

T.C.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ET-TABERÎ'NİN CÂMIU'L-BEYÂN İSİMLİ ESERİNDE
HZ. ÂİŞE'DEN YAPILAN RİVÂYETLERİN TESPİTİ
VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

89357

ÖĞRENCİNİN ADI VE SOYADI
SEVGİ TÜTÜN

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİNİN (GÖREVLİSİNİN) ÜNVANI, ADI VE
SOYADI: DOÇ. DR. ÖMER DURLU

İZMİR

1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “El-Taberî’nin Câmiu’l-Beyân isimli eserinde Hz. Âişe’den Yapılan Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin biyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Sevgi TÜTÜO
07.05.1999

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 8.10.1998 tarih ve 21 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 13. maddesine göre Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Sevgi TÜTÜN'ün Taberî'nin Câmiu'l-Beyân isimli Eserinde Hz. Âişe'den Yapılan Rivâyetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi konulu tezi incelenmiş ve aday 28.10.1998 tarihinde, saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezinin savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Nevzat Arık

ÜYE
Doç. Dr. Ömer Dumlupınar

ÜYE
Doç. Dr. Ali Rıza Şen

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv.Kodu:

Not : Bu Bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin Yazarının

Soyadı: TÜTÜN

Adı: SEVGİ

Tezin Türkçe Adı: Taberî'nin Câmiu'l-Beyân isimli Eserinde Hz. Âişe'den Yapılan Rivayetlerin Tesbiti ve Değerlendirilmesi

Tezin Yabancı Dildeki Adı: Examination And Assesment Of Aishah's Narrations In Tabari's Jâmiu'l-Bayân

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yıl: 1999

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

1-Yüksek Lisans Tezi ☒

Dili : Türkçe

2-Doktora ☐

Sayfa Sayısı : 118

3-Tıpta Uzmanlık ☐

Referans Sayısı : 70

4-Sanatta Yeterlilik ☐

Tez Danışmanlarının

Ünvanı Adı Soyadı : Doç. Dr. Ömer DURLU

Ünvanı Adı Soyadı :

Türkçe Anahtar Kelimeler:

İngilizce Anahtar Kelimeler

1- Rivâyet

1-Narration

2-Peygamber

2-Prophet

3-Âyet

3-Verse

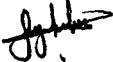
4-Âişe

4-Aishah

5-Tefsir

5-Commentary

Tarih: 07.05.1999

İmza:

ÖZET

ET-TABERİ'NİN CÂMİU'L-BEYÂN İSİMLİ ESERİNDE HZ. ÂİŞE'DEN YAPILAN RİVÂYETLERİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Taberi Tefsiri'ndeki Hz. Âişe'nin rivâyetlerinin tesbiti ve değerlendirilmesi isimli çalışmamız, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde Hz. Âişe'nin hayatı, onun hakkında yapılan çalışmalar, Taberi'nin Hz. Âişe'nin rivâyetlerini ele alışı ve Hz. Âişe'nin rivâyette bulunduğu âyetler hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Kur'ân'ın Kur'ân'la, sünnetle, ictihadla tefsiri, esbâb-ı nüzûl, kıssalar ve kırâatla ilgili rivâyetleri üzerinde durarak, Hz. Âişe'nin tefsir yönünü belirlemeyi amaçladık.

İkinci bölümde, genel konulardaki ve kadınlarla ilgili konulardaki rivâyetler incelendi.

Üçüncü bölüm Hz. Peygamber'i konu edinen rivâyetleri içermekte olup, dördüncü bölümde Hz. Âişe'nin rivâyette bulunduğu çeşitli mevzular yer almaktadır.

Yapılan çalışma sonunda Taberi Tefsiri'nde Hz. Âişe'nin üçyüz yirmisekiz rivâyeti olduğu tespit edilmiştir. Bunların hepsine yer verilerek farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Hz. Âişe'nin Kur'ân'ı yorumlamadaki metodu araştırılarak, onun Kur'ân'ın önde gelen müfessirlerinden biri olduğu örneklerle gösterilmiştir.

ABSTRACT

**EXAMINATION AND ASSESMENT OF AISHAH'S NARRATIONS IN
TABARI'S JÂMI'U'L-BAYÂN**

Our study consists of an introduction and four chapters.

In the introduction, we have given brief information about Aishah's life and books written on her, and the way Tabari treated Aishah's narrations and the Qur'anic verses which were reported by Aishah herself.

In the first chapter, we aimed to determine the way Aishah followed in the commentary of Qur'an by giving special emphasis upon her commenting of the Qur'an by the Qur'an and the Sunnat, and again her commenting by reasoning and finally, her narrations about asbâb al-nuzûl, stories and the Qur'anic recitation (Qirâ'ah)

In the second chapter, we examined the narrations on general subjects and women.

The third chapter includes narrations concerning the Prophet Muhammad himself. And finally, the fourth chapter is about the subjects which were narrated by Aishah.

We established, in this study, that Aishah has three hundred and twenty-eight narrations in the Commentary of Tabari. We noticed the differentions between these narrations. We examined Aishah's metod in commenting the Qur'an and tried to show with the examples that she was one of the leading commentators of the Qur'an.

ÖNSÖZ

İslâm'ı anlamak, Hz. Peygamber'in doğru anlaşılmasına bağlıdır. Onun doğru anlaşılması da, kendisini yakından ta'kib eden, pek çok zaman onunla birlikte olan, hayatını ve sözlerini ilk elden ve en doğru şekilde anlayan ve anlatanlarla mümkündür. Bu kişilerin başında Hz. Âişe (58/677) gelmektedir.

Araştırmamızın amacı, Hz. Âişe'nin Kur'ân yorumuyla ilgili düşüncelerini tesbit etmek, onun bu düşüncelerinden hareketle Kur'ân'a daha sağlıklı bakış açısı kazandırmaktır. Her ne kadar, onun Kur'ân'ın müfessirlerinden biri olduğu söylenmişse de, kendisi hakkında yaptığımız eser taramasında bu konuyla ilgili sadece bir kitap dışında herhangi bir çalışma bulunmadığını tesbit ettik. Günümüze kadar gelen kaynak ve araştırmalarda, Hz. Âişe'nin hadisçiliği, fıkıh anlayışı ve tarihi kişiliği ele alınmış, Kur'ân'ı anlama ve açıklamadaki gayret ve üslubu incelenmemiştir. Konuyla ilgili bilgi ve tesbitlerimizi giriş bölümünde sunacağız.

Hz. Âişe, özel ve farklı bir konuma sahiptir. Müslüman bir ailenin çocuğu olarak, müslüman bir toplumda yetişmesinin yanısıra, Rasûlullah'ın eşi olması, ona Kur'ân'ı anlama ve açıklamada gerekli bilgiyi edinebileceği bir ortam hazırlamıştır. Ayrıca müslüman bir hanım olarak özellikle pekçok dini konuda otorite kabul edilmesi, günümüz kadınına örnek olması bakımından önemlidir.

Hz. Âişe'nin tefsir ilmine olan hizmetlerini, tefsir metodunu aydınlatmaya çalışacağımız bu araştırmamızda, Taberi'nin (310/922) "**Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**" isimli eserini incelemeyi uygun gördük. Bilindiği gibi eser, Hz. Peygamber, Sahabe, Tâbiûn, Tebei Tâbiûn ve müellife kadar gelen tefsir görüşlerini kapsayan bir ansiklopedidir. Eserin en belirgin özelliklerinden biri de, rivâyetlere senetleriyle birlikte yer vermesidir. Bu, aslında Taberi'nin önemli bir yönünü ortaya koymaktadır ki, o da yazarın güçlü bir hadis bilgisinin olduğudur.

Zaten müellif "**Tehzîbü'l-Âsâr ve Tafsîl Meâni's-Sâbit mine'l-Ahbâr**" isimli, fakat tamamlanmamış olan bir eser kaleme almıştır. Söz konusu kitab,

hadis rivâyet zincirlerinin son halkalarına göre tanzim edilmiş, olup, hadislerin illet ve sıhhat derecelerini tesbite çalışmaktadır.

Bunun yanısıra, biz araştırmamızda incelediğimiz rivayetleri çeşitli hadis kaynaklarında da araştırdık. Gâyetimiz, bu rivâyetlerin en güvenilir hadis kaynağı olarak kabul edilen mecmualarda ne ölçüde yer aldığını öğrenmekti. Bu kaynaklarda yer alan hadisleri yeri geldikçe dipnotlarda gösterdik. Araştırmamıza konu olan rivâyetlerin on yedi tanesi dışında diğerlerini kaynaklarla tespit ettik. Bulamadığımız rivâyetler hadis olmayıp, Hz. Âişe'nin kendi sözleridir.

Çalışmamız giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde kısaca Hz. Âişe'nin hayatına yer verilmiş, onun hakkında yapılan müstakil eserler tanıtılmıştır. Daha sonra, Hz. Âişe'nin râvileri belirtilmiş ve tefsir edilen âyet ve sûreler sunulmuştur.

Birinci bölümde tefsir usûlünü ilgilendiren bazı önemli konular üzerinde durulmuştur. Kur'ân'ın, Kur'ân'la, sünnetle ve Hz. Âişe'nin içtihadıyla yaptığı tefsiri gibi bazı başlıklar çerçevesinde onun metodu ortaya çıkarılmaya gayret edilmiştir.

İkinci bölümde bazı genel konularla ve kadınlarla ilgili rivâyetler incelenmiştir. Önce genel konular ele alınmış, daha sonra da kadınlarla alakalı olan rivâyetlere geçilmiştir. Kadınlarla ilgili rivâyetlerden ilk olarak Hz. Peygamber'in eşleri ile ilgili olanlar gözden geçirilmiş, ardından da genel olarak kadınlarla ilgili rivâyetler verilmiştir.

Üçüncü bölümde de Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in çeşitli yönlerini anlatan rivâyetleri bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde ise, önceki herhangi bir bölüme girmeyen rivâyetlere yer verilmiştir.

Rivâyetlerin bazılarını olduğu gibi verdik. Eğer bir konuda birkaç rivâyet varsa bunlardan en kapsamlısını aldık, diğerlerinin de farklı yönlerini belirttik. Âyet meallerinde de Süleyman Ateş'in "**Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli**" adlı eserini esas aldık. Bibliyografyayı ilk geçtiği yerde detaylı olarak, daha sonraki

yerlerde kısaltmalarda gösterdiğimiz gibi kaydettik. Çalışmada ismi geçen kişilerin ölüm tarihlerine de yer verdik. Ölüm tarihleri belli olmayanları ise tarihini belirtmeden geçtik.

Araştırmamızın başlangıcından bitimine kadar tezi baştan sona inceleyip son şeklini almasında büyük emeği geçen hocam Doç. Dr. Ömer Dumlu'ya; konu tesbitinde görüşlerinden yararlandığım hocam Doç. Dr. Rıza Savaş'a; kaynaklar konusunda katkılarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Nevzat Aşık'a; yakın ilgi ve desteklerini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Mehmet Şener ve Hüseyin Görgülü'ye teşekkürlerimi sunarım.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Sevgi TÜTÜN

İZMİR-1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
İÇİNDEKİLER	10

GİRİŞ

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATİVE HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

<i>I-Hz. Âişe'nin Kısaca Hayatı:</i>	<i>12</i>
<i>II-Hz. Âişe Hakkında Yapılan Müstakil Çalışmalar:</i>	<i>13</i>
A-Kaynaklar:	13
B-Araştırmalar	15
<i>III-Taberi Tefsiri'nin Hz. Âişe'nin Rivâyetlerini Ele Alıştı</i>	<i>19</i>
A-Râviler	19
B-Hz. Âişe'nin Rivâyetleri:	23
<i>IV-Hz. Âişe'nin Rivâyette Bulunduğu Âyetler:</i>	<i>24</i>

I. BÖLÜM

TEFSİR YÖNÜYLE HZ. ÂİŞE'DEN GELEN RİVÂYETLER

<i>I-Kur'an'ın Kur'anla Tefsiri:</i>	<i>26</i>
<i>II-Kur'an'ın Sünnetle Tefsiri</i>	<i>30</i>
<i>III- Kur'atla İlgili Rivâyetler</i>	<i>48</i>
<i>IV.Esbâb-ı Nüzûl İle İlgili Rivâyetleri:</i>	<i>50</i>
<i>V- Neshle İlgili Rivâyet</i>	<i>59</i>
<i>VI-Kıssalarla İlgili Rivâyetler</i>	<i>60</i>
a-Nûh Kavmi:	60
b- Mûsâ-Hârûn	61
c-Yahudiler:	62
d)Havârilir	63
e)Tûbba' Kavmi:	64
<i>VII-Hz. Âişe'nin İctihâdî Olarak Yaptığı Tefsirler</i>	<i>64</i>

II. BÖLÜM

BAZI FIKHÎ KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER

<i>I- GENEL KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER</i>	<i>70</i>
A-Teyemmüm-Abdest	70
B-Namaz	72
C-Oruç	74
D-Hac	76
E-İ'tikaf	78
F-Yemin	79
G-Yetim (Öksüz)	81
I-Vasiyyet	82
<i>II-KADINLARLA İLGİLİ KONULAR</i>	<i>82</i>
A-Hz. Peygamber'in Hanımlarıyla İlgili Rivâyetler:	82
1)İlk Olayı:	82
2-Tahyir	85
3-Dışarı Çıkmaları	86
4-Muhannes	87
B-Kadınlarla İlgili Rivâyetler	88
1-Hayız	88
2-Talak	89
3-İddet	92
4-Karı-Koca Arasında Sulh	93
5-Tesettür	94
6-Hamilelik	94
7-Bey'at	95

III. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERLE İLGİLİ RİVÂYETLER

<i>1-İlk Vahiy</i>	96
<i>2-Tebliğ</i>	97
<i>3-Hz. Peygamber'in Ahlakı</i>	98
<i>4-Hz. Peygamber'in Allah'ı ve Cebrail'i Görmesi</i>	98
<i>5-Mirac</i>	100
<i>6-Evliliği</i>	101
<i>7-Ehl-i Beyt</i>	103

IV. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER

<i>I-Şahıslarla İlgili Rivâyetler</i>	104
A) Hz. Ebû Bekir ve Zübeyr (36/656)	104
B) Hz. Ebû Bekir'in Ölümü	104
<i>II-Mescid-i Dırar</i>	105
<i>III-Sihir</i>	106
<i>IV-Şiir</i>	107
<i>V-Hendek</i>	108
<i>VI-Kevser</i>	109
<i>VII-Rasuller</i>	109
<i>VIII-Kıyamet</i>	110
SONUÇ	111
BİBLİYOGRAFYA	114

GİRİŞ

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI VE HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

I-Hz. Âişe'nin Kısaca Hayatı:

Âişe bint Ebî Bekir, Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı halife Hz. Ebu Bekir'in (13/634) kızıdır. Annesi Ümmü Rûmân'dır.¹ Nübüvvetin dördüncü senesinde Mekke'de doğmuştur. Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Muhammed ile nikahlandı. Kaynaklara göre, Hz. Âişe dokuz yaşında iken evlenmiştir.² Ancak, bazı araştırmacılar, konu ile ilgili olarak kaynaklardaki rivayetleri incelemiş ve onun evlenme yaşının daha büyük olması gerektiği sonucunu çıkarmışlardır.³ Onların tesbitine göre, Hz. Âişe evlendiği zaman kaynakların gösterdiğinden on yaş daha büyüktür. Biz de, her iki tarafın ortaya koyduğu fikirleri ve bu konudaki rivâyetleri inceleyerek, kaynakların söylediğinin aksine, onun evlendiği zaman on sekiz yaşında olduğu kanaatine vardık.

Evliliği sekizbuçuk sene sürdü. Cemel Savaşı'na katıldı. Rasûlullah'tan sonra kırk yedi yıl yaşadı. Medine'de vefat etti. Cenaze namazını Ebû Hureyre (59/678) kıldırıldı.⁴

Hiz. Âişe, Rasûlullah'tan sonraki yaşamında, müslüman toplumu bilgilendirme, dinî konulardaki yanlış anlamaları düzeltme, öğrenci yetiştirme gibi hususlarda ilmi bir otoritedir. Onun faaliyet ve hizmetlerini izlerken gerçekten de her bakımdan bu vazifeleri yerine getirmek için gerekli özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Hiz. Âişe, tefsir, hadis, fıkıh, tarih, şiir, tıp vb. ilim dallarında bilgi sahibi idi. Bu konuda Hişam b. Urve (145/762) şöyle rivâyet etmiştir: "Kur'ân'ı, farzı,

¹ İbn Hacer el-Askalâni, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut, 1984, XII, 463

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1958, VIII, 60-77

³ Bkz; Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, İstanbul, 1978, II, 148, III, 259-267; Rıza Savaş, "Hz.Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım", D.E.Ü.İ.F.D. İzmir, 1995, IX, 139-144

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 60-77, Muhammed b. Abdilber, *el-İstiâb, Fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, Kahire, trs. IV, 1881-1885

helâl ve haramı, şiiri, nesebi Âişe'den daha iyi bilen birini görmedim.”⁵ En çok hadis rivâyet eden yedi sahabeden biri olup toplam 2210 hadisi bulunmaktadır. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (44/664): “Hz. Peygamber'in ashâbı herhangi bir meselede şüphe etseler ve onu Âişe'ye sorsalar, muhakkak bu konuda kendisinde bir bilgi bulunurdu” diyerek onun ilmî seviyesini ifâde etmektedir.⁶ Kendisine, tıbla ilgili bu kadar bilgiyi kimden aldığını soran Urve b. ez-Zübeyr'e (29/649) Hz. Âişe; Hz. Peygamber'i tedavi etmek için gelen doktorlardan öğrendiğini söylemektedir.⁷

Hz. Âişe, bilmediklerini, anlamadıklarını, eksik gördüklerini Hz. Peygamber'e soruyor ve onunla müzâkere ediyordu. Bu tutumunu her ortamda ve fırsatta sürdürüyordu. O, Hz. Peygamber'e en yakın kimse ve onu iyi anlayanlardan birisiydi. Bununla beraber Hz. Âişe de, Hz. Muhammed ile olan dokuz yıla yakın beraberliğinde pek çok nakilde bulunmuştur. İşte bu, onun Hz. Peygamber'in mesajının ve öğretisinin gelecek nesillere aktarılmasındaki gayret ve katkısını göstermektedir.

II-Hz. Âişe Hakkında Yapılan Müstakil Çalışmalar:

A-Kaynaklar:

Taberi Tefsiri'ndeki⁸ Hz. Âişe'nin rivayetlerini incelediğimiz bu araştırmamızda, kendisiyle ilgili yapılmış olan müstakil eserleri belirlemeye çalıştık. Bunun sonucunda bazı kaynaklara ulaştık. Bunların çoğunu yazma eserler oluşturmaktadır.

1-Sözkonusu kaynaklardan ilki, Ahmed b.Hanbel'in “**Müsnedü İbni Abbas ve Âişe**” isimli kitabıdır.⁹ Yazma olan bu eserde, Hz. Âişe'nin rivâyetleri

⁵ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, Beyrut, 1967, II, 49-50

⁶ İbn Sad, *Tabakât*, II, 49-50

⁷ Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 50

⁸ Taberi Tefsiri'nin çeşitli basımları vardır. Bu çalışmamızda Beyrut, 1992 basımını kullandık.

⁹ Ahmed İbn Hanbel, *Müsnedü İbni Abbas ve Âişe*, Yazma, 371 yk. 20 st. 120x190, 172x250 mm. Arab hattı, Millet Kütp. Feyzullah Efd. Bim. Tsn. No:297.331

yeralmakta olup, hadis ilmi için önemli bir kaynaktır. Hz. Âişe hakkında etraflı bir değerlendirme yapmayı kolaylaştırmaktadır.

2-“Cüz’ Fihi Hutbetü Âişe es-Sıddıka Ümmü’l Mü’minin”¹⁰ adlı Hatibel-Bağdadî’ye ait olan eserde Hz. Âişe’nin hutbesi yer almaktadır.

3-Hz. Âişe’nin hutbesinin yer aldığı “Hutbetü Seyyidetinâ Âişe”¹¹ isimli eser Mustafa Âşir tarafından istinsah edilmiştir.

4-İbn Hacer, “Müsnedü Ümmi’l-Mü’minîn Âişe” ismini verdiği eserde, İbni Hanbel’in müsnedindeki Hz. Âişe’nin rivayetlerini incelemektedir.¹² Kitap, alfabetik olarak 204 isim altında çeşitli konulardaki 1071 hadise yer vermektedir. Bazı hadisler, âyetlerin açıklaması şeklinde olduğu için sadece ilgili âyetlere değinilmiştir. Bu bakımdan, Hz. Âişe’nin tefsir yönüyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

5-“Müsnedü Âişe” isimli benzer bir çalışma da Ebû Bekir es-Sicistânî’ye aittir.¹³ O da, İbn Hanbel’in Müsned’indeki Hz. Âişe’nin rivâyetlerini değerlendirmektedir. Muksirûn içindeki yeri üzerinde durarak mertebesini belirtmiştir.

6-Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki yazmalar içerisinde yer alan Celâleddin es-Suyûtî’nin “Aynü’l-İsâbe”sinin dört nüshası bulunmaktadır.¹⁴ Bu nüshalardaki rivâyetlerin çoğu birbirinin aynıdır. Fakat bazı nüshalarda diğerlerinde olmayan birkaç rivayet vardır. Suyûtî ilk olarak Hz. Âişe’nin ilmi yönünü anlatan rivâyetleri vermiş, daha sonra da sekiz bâb altında onun

¹⁰ Ahmed b.Ali el-Hatib el-Bağdadi; Cüz Fihi Hutbeti Âişeti’s-Sıddıka Ümmi’l-Mü’minîn” Yazma, 14 st, 20x13, Nesih, Köprülü Ktp. Tsn. No: 297.9

¹¹ Hutbetü Seyyidetina Âişe, Yazma, 113.117 yk. 10 st. 216x123, 144x64 mm. Talik, 1207, Süleymaniye Ktp. Âşir Efd.Blml.Tsn.No. 297.3

¹² İbni Hacer el-Askalani, Müsnedü Ümmi’l-Mü’minin, Âişe Mine’l-Müsnedi’l-Mu’teliyyi bi Etrâfi’l-Müsnedi’l-Hanbeli, Beyrut, 1996

¹³ Ebû Bekir Abdullah b.Süleyman es-Sicistânî, Müsnedü Âişe, Kuveyt, 1985

¹⁴ Celâleddin es-Suyûtî, Aynü’l-İsâbe Fî İstidrâki Âişe Ale’s-Sahabe a)5-8 yk. 31 st. 309x202, 222x135 mm. Nesih; b)463-468 yk. Nesih; c)66-73 yk. 25 st. 223x167, 167x95 mm nesih kırmısı: d)355-357 yk. 39 st. 305x210, 237x135 mm Arab hattı Süleymaniye Ktp.. Süleymaniye Blm. Tsn.No. 297.3

görüşlerini sıralamıştır. Hz. Âişe'nin söz konusu görüşlerinin bir kısmında konuyla ilgili ayetler de vardır.

7-Hz. Âişe'nin dinî konularda, özellikle de Hz. Peygamber'in sözlerinin anlaşılmasında meydana gelen yanlışlıkları düzeltmesi ile ilgili rivâyetlerini içeren Zerkeşi'nin **"el-İcâbe"** adlı eseri¹⁵ yine onun ilim gücünü ifade eden bir çalışmadır. Üç bölüme ayrılan eserde zaman zaman âyetlere yer verilmiştir.

Sözünü ettiğimiz kaynaklar, hadis ve fıkıh konularında kaleme alınmış olup, herbiri kendi sahasında değerli eserlerdendir.

B-Araştırmalar

Hiz. Âişe hakkında yapılmış olan pekçok araştırma bulunmaktadır. Bunların başında Hz. Âişe'nin hutbelerinin konu edildiği çalışmalar yer almaktadır.

Burhâneddin Muknâsi'nin iki yazması vardır. Bunlardan ilki **"Tefsiru Hutbeti Âişe es-Sıddıka"**¹⁶, ikincisi ise **"Muhtasar Fî Şerhi Hutbeti Âişe"**¹⁷ isimli yazmalardır. Adlarından da anlaşılacağı gibi, bu yazmalarda Hz. Âişe'nin hutbelerine yer verilmiştir.

Bu konudaki son eser, Muhammed b.Kasım el-Enbârî'nin kaleme aldığı **"Şerhu Hutbeti Âişe Ümmi'l Mü'minin Fî Ebiha"**¹⁸ isimli çalışmasıdır. Burada da Hz. Âişe'nin çeşitli hutbeleri bulunmaktadır.

Hiz. Âişe hakkındaki araştırmaların bir bölümü onun tarihi yönünü, İslâm tarihindeki rolünü ve konumunu inceleyen çalışmalardır.

Ahmed el-Müneyyir, İfk olayı ile ilgili yazmış olduğu kitabında, İfk hadisesini lûgat ve ıstılah manalarından başlayarak incelemektedir. Kısaca **"el-**

¹⁵ Bedrettin es-Zerkeşi, **el-İcâbe Li İrâdi Me' stedrakethu Âişe Ala's-Sahabe**, (Thk: Said el-Efgânî), Dimeşk, 1939

¹⁶ Burhaneddin Muknâsi, **Tefsiru Hutbeti Âişe es-Sıddıka**, Yazma, 11-15 yk. 25 st. 215x150, 157x72 mm. Ta'lik, Süleymaniye Ktp. M. Hafid Blm. Tsn. No. 297.3

¹⁷ Burhaneddin Muknâsi, **Muhtasar Fî Şerhi Hutbeti Âişe, Ümmi'l-Mü'minin**, Yazma, 20-25 yk. 14 st. 20x13 Nesir, Köprülü Ktp. Tsn. No. 297.9

¹⁸ Muhammed b.Kâsım el-Enbari, **Şerhu Hutbeti Âişe Ümmi'l-Mü'minin Fî Ebiha**, (Thk: Selahaddin Müneccid), Beyrut, 1980

Husûnü'l-Menia"¹⁹ ismiyle zikredebileceğimiz yazma eserde, olay Ehl-i Sünnet ve Şia'nın görüşleri verilerek değerlendirilmiştir. Konusuyla alakalı oldukça bilgilendirici bir araştırmadır.

Yine İslâm Tarihi içerikli, Ömer et-Temim ed-Dabbî'nin "**Kitabü'r-Ridde ve'l-Fütûh**"²⁰, Ömer Ebu'n-Nasr'ın "**Ali ve Âişe**"²¹, Said el-Efgani'nin "**Âişe ve's-Siyâse**"²² isimli eserleri de incelediğimiz araştırmalardandır. Söz konusu çalışmalar, Hz. Âişe'nin tarihi, siyasi hayatı ve faaliyetleri ile ilgili oldukça tatmin edici bilgiler vermektedir.

Hz. Âişe'nin fikhî görüşlerinin ve fıkıh bilgisinin geniş olarak anlatıldığı, başka bir deyişle fıkıhçılığının ortaya çıkarıldığı Said Fâiz Dahil'in "**Mevsûatu Fıkhi Âişe**" si de kendi sahasında değerlendirilmesi gereken bir araştırmadır.²³

"**Ehâdisu Ümmi'l-Mü'minin Âişe**" adlı eserinde Murtaza el-Askeri, hadis-tarih karışımı bir çalışma ortaya koymuştur.²⁴ Hz. Âişe'nin hadisciliğini inceleyen Nevzat Âşık'ın "**Hz. Âişe'nin Hadisciliği**" isimli kitabı, kendisinden faydalanılacak eserlerden biridir.²⁵

İncelememiz sırasında, Hz. Âişe'nin belli bir yönü üzerinde durmayıp genel olarak kendisi hakkında çeşitli konularda aydınlatıcı olan araştırmalar da gözden geçirilmiştir.

Süleyman Nedvi'nin "**Asr-ı Saadet**"²⁶, Refide Habeş'in "**Âişe binti Ebi Bekir**"²⁷ ve Abdülhamid Mahmud Tahmaz'ın "**es-Seyyidetü Âişe**"²⁸ adlı kitapları, Hz. Âişe ile ilgili genel bilgiler veren eserlerdendir.

¹⁹ Arif b.Ahmed el-Müneyyir, **el-Husûnü'l-Menia Fî Berâeti's-Seyyideti Âişe es-Sıddıka**, Yazma 147 yk. 1310, Marmara İ. F. Ktp. Tsn. No. 297.93

²⁰ Seyf b.Ömer et-Temimi ed-Dabbî, **Kitabü'r-Ridde ve'l-Fütûh ve Kitabü'l-Cemel ve Mesiru Âişe ve Ali**, Leiden, 1955

²¹ Ömer Ebu'n-Nasr, **Ali ve Âişe**, Mısır, 1947

²² Said el-Efgânî, **Âişe ve's-Siyâse**, Beyrut, 1971

²³ Said Fâiz Dahil, **Mevsûatu Fıkhi Âişe Ümmi'l-Mü'minin Hayatüha ve Fıkhuha**, (Thk. Muhammed Kal'aci) Beyrut, 1989

²⁴ Murtaza Askeri, **Ehâdisu Ümmi'l-Mü'minin Âişe**, Kahire, 1994

²⁵ Nevzat Âşık, **Hz.Âişe'nin Hadisciliği**, İzmir, 1987

²⁶ Süleyman Nedvi, **Asr-ı Saadet-Âişe**, (Terc: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, 1938

²⁷ Refide Habeş, **Âişe bint Ebi Bekir**, Beyrut, 1990

Mehmed S. Hatipoğlu'nun "Hz. Âişe'nin Hadis Tenkitçiliği"²⁹ ve Rıza Savaş'ın "Hz. Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım"³⁰ isimli makaleleri de gözden geçirilmiş olan araştırmalardandır.

Bunun yanı sıra Hz. Âişe hakkında birçok lisans tezi de mevcuttur. Yine Hz. Âişe'ye duyulan sevgiden dolayı kaleme alınmış olan fakat ilmi bir değer taşımayan eserler de bulunmaktadır. "Ümmü'l-Mü'minin Âişe es-Sıddıka" adlı kitap Fatma Şadiye tarafından yazılmış bu tür bir eserdir.³¹

Hz. Âişe ile ilgili yapılmış olan müstakil eser taramamızda, onun tefsir ilmi konusundaki çalışmalarını yani tefsirciliğini ortaya koymaya yönelik maalesef sadece bir eser dışında herhangi bir çalışma bulunmadığını tesbit ettik. Sözünü ettiğimiz bu çalışma Suud b.Abdullah el-Fenîsân'ın "Merviyyâtü Ümmi'l-Mü'minin Âişe Fi't-Tefsir" isimli kitabıdır.³² Eser, Hz. Âişe'nin tefsirciliğinin konu edildiği tek araştırma olmakla birlikte, yaptığımız inceleme sonucunda kitabın, Hz. Âişe'nin rivâyetlerinin sıralanmasından ibâret olduğu kanaatine vardık. Yazar, eserini hazırlarken Taberî, İbn Ebî Hatîm, Begâvi, İbnü'l-Cevzi, Kurtûbi, Hâzin, İbni Kesir ve Suyûti gibi önde gelen tefsircilere ait tefsirleri, kaynak olarak almış ve bunlardaki Hz. Âişe'den gelen rivâyetleri belirtmiştir. Ayrıca içinde Kütüb-i Sitte'nin de yer aldığı bazı hadis kitaplarını kullanmıştır.

Biz, yazarın Taberî tefsirini kaynak olarak gösterdiği rivâyetlerle, kendi çalışmamızın karşılaştırmasını yaparak iki araştırma arasındaki farkları belirledik. Yapılan karşılaştırmada şu noktalar ortaya çıkmıştır:

1- Suud el-Fenîsân, kitabında râvilere değinmemektedir. Biz ise tezimizde en çok adı geçen ve öne çıkan bazı râviler hakkında kısa da olsa bilgiler verdik.

²⁸ Abdülhamid Mahmud Tahmaz, *es-Seyyidetü Âişe, Ümmi'l-Mü'minin ve Âlimetü Nisâi'l-İslâm*, Beyrut, 1990

²⁹ Mehmet Said Hatipoğlu, "Hz.Âişe'nin Hadis Tenkitçiliği" A.Ü.İ.F.D. XIX, 60-72

³⁰ Rıza Savaş, "Hz.Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım" D.E.Ü.İ.F.D. IX; 139-144

³¹ Fatma Şadiye, *Ümmü'l-Mü'minin Âişe es-Sıddıka*, İstanbul, 1322 Gazete Matbûsu

³² Suud b.Abdullah el-Fenîsân, *Merviyyâtü Ümmi'l-Mü'minin Âişe Fi't-Tefsir*, Riyad, 1992

2- Yazar, Taberi'de tek rivâyet olarak geçen bazı uzun rivâyetleri, kitabında birkaç kısa rivâyet olarak vermiştir.³³ Biz Taberi'deki rivâyetleri verirken herhangi bir tasarrufta bulunmadan olduğu gibi tercüme ettik. Yalnız benzer rivâyetler olduğu takdirde, bunlardan sadece birini vererek diğerlerinin de eserde bulunduğu zikrettik. Eğer aralarında fark var ise onların farklılıklarına işaret ettik.

3- el-Fenîsân, Taberi'de bazı âyetlerle ilgili Hz. Âişe'ye ait olan rivâyetler bulunduğunu belirtmektedir. Oysa ki incelememize göre, bazı âyetler hakkında, Fenîsan'ın söylediğinin aksine Hz. Âişe'nin hiçbir rivâyeti yoktur.³⁴

4- Yazar, bazen rivâyet sayılarında da yanılığa düşmektedir. Taberi'de Hz. Âişe'ye ait birkaç rivâyet bulunduğunu söylediği âyet hakkında, Hz. Âişe'nin ya tek rivâyeti olduğunu ya da hiç rivâyetinin olmadığını tesbit ettik.³⁵

5- el-Fenîsân, Hz. Âişe'nin rivayetlerini incelediği halde, bazen ondan nakledilmeyen rivayetleri de Hz. Âişe'nin naklettiğini söylemektedir.³⁶

6- Yazar, yukarıdaki teknik hataları yapmakla birlikte, Hz. Âişe'den gelen rivâyetleri vermekten öteye geçememiştir. Hz. Âişe'nin tefsir metodu hakkında bir bilgi verip değerlendirme yapmamıştır. Yine de, Hz. Âişe'nin tefsirciliğini konu edinen bir çalışma olması, bu konuda bir başlangıç olarak kabul edilmesini gerektirir. Biz de, elimizden geldiği ölçüde onun düştüğü hatalara düşmeden, Taberi Tefsiri ile sınırlı olsa da, Hz. Âişe'nin tefsirciliğini ortaya çıkaran bir araştırma yapmaya gayret ettik. Bu konuda bir bakış açısı kazandırmayı amaçladık.

³³ Bakara 2/158 ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 49-50, Taberi, *Tefsir*, II, 54-55

³⁴ Bakara 2/183 ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 60, Taberi'de bu ayetle ilgili Hz. Âişe'ye ait rivâyet yok; Bakara 2/221 ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 86, Taberi'de Hz. Âişe'ye ait rivâyet yok

³⁵ İsrâ 1, ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 229-232 (İki rivâyet vermektedir). Taberi, *Tefsir*, VIII; 16, (Tek rivâyet vermektedir); Şurâ 41, ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 348 (İki rivâyet vermektedir) Taberi, *Tefsir*, XI, 156-157 (Tek rivâyet vermekte ve rivâyetle Hz.Âişe'nin sadece ismi geçmektedir.)

³⁶ Âl-i İmrân 3/27 ile ilgili olarak bkz. el-Fenîsân, *Merviyât*, 136, Taberi'de Hz.Âişe'nin bu ayetle ilgili rivâyeti yok.

III-Taberi Tefsiri'nin Hz. Âişe'nin Rivâyetlerini Ele Alışı

A-Râviler

Hz. Âişe'nin râvilerine geçmeden önce, Taberi Tefsiri kapsamında, onun hadis öğrendiği kimselere değinmek gerekir. Hz. Âişe, hadisleri daha çok Rasûlullah'tan doğrudan rivâyet etmiştir. Bu rivâyetlerin Taberi'deki sayısı onüçtür. Yazar, bunların dokuzunun sadece râvilerini verip, bir önceki rivâyete “مثله” ve “بنحوه” kelimeleriyle atıf yaparak metinlerini vermemektedir. Ayrıca bir rivâyeti babası Hz. Ebû Bekir'den, bir rivâyeti de Sâlim ve Abdullah b. Ömer'den almıştır.

Taberi Tefsiri'nde yer alan Hz. Âişe'nin râvilerini ele alırken, genel olarak rivâyetlerde en çok adı geçen ve öne çıkanları tespit ettik ve alfabetik olarak sıraladık;

1- Abdurrahman b.Kâsım (131/748)

İbni Uyeyne, Abdurrahman'ın zamanının en faziletli kişisi olduğunu söylerken, Ebû Tâlibî, Ebû Hâtım ve Nesâî sikalardan zikretmektedir.³⁷ Fakih ve hüccettir.³⁸

2- Âmir b.Şürahbil eş-Şa'bî (103/721)

Ebû Hanife'nin önde gelen şeyhidir. Mütkın, Sebt, hâfız, fakih bir imam olduğu söylenmektedir. İclî: “Şa'bî'nin mürseli sahihtir”, der.³⁹ İbn Maîn, Ebû Zûr'a ve İbn Hıbban onu sikalardan zikrederler.⁴⁰

3- Amrâ bint Abdürrahman

Hz. Âişe'nin en meşhur ve en önemli talebelerindendir. İbn Ebî Meryem, İclî, İbni Hıbban onun Hz. Âişe'nin hadislerini en iyi bilen kişi olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Medini, “Hz. Âişe'nin hadislerinin esbeti Amrâ, Kâsım ve Urve'nin hadisleridir”, demektedir.⁴¹

³⁷ İbn Hacer el-Askalâni, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut, 1984, VI, 229

³⁸ Ebû Abdullah Şemsüddin es-Zehebî, *Tezkirâtü'l-Huffaz*, Haydarabad, 1955, I, 26

³⁹ ez-Zehebî, *Tezkira*, I, 79-82

⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, V, 59-60

⁴¹ İbn Hacer, *Tehzib*, XII, 466

4- Atâ bin Ebî Rebah (115/733)

İbn Sa'd onun hakkında; "sika, fâkih, âlim, kesiru'l-hadistir", derken İbn Hibban da sikalardan saymaktadır.⁴²

5- Atâ b.Yesâr (103/721)

Fakihu'l-vâiz ve sikadır.⁴³ İbn Main, Nesâi ve İbn Sa'd, sika olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴

6-Hişâm b.Urve

Urve b.Zübeyr'in oğludur. Hâfizu'l-hüccettir. Ebû Hâtim er-Râzî, hadiste sika bir imam olduğunu, Ya'kub b.Şeybe, sikatün sebt olduğunu söylemektedir.⁴⁵ İbn Sad: "sebt, kesîru'l-hadis ve hüccettir" demektedir.⁴⁶

7- İbn Şihab ez-Zühri (50/670)

Tabiindendir. Kendisi Hz. Âişe'den hadis dinlememiştir. Fakat isnâd zincirinde yer almaktadır. Dirâyet, sıdk sahibidir, ahlaklıdır.⁴⁷ Hadis ehli, hüccet olduğu konusunda görüş birliğine varmıştır. İbn Sa'd, Zühri'nin sika, fakîh, kesiru'l-hadis olduğunu söyler. Nesâi, Rasûlullah'tan rivâyet edenlerin en sahih senedleri içinde Zühri'yi saymıştır.⁴⁸ Ebû Davûd, onun ikibinikiyüz hadisi olduğunu onların yarısının müsned olduğunu zikreder.⁴⁹

8- Kâsım bin Muhammed (107/725)

Tabiindendir. Sika, salih, fakih bir imamdır. Ebu'z-Zinâd, sünneti ondan daha iyi bilen ve daha fakih birini görmediğini söyler. Hadisleri harfi harfini söylediği anlatılmaktadır.⁵⁰

9- Katâde b.Diâme (60/679)

⁴² İbn Hacer, Tehzib, VII, 194

⁴³ ez-Zehebi, Tezkira I, 90-91

⁴⁴ İbn Hacer, Tehzib VII, 194

⁴⁵ ez-Zehebi, Tezkira I, 144

⁴⁶ İbn Hacer, Tehzib XI, 45

⁴⁷ Ebû Nuaym, Hilye, III, 360-361

⁴⁸ İbn Hacer, Tehzib IX, 395-397

⁴⁹ ez-Zehebi, Tezkira I, 109

⁵⁰ ez-Zehebi, Tezkira I, 196, İbn Hacer, Tehzib VIII, 300

Tabiin'dendir. Ahmed b.Hanbel, Katâde'nin tefsir âlimi olduğunu, hıfz ve fıkıh ile vasıflandığını bildirmektedir.⁵¹ İbn Sa'd, sika, me'mun ve hadiste hüccet olduğunu zikretmektedir. İbn Hibban da sikalardan sayıp, Kur'ân ve fıkıhta insanların en bilgilisi olduğunu zikreder.⁵²

10- Leys b.Sa'd (94/712)

Tebe-i Tâbiin'dendir. Hz. Âişe'den hadis dinlememiştir. Fakat, isnad zincirinde yer almaktadır. Hüccet bir imamdır.⁵³ İbn Sa'd, Zührî, Ebû Dâvûd, İclî, Nesâi sika olduğunu bildirmişlerdir.⁵⁴

11- Ma'mer b.Raşid (153/770)

Ezdî: Hüccettir, demektir.⁵⁵ Nesâi ve Ahmed b.Hanbel, sika ve me'mundur derken, İbn Hibban sikalardan zikretmiştir. Hafız ve mutkindir. Ya'kub b.Şeybe de, sika ve sebt olduğunu söylemiştir.⁵⁶

12- Mesrûk b.el-Ecda' (63/682)

Şa'bi Mesrûk hakkında şunları söylemektedir: "İlmi ondan daha çok isteyen birini tanımadım. Fetvayı Şureyh'ten daha iyi biliyordu. Şureyh onunla istişâre ederdi. O Şureyh'e ihtiyaç duymazdı."⁵⁷ İbn Sa'd: "Sikadır, hadisleri salihdir", demektir.⁵⁸

13- Muhammed b.el-Müsenna (252/866)

Hafızu'l-hüccettir.⁵⁹ Abdullah b.Ahmed ve İbn Hibban sikalardan zikretmişlerdir. Ebû Hâtım onun sâlihu'l-hadis ve sadûk olduğunu söylemiştir. Hatib: "Sika ve sebtir", demektir.⁶⁰

14- Mugire b.Muksim (136/753)

⁵¹ ez-Zehebi, Tezkira I, 122-123

⁵² İbn Hacer, Tehzib VIII, 316-318

⁵³ ez-Zehebi, Tezkira I, 224

⁵⁴ İbn Hacer, Tehzib VIII, 413

⁵⁵ ez-Zehebi, Tezkira I, 190

⁵⁶ İbn Hacer, Tehzib X, 219

⁵⁷ ez-Zehebi, Tezkira I, 49

⁵⁸ İbn Hacer, Tehzib X, 100-101

⁵⁹ ez-Zehebi, Tezkira II, 512

⁶⁰ İbn Hacer, Tehzib IX, 378

Fakihu'l-hâfızdır. İclî onun sika olduğunu söylemiştir.⁶¹ İbn Ebi Meryem; "Sikadır, me'mundur", derken, Nesâi de sikalarından saymaktadır.⁶²

15- Urve b.Zübeyr (29/649)

Hiz. Âişe'nin talebelerindendir ve onun yeğenidir. Zühri, onu engin bir deniz olarak görmekte, oğlu ise babasından ezberlediklerinin, onun sözlerinin cüzünden bir cüz olduğunu söylemektedir.⁶³ İbn Sa'd, sika, sebt, me'mun, fakih ve âlim olduğunu zikreder. O, Hiz. Âişe'nin sözlerini en iyi bilenlerden biridir.⁶⁴

16- Ubeydullah b.Ömer (147/764)

Tabiindendir. Esbet, sika, sikatün sebt, hüccet, hâfız, me'mun olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

17- Veki' b.Cerrah (129/746)

Hâfız ve imamdır. Ebû Hâtim, sebt olduğunu, Ebû Muâviye ve İbn Kuteybe sika olduğunu söylemişlerdir. İbn Ammar, zamanında Kûfe'de Veki'den daha fakih ve hadisi daha iyi bilen olmadığını zikreder.⁶⁶

18- Ya'kub b.İbrahim (113/731)

Hâtib, sika ve mutkin olduğunu söylemektedir.⁶⁷ Nesâi ve İbn Hıbban da sikalarından zikretmiş, Ebû Hâtim, saduk olduğunu bildirmiştir.⁶⁸

19- Yahya b.Said (143/760)

Tabiindendir. Sika, sâlih, kesiru'l-hadis, hüccet, sebtir. O olmasaydı sünnetin çoğu kaybolurdu diyen Said b. Abdurrahman'ın yanı sıra Nesâi, İclî, Ahmed b.Hanbel, Ebu Hâtim de sika olduğunu söylemektedir.⁶⁹

⁶¹ ez-Zehebi, Tezkira I, 143

⁶² İbn Hacer, Tehzib X, 241

⁶³ ez-Zehebi, Tezkira I, 62

⁶⁴ İbn Hacer, Tehzib VII, 164

⁶⁵ İbn Hacer, Tehzib VII, 36

⁶⁶ İbn Hacer, Tehzib XI, 110-113

⁶⁷ ez-Zehebi, Tezkira II, 506

⁶⁸ İbn Hacer, Tehzib XI, 335

⁶⁹ İbn Hacer, Tehzib XI, 195

Saydığımız râvilerden Yahya b.Saïd, Ubeydullah b.Ömer, Kasım İbni Muhammed, İbn Şihâb ez-Zühri ve Urve b. Zübeyr Hz. Âişe'nin esahhül-esânididir. Bunlarla birlikte diğer bütün raviler çeşitli lafızlarla tanımlanmışlardır. Sika, sebt, hâfız, hüccet, me'mun, mutkin ve saduk gibi lafızlarla tanıtılan bu şahısların, tabirlerden de anlaşılacağı üzere adaletli, güvenilir oldukları ve doğrulukları ortaya çıkmaktadır.⁷⁰

B-Hz. Âişe'nin Rivâyetleri:

Taberi Tefsiri'ndeki Hz. Âişe'nin rivâyetlerini incelerken, üzerinde durulması gereken konulardan biri de, bu rivâyetlerin ne şekilde ondan geldiğidir. Eserde, Hz. Âişe'den üçyüzyedi rivâyet nakledilmektedir. Bunların yüzotuzyedisini Hz. Peygamber'den bildirmekte olup, ya bizzat Rasûlullah'ın söylediği birşeyi aktarmakta ya da ondan duyduğunu söylemektedir. Bazen de bir olay veya soru hakkındaki Hz. Peygamber'in davranışını anlatmaktadır. Diğer rivâyetlerden yüzyetmişi kendi içtihamı ve sebeb-i nüzûle dair olanlardır. Ayrıca üç rivâyet, Hz. Âişe'nin mushafında yazılı olan kıraat şeklini içermektedir.⁷¹ Yine onaltı rivâyette de Hz. Âişe ya ismen zikredilmekte yahut da kendisi o rivâyete konu edilmektedir.⁷² Bunların yanı sıra eserde, ravileri verilmeyen iki rivâyet, "Hz. Âişe'den" nakledilmektedir.⁷³ Böylece Taberi'de Hz. Âişe ile ilgili toplam üçyüz yirmisekiz rivâyet yer almaktadır.

Rivâyetlere bir de lafızların kullanımı açısından bakıldığında, birkaç tür ifadenin geçtiği görülmektedir. Bazıları "عن" harfi ceriyle verilirken, bazıları da "قالت عائشة", "سمعت عائشة" ve "تقول عائشة" gibi kelimelerle verilmiştir.

IV-Hz. Âişe'nin Rivâyette Bulunduğu Âyetler:

Hiz. Âişe, pek çok sûreye ait olan âyetlerin tefsirini yapan rivâyetlerde bulunmuştur. Bu âyetler, sûreleri de belirtilerek, Kur'ân-ı Kerim'deki sırasına göre aşağıdaki listede verilmektedir.

⁷⁰ Lafızlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992

⁷¹ Taberi, *Tefsir*, II, 570-571; IV, 279

⁷² Öm.Bkz; Taberi, *Tefsir*, II, 158; III, 607; IV, 109; X, 289; XI, 156-157; XII, 62; XII, 148-149

⁷³ Taberi, *Tefsir*, I, 505; X, 320

Sûre**Âyet No:**

Bakara 102, 158, 180, 184, 185, 187, 196, 199, 203, 220, 222, 225,
227, 228, 229, 230, 234, 238, 276, 284,

Âl-i İmrân	7, 172
Nisâ	3, 6, 43, 123, 127, 128, 129, 162
Mâide	6, 67, 87, 89, 112
En'âm	94, 103, 145, 158
Ar'âf	133
Tevbe	107, 112
Hûd	38, 39
Yûsuf	110
Râd	8
İbrahim	48
İsrâ	1, 110
Meryem	28
Enbiya	104
Hac	78
Mü'minûn	60
Nûr	11, 12, 13, 22, 23, 31
Şuarâ	213-215, 223
Neml	65-66
Ankebût	29
Lokman	34
Ahzâb	10-12, 26-27, 28-29, 33, 50, 51, 52, 53
Yâsin	69
Saffât	4-10, 161-165, 166-169
Zümer	67
Duhân	37
Kâf	19
Tûr	48-49
Necm	8-11, 12-16
Mücâdele	1, 8
Mümtehine	10

Saf	9
Kalem	4
Meâric	23
Müzzemmil	1-4, 11-13
Nâziât	43-44
Abese	1-37
İnsikâk	8
Alak	1
Zilzâl	7-8
Kevser	1-3
Nasr	1-3
Felâk	1-5

Taberi'de toplam yüz kırk âyet ve kırkûç sûreye ait olan rivâyetlerin yanı sıra, on âyet de Hz. Âişe'nin isminin geçtiği rivâyetlerle ilgili olarak verilmiştir.⁷⁴ Bu veriler konunun teknik açıdan incelenmesini kolaylaştırdığı için önemlidir.

⁷⁴ Bakara 2/185, Al-i İmran 3/43, Nisâ 4/8, 43, 101, Ahzâb 33/40, Şûra 42/41, Hucûrat 49/12, Mümtetine 60/8, Tahrim 66/1

I.BÖLÜM

TEFSİR YÖNÜYLE HZ. ÂİŞE'DEN GELEN RİVÂYETLER

Hiz. Âişe'nin tefsir yönünü incelediğimiz çalışmamızda, öncelikle kendisinin bu ilim dalı ile yakından ilgisi bulunan rivâyetlerini ele alacağız. Böylece onun Kur'ân'ın anlaşılması ve açıklanmasındaki önemini ve metodunu belirtmeye gayret edeceğiz.

I-Kur'ân'ın Kur'ânla Tefsiri:

Kur'ân-ı Kerim'in en sağlam tefsir kaynağı tabii ki Kur'ân'dır. Nitekim âyetle **"Sonra onu açıklamak da bize düşer"**⁷⁵ buyrulur buna işaret edilir. Kur'ân'ın Kur'ânla tefsiri hem Kur'ân'ın kendi yapısında⁷⁶, hem de Hiz. Peygamber'in metodunda yer almaktadır.⁷⁷ Dolayısıyla sahabe de Rasûlullah'ın bu metodunu takib etmiştir.⁷⁸ Burada Hiz. Âişe'nin sözkonusu metodu nasıl kullandığını tesbit etmeğe çalışacağız. Şunu da belirtelim ki, Taberi Tefsiri'nde konu ile ilgili verilen rivâyetleri, âyetlerin Kur'ân-ı Kerim'deki sıralamasına göre ta'kid edeceğiz.

Örnek: 1

وان خفتم الا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع فان خفتم الا تعدلوا فواحدة او ما ملكت ايمانكم ذلك ادنى الا تعولوا

"Şayet öksüz (kızlarla evlendiğiniz takdirde on)lar hakkındaki adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın."⁷⁹

Urve b. Zübeyr, bu âyetle ilgili olarak Hiz. Âişe'ye sorar: Hiz. Âişe: "Ey kardeşimin oğlu, o, velisi bulunan adamın velâyeti altında bulunan yetim kızdır.

⁷⁵ Kıyâme 75/19

⁷⁶ Bkz. Halis Albayrak, Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine, İstanbul, 1992

⁷⁷ Bkz. Suat Yıldırım, Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri, İstanbul, 1983, Abdurrahim Muhammed, et-Tefsirun-Nebevi Hasâisuhû ve Mekâsidühü, Kahire, 1992

⁷⁸ Abdüssettar Hamid "Sahabe Tefsiri Üzerine" (Terc: Ömer Dumlu), D.E.Ü.İ.F.D. VII, 359-374; Ömer Dumlu, Kur'an Tefsirinde Yöntem, İzmir, 1998, s.43.

⁷⁹ Nisâ 4/3

Malında adama ortak olur, malı ve güzelliği adamın hoşuna gider. Mehrinde adaleti gözetmeksizin onunla evlenmek ister. Başkasının verdiği kadar (kıza) mehir vermez (Bu gibi velilere) velâyeti altındaki yetim kızların haklarını gözetmedikçe ve mehirlerini en yüksek miktarına ulaştırmadıkça (yetim kızlarla) evlenmeleri nehyedildi. Onların dışında hoşlarına giden kadınlarla evlenmeleri emredildi. İnsanlar bu âyetten sonra, onlar hakkında Rasûlullah'tan fetva istediler. Bunun üzerine "Senden, kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: **"Allah, size onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Kendilerine yazılmış olan (miras haklarını) vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüz kadınlar, zavallı çocuklar ve öksüzlere karşı adaleti yerine getirmeniz hakkında Kitapta size okunan (âyet) ler (de Allah'ın hükmünü açıklamaktadır)"** ayeti nâzil oldu.⁸⁰ Allah, Kitap'ta okunanı zikretti ki, o âyet Nisâ 3. âyettir" dedi.⁸¹ Taberi Tefsiri'nde bu olayla ilgili olarak Hz. Âişe'den Nisâ 3. ve 127.âyetin tefsirinde bilgi verilmektedir.⁸²

Ayrıca âyet ile ilgili olarak Hz. Âişe, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet eder: "Âyet, velisi olan adamın yanında bulunan ve ondan başka (yetimi) koruyacak ve evlenmesi için yol gösterecek bir velisi de bulunmayan yetim kız hakkında nâzil oldu. İşte velisi olan erkek onu, malına ortak olmak için kimseyle evlendirmez, (başkasıyla evlenmesine de) engel olur, ona zarar verir ve onunla iyi geçinmez".⁸³

Hz. Âişe, bu âyet hakkındaki diğer rivâyetinde: "Bu âyet, bir adamın (velisinin) yanında bulunan, mal sahibi olan yetim kız hakkında nâzil oldu. Kız, onu (veliyi) beğenmediği halde, velisi malı için onunla nikahlanır, sonra (kızı) döver, kötü geçinir. İşte, âyet bu konuda gelmiştir", der.⁸⁴

⁸⁰ (وما يتلى عليكم في الكتاب في يتامى النساء اللاتي لا تزوجن ما كتب لهن وترغبون ان تنكحوهن والمستضعفين من الولدان وان تقوموا باليتامى بالقسط)

⁸¹ Muhammed b.Cerir et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân Fî Te'vilil-Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1992, IV, 300; Buhâri, Ebu Abdullah, *es-Sahih*, İstanbul, 1981, Nikah, 36; Müslim Ebu'l-Hüseyn, *es-Sahih*, İstanbul, 1981, Tefsir, 1-7,8,9.

⁸² Taberi, *Tefsir*, III, 573-577; Buhâri, *es-Sahih*, Vesâya 21, Tefsir 1-4, Nikah 1,16,19; Müslim, *es-Sahih*, Tefsir, 6; Dârimî, *Sünen*, Nikah, 12; Nesâi, *Sünen*, Nikâh, 66

⁸³ Taberi, *Tefsir*, III, 577; Buhâri, *es-Sahih*, Nikâh-36

⁸⁴ Taberi, *Tefsir*, III, 574; Müslim, *es-Sahih*, Tefsir 8-9

Örnek: 2

لاتدركه الابصار وهو يدرك الابصار وهو اللطيف الخبير

“Gözler O’nu algılamaz, O gözleri algılar.”⁸⁵

Hız. Âişe bu ayetle ilgili olarak şunu rivâyet etmiştir: “Kim Rasûlullah Rabbini gördü derse yalan söylemiştir, diyerek bu âyeti ve “Allah bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle, yahut perde arkasından konuşur; yahut izniyle dilediğini vahyedecek bir elçi gönderir.” âyetini okudu.⁸⁶ Fakat, o, Cebrâil’i kendi sûretinde iki kere gördü”, dedi.⁸⁷

Burada bir âyetin başka bir sûredeki âyet ile açıklandığı görülmektedir. Hız. Âişe Resûlullâh’ın Allah’ı görmediğini söyleyerek En’âm 103. ayeti okumakta ve daha sonra da bu âyeti diğer âyetle tefsir etmektedir.

Mesrûk’tan gelen bir rivâyete göre (O) Hız. Âişe’ye: “Ey mü’minlerin annesi, Muhammed Rabbini gördü mü?” diye sordum. Hız. Âişe: “Sübhanellâh, söylediğin şeyden tüylerim diken diken oldu”, dedi ve bu âyeti okudu.⁸⁸ Hemen arkasından gelen bir rivâyet, metinleri verilmeden “benzeri” kelimesiyle Hız. Âişe’den verilmektedir.

Şa’bî’nin naklettiği diğer bir haber de ise Hız. Âişe: “Kim, bir kişi Rabbini gördü derse, Allah’a karşı en büyük iftiradır. Allah “Gözler O’nu algılamaz. O gözleri algılar” buyuruyor, dedi.⁸⁹ Hız. Âişe, burada âyetleri de delil getirerek ne Hız. Peygamber’in ne de başka birinin Allah’ı göremeyeceğini belirtmiştir.

Örnek: 3

اقتما رونه على ما يرى * ولقد راه نزلة اخرى * عند سدره المنتهى * عند ها جنة الماوى
اذ يغشى السدره ما يغشى *

“Onun gördüğünden kuşku mu duyuyorsunuz? Andolsun, onun bir inişinde daha görmüştü; Sidretü’l-Müntehâ’nın yanında, ki Cennetü’l-

⁸⁵ En’âm 6/103

⁸⁶ Şûra 42/51; (وماكان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من وراء حجاب او يرسل رسولا فيرعى باذنه ما يشاء)

⁸⁷ Taberî, Tefsir, V, 295-296

⁸⁸ Taberî, Tefsir, V, 296

⁸⁹ Taberî, Tefsir, V, 296

Me'va onun yanındadır. O (gördüğü) zaman Sidre'yi kaplayan kaplıyordu”⁹⁰

Bu ayetle ilgili olarak, yapılan rivayete göre, Mesrûk, Hz. Âişe'ye gelir ve: “Ey mü'minlerin annesi, Muhammed Rabbini gördü mü?” diye sorar. Hz. Âişe: “Sübhanallah, söylediğin şeyden tüylerim diken diken oldu. Kim, sana Muhammed'in Rabbini gördüğünü haber verirse yalan söylemiştir.” der, sonra: **“Gözler O'nu algılamaz, O gözleri algılar”,⁹¹ “Allah bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle yahut perde arkasından konuşur”⁹²** âyetlerini okur. “Kim sana yarın ne olacağını haber verirse, yalan söylemiştir” der, sonra Lokman Sûresi'nin son ayetini okur; **“Allah, (işte kıyamet) saatin(in ne zaman geleceği) hakkındaki bilgi, O'nun yanındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez”.⁹³** Ve “Kim sana Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini haber verirse yalan söylemiştir.” dedi. Sonra da **“Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni tebliğ et”⁹⁴** âyetini okur. Fakat o, Cebrâil'i kendi sûretinde iki kere gördü”, der.⁹⁵

Örnek: 4

فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره

“Artık kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür”⁹⁶

Rivâyete göre Hz. Âişe: “Ya Rasûlallah, Abdullah b. Cüd'ân sıla-i rahim yapardı, yoksulu doyururdu. Bunun ona yararı var mı? diye sordu. Hz.

⁹⁰ Necm, 53/12-16

⁹¹ En'âm 6/103

⁹² Şûrâ 42/51

⁹³ Lokman 31/34 (ان الله عنده علم الساعة ويعزل الغيث ويعلم ما في الارحام وما تدري نفس ما ذا تكسب غدا وما تدري نفس باى ارض تموت)

⁹⁴ Mâide 5/67

⁹⁵ Taberi, Tefsir, XI, 513; Buhâri, es-Sahih, Tefsir, 53/1, Tevhîd, 4, Bedü'l-halk-7; Müslim, es-Sahih, Îmân-287-288; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed, Sünen, İstanbul, 1981, Tefsir-53/3,47

⁹⁶ Zilzâl 99/7-8

Peygamber: “Hayır, o bir gün bile **“Allah’ım din gününde benim hatamı bağışla”**⁹⁷ demedi”, buyurdu.⁹⁸

Aynı yerde, bu haber Şâ'bî kanalıyla Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir. Ayrıca, yine Şâ'bî benzer bir rivâyette bulunmaktadır. Yalnız onda “sıla-i rahim yapardı” cümlesinden sonra, “misafirine ikram ederdi, köle azad ederdi” cümleleri de vardır.⁹⁹,

Hiz. Âişe, Zilzâl Sûresi'ndeki **“kim zerre ağırlığınca iyilik yaparsa”** âyetinden yola çıkarak, iyilik yapmanın mutlak olarak yeterli olup olmayacağını açıklığa kavuşturmak istemektedir. Bu rivâyet, onun bir âyeti başka bir âyetle tefsir etmesi değil de, Hiz. Peygamber'e bu âyetle ilgili olarak sorması üzerine, Rasûlullah'ın bunu başka bir âyetle tefsir etmesi şeklindedir. Ayrıca, Hiz. Âişe sorusunu sormadan önce üç iyilik türünü sayarak hem iyilik kapsamına giren hareketleri, hem de bu hareketlerin Allah'tan bağışlama istemedikçe bir faydası olmadığını belirtmektedir.

Hiz. Âişe'den yapılan Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine yönelik rivayetleri onun Kur'ân'ı tefsir metodunu ortaya koymaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi zaman zaman kendisi sorarak, zaman zaman da kendisine soru sorularak âyetleri tefsir etmiştir. Bu yolla Hiz. Âişe'den gelen rivâyetler gözden geçirildiğinde, bunların tek bir konuya âit olmayıp muhtelif mevzularda olduğu görülmektedir. Hesaba çekilmek, gaybi bilmek, Hiz. Peygamber'e yalan isnâdı ve onun Allah'ı görmesi, yetim kızların evliliği, istiğfar gibi başlıklarda toplayabileceğimiz rivâyetler, âyetlerin anlaşılmasına tam bir açıklık getirmektedir. Bu açıklamalar, Hiz. Âişe'nin çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu da ifade etmektedir.

II-Kur'ân'ın Sünnetle Tefsiri

Kur'ân'ın açıklanmasında insanlar içinde en yetkili söz sahibi Hiz. Peygamber'dir. Onu, Kur'ân'ı izah etmeye iten en önemli etken de yine

⁹⁷ Şuarâ 26/82 (فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره)

⁹⁸ Taberi, Tefsir, XII, 662; İbn Hanbel, Ahmed, Müsned, Beyrut, 1969, 6/120

⁹⁹ Taberi, Tefsir, XII, 662-663

Kur'ân'dır.¹⁰⁰ Kur'ân'ın Hz. Peygamber tarafından tefsir edildiğini gösteren pek çok örnek vardır.¹⁰¹ Onun bu metodunu ashabı da uygulamıştır. Çalışmamızın en uzun bölümünü oluşturan Kur'ân'ın sünnetle tefsirinde Hz. Âişe'nin Kur'ân'ı Sünnetle nasıl tefsir ettiğine dair bazı örnekler üzerinde duracağız.

Örnek: "1

فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضا أو على سفر فعدة من أيام آخر

"İçinizden kim o aya yetişir (ayı görür)se oruç tutsun. Kim hasta olur, yahut seferde bulunursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun"¹⁰²

Bu ayetle ilgili rivâyete göre Hz. Âişe; "oruçlu olan Hamza'nın, yolculukta oruç tutmak hakkında Rasûlullah'a sorduğunu, Rasûlullah'ın: "İstersen tutarsın, istersen iftar edersin" buyurduğunu anlatır."¹⁰³

Âyet yolculukta bulunan kimsenin orucunu yolculuk bittikten sonra kaza edebileceğinden bahsetmektedir. Kanaatimize göre Hz. Hamza, ayete ters düşen bir harekette bulunmaktan çekinerek Hz. Peygamber'e bu soruyu sormuştur ve konu böylece açıklığa kavuşmuştur. Bu örnekte Hz. Âişe Rasûlullah'ın sözlerini naklederek Kur'ân'ı sünnetle tefsir etmiştir.

Örnek: 2

فاعتزلوا النساء في الحيض ولاتقربواهن حتى يطهرن

"Adet halinde kadınlardan çekilin, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."¹⁰⁴

Hız. Âişe'nin bu ayet hakkında iki rivâyeti bulunmaktadır. Her ikisinde de Hız. Âişe Hız. Peygamber'in davranışını nakleder: "İçimizden biri hayızlı

¹⁰⁰ Nisâ 4/104, Nahl 16/44, 64 vb.

¹⁰¹ Bunlar için bkz. Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*, İstanbul, 1983; Abdurrahim Muhammed, *et-Tefsiru'n-Nebevi*, Kahire, 1992; Ömer Dumlu, *Kur'an Tefsirinde Yöntem*, İzmir, 1998.

¹⁰² Bakara 2/185

¹⁰³ Taberî, *Tefsir*, II, 16; İbn Hanbel, *Müsned*, 6/207.

¹⁰⁴ Bakara 2/222.

olduğu zaman, Rasûlullah ona örtü almasını emrederdi. Sonra onunla şakalaşırdı.”¹⁰⁵ der.

Habere baktığımız zaman, konunun hassasiyetini ve buna bağlı olarak da Hz. Âişe’nin bulunduğu konunun önemini görmekteyiz. Zira durumu en iyi ve en kolay açıklayacak kişi, mevkii açısından odur. Çünkü kendisi Hz. Peygamber’in eşidir. Rasûlullah’ın aile hayatı ile ilgili bilgi bize çoğunlukla Hz. Âişe yoluyla ulaşmıştır.

Örnek: 3

❁ لا يؤاخذكم الله باللغو في إيمانكم ولكن يؤاخذكم بما كسب قلوبكم والله غفور حلیم

“Allah sizi, yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz; fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar”¹⁰⁶

Hiz. Âişe âyetle ilgili olarak Rasûlullah’ın: “Kim, akraba ziyâretini kesmeye veya Allah’ın haram kıldığı bir günahı işlemeye yemin ederse, onun için iyi olan yeminini bozması ve yemininden dönmesidir.”¹⁰⁷ buyurduğunu anlatır.

Bu âyette geçen **“yemin”** kelimesiyle ilgili olarak Taberi’de Hiz. Âişe’den sekiz rivâyet yer almaktadır. İleride bu konu üzerinde geniş bilgi vereceğimizi vurgulayarak burada sadece bir tanesini zikretmekle yetineceğiz. Atâ, bu âyet hakkında Hiz. Âişe’nin şöyle söylediğini anlatır: “Rasûlullah “O, adamın evinde “asla vallahi” ve “evet vallahi” demesidir” buyurdu.”¹⁰⁸

İlk rivâyette, yemin edilen şeye vurgulama vardır. Haram olan bir şeyin yapılması hakkında yemin edilmemesi ve edildiğinde de yeminin bozulması ifâde edilmektedir. Diğer rivâyette ise, yemin lafızlarına açıklık getirilmiştir.

Örnek:4

¹⁰⁵ Taberi, Tefsir, II, 397; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistani, Sünen, İstanbul, 1981, Taharet-106; Nesâi, Sünen, Taharet-180, Hayız-12-13; İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, Sünen, Kahire, 1952, Tahâret-121

¹⁰⁶ Bakara 2/225

¹⁰⁷ Taberi, Tefsir, II, 424; İbn Mâce, Sünen, Keffâret-8

¹⁰⁸ Taberi, Tefsir, II, 417; Ebû Dâvûd, Sünen, Eymân-7

“Allah, ribâyı mahveder, sadakaları artırır”¹⁰⁹

Bu âyetin tefsirinde Hz. Âişe, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet eder: “Allah, sadakayı kabul eder; ancak ondan güzel olanı kabul eder. Tıpkı sizden birinin tayını ve devesini büyüttüğü gibi (sadaka da) sahibini büyütür. Öyleki küçük bir parçası Uhud gibi olur. Bu, Allah'ın Kitabı'nda da **“Allah, ribâyı mahveder, sadakaları artırır”** âyetiyle tasdik edilir.”¹¹⁰

Burada da Hz. Âişe doğrudan Rasûlullah'ın söylediği bir sözü naklederek âyeti tefsir etmiştir.

Örnek: 5

وان تبدوا مافي انفسكم او تخفوه يحاسبكم به الله

“İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker.”¹¹¹

Bakara sûresindeki bu âyetle ilgili olarak Hz. Âişe'den dört rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden sadece birinde Hz. Âişe'nin âyetle ilgili Peygamber'in açıklamasını naklettiğini görüyoruz. Ali b. Zeyd'in Ümeyye'den naklettiğine göre, o, Hz. Âişe'ye bu ve **“Kötülük yapan, onunla cezalandırılır”¹¹²** âyetini sorar. Hz. Âişe: “Rasûlullah'a sorduğumdan beri bana kimse bunlar hakkında soru sormadı, der. Rasûlullah: “Ey Âişe, bu, belâ, sıkıntı ve zorlukla ilgili olarak başa gelen şeyden dolayı Allah'ın kulu ile biatleşmesidir. Öyle ki kul, malını gizler, onu kaybeder, sonra bulur. Mü'min, kırmızı altın tozunun körükten çıkması gibi günahlarından kurtulur.”¹¹³

Hiz. Âişe'nin Hz. Peygamber'den naklettiği bu hadis, mü'min kulun başına gelen her türlü sıkıntı ve zorluğun onun günahlarının bağışlanmasına

¹⁰⁹ Bakara 2/276

¹¹⁰ Taberi, Tefsir, III, 105; Tirmîzî, Sünen, Zekât-28; İbn Hanbel, Müsned 2/268, 6/251

¹¹¹ Bakara 2/284

¹¹² Nisa 4/123 (ومن يعمل سوءا يجزيه)

¹¹³ Taberi, Tefsir, III, 149; Tirmîzî, Sünen, Tefsir-5/221; İbn Hanbel, Müsned, 6/218

vesile olacağını bildirmektedir. Ayrıca rivayette Hz. Âişe'nin de aynı soruyu Hz. Peygamber'e sorduğu anlaşılmaktadır.

Örnek: 6

هو الذي انزل عليك الكتاب منه آيات محكمات هن ام الكتاب واخر متشابهات فاما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تاويله وما يعلم تاويل الا الله والرسخون في العلم يقولون امنا به كل من عند ربنا وما يذكر الا اولوا الالباب ﴿٦﴾

“Kitab’ı sana O indirdi. Onun bazı âyetleri muhkemdir (ki) onlar Kitab’ın anasıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzeyen, sonucu tam bilinmeyen) dir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak, uyardığı sonuca uğra(yıp belalarını bul)mak için onun müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun te’vili (uyardığı sonucun ne zaman gerçekleşeceği)ni Allah’tan başka kimse bilmez. İlimde ileri gidenler: “Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır” derler. Sağduyu sahiplerinden başkası düşünüp öğüt almaz”¹¹⁴ âyetini Hz. Âişe Hz. Peygamber’e dayanarak şu şekilde tefsir etmektedir: “Rasûlullah âyeti okudu ve “Müteşâbih âyetleri tutup, muhkem âyetleri bırakmak sûretiyle Kur’ân’la mücâdele etmek isteyenleri gördüğünüzde, Allah’ın “işte kalplerinde şüphe bulunanlar” sözüyle kastettiği insanlar onlardır; onlardan sakının” buyurdu.¹¹⁵

Ayrıca Hz. Âişe: “Onların ilimde bilgi sahibi olmaları, muhkemine ve müteşâbihine iman etmelerinden ve te’vilini bilmemelerinden idi” demektedir.¹¹⁶

Taberî’de bu âyetle ilgili Hz. Âişe’den onbir rivâyet bulunmaktadır.¹¹⁷ Bu rivâyetler birbirine benzemekle beraber, birinde “Müteşâbih âyetlere tabi olanlar”¹¹⁸ diğlerinde ise “Muhkemiyle amel etmezler”¹¹⁹ lafzı geçmektedir. Ayrıca iki rivâyetin de metinleri verilmeyip “benzeri” kelimeleriyle diğer rivâyete atfedilmiştir. Hadislerin konusu tefsir ilmini ilgilendiren muhkem-müteşâbih

¹¹⁴ Al-i İmran 3/7

¹¹⁵ Taberî, Tefsir, III, 179; Dârimî, Sünen, Mukaddime-19

¹¹⁶ Taberî, Tefsir, III, 183; Ebû Dâvûd, Sünen, Sünnnet-2; Dârimî, Sünen, Mukaddime-19.

¹¹⁷ Taberî, Tefsir, III, 179-180; Buhâri, es-Sahîh, Tefsir 3/166; Timîzi, Sünen, Tefsir 3/223

¹¹⁸ Taberî, Tefsir, III, 179; Müslîm, es-Sahîh, İlim-2053; Ebû Dâvûd, Sünen, Sünnnet-2

¹¹⁹ Taberî, Tefsir, III, 179

konusunda olması dolayısıyla önemlidir. Böyle bir mesele hakkında Hz. Âişe'den yapılan rivâyetlerin çokluğu da ayrı bir önem taşımaktadır. Açıklamalar, müteşâbih âyetlere tabi olunmasının, muhkemlere önem verilmemesinin kötülüğüne dikkat çekmekte ve bundan sakındırmaktadır. Müteşâbihlerin yerinin ne olması gerektiği anlatılmakta, böylece her asırda ortaya çıkabilecek olan bu tür yaklaşımların önüne geçilmek istenmektedir.¹²⁰

Örnek: 7

او لمستم النساء فلم يجدوا ماء فتيثموا صعيدا طيبا فامسحوا بوجوهكم وايديكم ان الله كان

غفورا غفورا

“Yahut da kadınlara dokunmuşsanız (bu durumlarda) su bulamadığınız takdirde temiz toprağa teyemmüm edin: (Toprağı) yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah, çok affeden, çok bağışlayandır”¹²¹

Bu âyetle ilgili Hz. Âişe'den üç rivâyet bulunmaktadır.

İlk rivâyet şöyledir: “Rasûlullah, hanımlarından bazılarını öperdi, sonra abdest almadan namaza giderdi”.

İkinci rivayette Hz. Âişe şunu nakletmiştir: “Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra benden öpücük alırdı, sonra abdestini yenilemezdi”.

Son rivâyet ise şudur: “Rasûlullah, abdest alır, sonra öper, sonra da abdest almadan namaz kılardı”.¹²²

Hz. Âişe'den gelen bu üç rivâyet, âyetin kastettiği manayı en güzel şekilde açıklamaktadır. Âyet, kadınlara dokunulduğu zaman abdest-teyemmüm

¹²⁰ Kur'ân'daki muhkem ve müteşâbih konusunda çok çalışma yapılmıştır. Ancak biz burada sadece konuyla ilgili olarak şu çalışmalara yer veriyoruz: Bkz: Muhsin Demirci, Kur'ân'ın Müteşâbihleri Üzerine, İstanbul, 1996; Ömer Dumlu, Kur'ân Tefsirinde Yöntem, s.86-146.

¹²¹ Nisâ 4/43

¹²² Taberi, Tefsir, IV, 108; Tirmîzi, Sünen, Tahâret-63; Ebû Dâvûd, Sünen, Tahâret-69; İbn Hanbel, Müsned, 6/62; İbn Mâce, Sünen, Tahâret-69

gerektiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber'in hareketi, âyeti tefsir etmekte ve kadınlara dokunmanın mutlak manada dokunmak olmadığını belirtmektedir.

Örnek: 8

ليس بامانيكم ولا امانى اهل الكتاب من يعمل سوءا يجز به

“(İş) ne sizin kuruntularınızla, ne Kitap ehlinin kuruntularıyla olmaz. Kötülük yapan onunla cezalandırılır”¹²³

Bu âyet hakkında Hz. Âişe'den dört rivâyet bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e: “Ben Allah'ın Kitabı'nda hangi âyetin daha çetin olduğunu biliyorum, dedim. Rasûlullah bana: “Hangi âyet?” diye sordu. Ben de: **“Kötülük yapan onunla cezalandırılır”** âyetini okudum. Hz. Peygamber: Ya Âişe: “Mü'minler, mutlaka yaptıkları kötü amellerin karşılığını dünyada alacaklar dedi sonra bunlardan hastalık vb. şeyleri söyledi. Sonunda da sıkıntıyı zikretti” ve “Herkes amelinin karşılığını alır, kıyamet günü hesaba çekilen kişi ancak azab görür”, buyurdu. Allah **“O, kolay bir hesaba çekilecek”¹²⁴** buyurmuyor mu?” dedim. Rasûlullah: “İşte o, sunma sırasındadır. Kim hesaba çekilirse azab görür, dedi ve eli parmağının üstünde sanki yeri çiziyordu”.¹²⁵

Ali b. Zeyd, Ümeyye'den naklettiğine göre (Ümeyye): “Hz. Âişe'ye: **“İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker”** ve **“Kötülük yapan, onunla cezalandırılır”¹²⁶** âyetlerini sordum. Hz. Âişe: Rasûlullah'a sorduğumdan beri kimse bana bu âyetlerden sormadı, dedi ve şöyle devam etti. Hz. Peygamber: “Ey Âişe, yaşlılık ve humma hastalığından dolayı başa gelenler ile ilgili olarak Allah'ın kuluyla biatleşmesidir. Kul malını gizler ve onu bulamayarak feryad eder. Sonra onu cebinde bulur. O derece ki, mü'min körükten kırmızı altın tozunun çıkması gibi günahlarından kurtulur” buyurdu.¹²⁷

¹²³ Nisâ 4/123

¹²⁴ İnşikâk 84/8

¹²⁵ Taberî, Tefsir, IV, 294; Beyhakî Ahmed b. Hüseyin b. Ali, , Sünenü'l-Kübra, Haydarâbâd, 1344, III, 373

¹²⁶ Bakara 2/284

¹²⁷ Taberî, Tefsir, IV, 294; İbn Hanbel, Müsned, 6/218

Yukarıdaki rivâyetten daha kısa olan bir rivâyeti, yine Hz. Âişe nakletmektedir. Burada sadece Rasûlullah'ın "O, başına gelen sıkıntıya kadar mü'min kula isabet eden şeydir" buyurduğu, yer almaktadır.¹²⁸

Hiz. Âişe, yine benzer bir rivâyeti Hz. Ebu Bekir'den naklederek vermektedir. Rivâyete göre Hz. Ebu Bekir: "Ya Rasûlallah, yaptığımız herşeyle cezalandırılacak mıyız? der. Hz. Peygamber: "Ey Ebû Bekir, şu şu senin başına gelmedi mi, o, onun keffaretidir", buyurur.¹²⁹

Bu rivâyetlerde de görüldüğü gibi, Hz. Âişe soru sorarak, âyetin açıklanması metoduna çok sık başvurmaktadır. Böylece de, âyette kapalı bir mana kalmamasına dikkat etmektedir.

Örnek: 9

ولقد جئتمونا فرادی كما خلقنا کم اول مرة

"Andolsun, sizi ilk kez yarattığımız gibi, yine tek olarak bize geldiniz"¹³⁰

Amr, İbn Hilâl'den, o da Kurazî'den şunu rivâyet eder: Hz. Peygamber'in hanımı Âişe, Allah'ın **"Andolsun, sizi ilk kez yarattığımız gibi, yine tek olarak bize geldiniz"** âyetini okudu ve: "Ne kötü bir hal! Erkekler ve kadınlar; birbirlerinin edeb yerlerine baktıkları halde (mi) haşrolunacaklar", dedi. Hz. Peygamber: **"O gün onlardan her kişinin kendisine yeter derecede işi vardır"**¹³¹ erkekler kadınlara kadınlar erkeklere bakmazlar, birbiriyle meşgul olmazlar" buyurdu.¹³²

Burada Hz. Âişe'nin Rasûlullah ile bir konuşması aktarılmıştır. O ince bir düşünce ile âhiret günü erkek ve kadınların bulunacakları hâli kötü bir durum olarak ifâde etmekte ve onun bu hayreti olayın açıklanmasına sebep olmaktadır.

Örnek: 10

¹²⁸ Taberi, Tefsir, IV, 294; Beyhakî, Sünen, III, 373

¹²⁹ Taberi, Tefsir, IV, 293; Beyhakî, Sünen, III, 373

¹³⁰ En'âm 6/94

¹³¹ Abese 80/37

¹³² Taberi, Tefsir, V, 273; Nesâî, Sünen, Cenâiz-118

يوم تبدل الارض غير الارض والسموات وبرزوا لله الواحد القهار

“O gün yer başka yere, gökler de (başka göklere) değiştirilir. (Bütün) insanlar tek ve kahredici Allah’ın huzurunda görünürler”.¹³³

Taberî’de, İbrahim Sûresindeki bu âyet ile ilgili olarak onbir rivâyet vardır. Bunların altı tanesini doğrudan Hz. Âişe nakletmektedir. Hz. Âişe, Rasûlullah’a bu âyeti sorarak: “Ya Rasûlallah, o gün insanlar nerededir?” der. Hz. Peygamber: “Senden önce ümmetimden hiç kimsenin sormadığını bana sordun. Onlar o gün cehennem köprüsü üzerindedir”, buyurur.¹³⁴

Hiz. Âişe’nin naklettiği rivâyetin ikincisi yukarıdaki anlamda olup sadece “sırat üzerindedir” lafzı farklıdır. Diğer üçü ise “benzeri” kelimeleriyle bir üsteki rivâyete atfedilmişler ve sadece ravileri verilmiştir.

Bu âyet hakkındaki onbir rivâyetten beşini ise başka râviler Hz. Âişe’den nakletmişlerdir. Söz konusu rivâyetler de, vermiş olduğumuz rivâyete aynı anlamdadır. Yalnızca birinde “cehennem köprüsü üzerindedirler” lafzı kullanılmışken, dördünde “sırat üzerindedirler” lafzı kullanılmıştır.¹³⁵ Hz. Âişe, yine bir soru vasıtasıyla âyetin tefsir edilmesine katkıda bulunmuştur.

Örnek: 11

يوم نطوى السماء كطى السجل للكتب كما بدأنا اول خلق تعيده وعدا علينا انا كنا فاعلين

“O gün göğü yazı tomarlarını dürer gibi toplarsınız. İlk yaratmaya başladığımız gibi onu iâde ederiz. Üzerimize sözdür; biz bunu mutlaka yapacağız”¹³⁶

Bu âyet hakkındaki rivâyetlerden birinde Hz. Âişe şöyle der: “Yanımda Benî Âmir’den yaşlı bir kadın varken Rasûlullah bana geldi: “Ey Âişe bu yaşlı kadın kim?” diye sordu. “Halalarımın biri”, dedim. (Kadın): “Beni cennete sokması için Allah’a dua et,” dedi. Hz. Peygamber: “Cennete yaşlılar girmez.

¹³³ İbrahim 14/48

¹³⁴ Taberî, Tefsir, VII, 483; Buhârî, es-Sahîh, Rikak-52; Müslim, es-Sahîh, İmân-302; Tirmîzî, Sünen, Tefsir 39/5

¹³⁵ Taberî, Tefsir, VII, 482-483; İbn Hanbel, Müsned, 6/218

¹³⁶ Enbiya 21/104

Muhakkak Allah onları yaratılışlarından başka bir şekilde yaratır”, dedi. Sonra da: “Yalın ayak, çıplak, sünnetsiz olarak toplanırlar”, buyurdu. Bunun üzerine Hz. Âişe: “Allah bundan korusun”, der. Hz. Peygamber: Evet, Allah: “İlk yaratmaya başladığımız gibi onu iâde ederiz. Üzerimize sözdür.” diyor. İlk giydirilen insan İbrahim Halilullah’tır”, buyurur.¹³⁷ “Hz. Âişe’nin aktarmış olduğu bu rivâyet, Rasûlullah’ın ifâdesine göre, insanlar yaşlıyken ölseler de, Cennete, öldükleri anki gibi yaşlı oldukları halde girmeyeceklerini anlatmaktadır.

11., 12., ve 13. Örneklerde geçen üç ayetle ilgili olarak üzerinde durduğumuz rivâyetler oldukça önemlidir. Âyetler kıyamet gününden bahsetmektedir. Bu tür konular ise gayba âit haberlerdendir. Dolayısıyla bu konulardaki bilgi kaynaklarımız ya Kur’ân-ı Kerîm, ya da Hz. Peygamber’dir. Rasûlullah’ın açıklamaları gayba âit haber verme kapsamında değerlendirilmelidir. Onun söylediklerinin dışında bir şey söylemek doğru değildir.

Örnek:12

وجاهدوا في الله حق جهاده هو اجتبيكم وما جعل عليكم في الدين من حرج

“Allah uğrunda, O’na yaraşır biçimde cihad edin. O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi”¹³⁸ âyeti ile ilgili olarak, Kâsım b. Muhammed, Hz. Âişe’den şöyle işittiğini söyler: (Hz. Âişe): “Rasûlullah’a “Dinde size bir güçlük yüklemedi” âyetini sordum. Hz. Peygamber: “O, darlıktır”, buyurdu.¹³⁹

İslâm kolaylık dinidir. Yani bütün esaslarıyla insanın uygulayabileceği tarzda düzenlenmiştir. Herhangi bir şekilde sıkıntıya ve zorluğa düşürecek tarafı yoktur. Rivâyet bunu anlatmakta ve sıkıntı olmadığını vurgulamaktadır.

Örnek: 13

والذين يؤتون ما اتوا وقلوبهم وجلة انهم الى ربهم راجعون

¹³⁷ Taberi, Tefsir, IX, 96; Heysemi, Ali b. Ebi Bekr, Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid, I-X, Beyrut, 1967, X, 419.

¹³⁸ Hac 22/78

¹³⁹ Taberi, Tefsir, IX, 192; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, I-IV, Beyrut, trs., 2/391.

“Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan ürpererek verirler”¹⁴⁰ Bu âyetin tefsirine dair Taberî’de Hz. Âişe’nin Hz. Peygamber’den naklettiği üç rivâyet vardır. Ayrıca iki rivâyeti de, birini Ebû Hureyre, diğerini Abdurrahman b.Saîd b.Vehb olmak üzere iki sahabe yine Hz. Âişe’den nakletmişlerdir.

Hz. Âişe’nin ilk rivâyeti şudur: (O): “Ya Rasûlallah **“Rablerinin huzuruna dönecek”** âyetindeki (kişi) zinâ eden, hırsızlık yapan, içki içen adam mıdır?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Ey Ebû Bekir’in kızı veya Ey Sıddık’ın kızı ancak o adam, oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren ve onun kabul edilmeyeceğinden korkandır”, buyurdu.¹⁴¹

Diğer rivâyeti ise şöyledir: Hz. Âişe: “Rasûlullah’a bu âyeti sordum. Hz. Peygamber : “Ey Ebu Bekir’in kızı veya Ey Sıddık’ın kızı onlar namaz kılan ve onun kabul edilmeyeceğinden korkanlardır”, buyurdu.”¹⁴² der.

Abdurrahman b.Saîd b.Vehb’in, Hz. Âişe’den naklettiği rivâyette sadece, Hz. Âişe’nin Rasûlullah’a sorduğu soru yer almaktadır. Hz. Peygamber’in cevabına yer verilmemiştir.

Taberî yine Hz. Âişe’nin naklettiği diğer rivâyetin de, yalnızca ravilerini vermiş ve Saîd b.Vehb’in rivâyetine işâret ederek “bunun gibi” lafzıyla atıfta bulunmuştur. Ebû Hureyre’nin Hz. Âişe’den naklettiği rivâyet ise şöyledir: Hz. Âişe: “Ya Rasûlallah, o, günah işleyen ve ondan korkan kişi midir?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Hayır, fakat, oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren ve onun (kabul edilmeyeceğinden) korkan kişidir, buyurur.”¹⁴³

Bütün bu haberler, Hz. Âişe’nin âyetlerin tefsirini yaparken çok soru sorduğuna dair delil teşkil eder. Rasûlullah’ın açıklaması, âyette sözü edilen kişilerin, namaz kılan, oruç tutan ve zekât veren kimseler olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁰ Mü’minûn 23/60

¹⁴¹ Taberî, *Tefsir*, IX, 225; İbn Hanbel, *Müsned*, 6/159-205; İbn Mâce, *Sünen*, Zühhd-20

¹⁴² Taberî, *Tefsir*, IX, 225-226

¹⁴³ Taberî, *Tefsir*, IX, 225

Örnek: 14

وتأتون في نادىكم المنكر

“Siz toplantılarınızda edepsizce şeyler yapıyorsunuz ha?”¹⁴⁴

Bu âyetle ilgili olarak Hz. Âişe, Rasûlullah'ın şunu söylediğini rivâyet eder: “Rasûlullah: Yellenmedir”, buyurdu.¹⁴⁵ Böylece âyetteki **“edepsizce şeyler”** tefsir edilmiştir.

Örnek: 15

انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب * وحفظا من كل شيطان مارد * لا يسمعون الى الملا الاعلى ويقذفون من كل جانب * دحورا ولهم عذاب واصب * الا من خطف الخطفة فاتبعه شهاب ثاقب *

“Biz en yakın göğü bir ziynetle, yıldızlarla süsledik. Ve (onu) itaat dışına çıkan her türlü şeytandan koruduk. O (şeyta)nlr Mele-i Âlâ'yı (yüce melekler topluluğunu) dinleyemezler; her yandan kendilerine (ışınlar) atılır. Kovulurlar. Onlar için sürekli bir azap vardır. Yalnız (yüce topluluktan) biz söz kapan olursa, onu da delici bir şihab (ışın) izler”¹⁴⁶

Bu konuda Hz. Âişe Rasûlullah'ın “Melekler buluta inerler, gökyüzünde hüküm verilen şeyi konuşurlar, şeytanlar gizli gizli dinlerler, onu duyarlar ve kâhinlere vahyederler. Kendilerinden yüz yalan katarak yalan söylerler.” buyurduğunu naklederek; “Bu haberler, şeytanların işittiklerini bildirir. Fakat (melekler) duymamaları için kıvılcım atarlar.”¹⁴⁷ der.

Tarihin birçok devrinde olacak olan şeyi bildiğini söyleyen insanlar ortaya çıkmıştır. Kâhin ismi verilen bu kişilerin, söyledikleri şeylerin kaynağı her zaman merak edilmiştir. İşte bu rivâyete göre, şeytanlar, meleklerin konuşmalarını dinleyerek, kâhinlere bildirirler. Yine rivâyete göre, onlara bildirirken kendilerinden pek çok yalanı da katarak haber verirler. Böylece bazı

¹⁴⁴ Ankebût, 29/29

¹⁴⁵ Taberî, Tefsir, X, 136; Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I-X, Beyrut, 1967, I-294.

¹⁴⁶ Saffât 37/6-10

¹⁴⁷ Taberî, Tefsir, X, 472; Buhârî, es-Sahîh, Bedü'l-Halk-6

insanların yani kâhinlerin şeytanlarla iletişimleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Hz. Âişe'nin naklettiği hadis bu olayı ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

Örnek: 16

وما منا الا له مقام معلوم ❁ وانا لنحن الصافون ❁ وانا لنحن المسبحون ❁

"Bizden herkesin belli bir makamı vardır. Biziz, o saf saf dizilenler, biz. Biziz, o tesbih edenler, biz"¹⁴⁸

Bu âyetle ilgili Hz. Âişe iki rivâyet nakleder. Rivâyete göre Hz. Âişe, Rasûlullah'ın "Dünya semasında ayak basılacak hiçbir yer yoktur ki, onun üzerinde secde eden veya kâim olan bir melek bulunmasın. Bu meleklerin şu sözüdür: **"Bizden herkesin belli bir makamı vardır..."**¹⁴⁹ buyurduğunu söyler. Diğer rivâyet de aynıdır. Yalnız, son kısımda yer alan "meleklerin şu sözüdür" cümlesinin yerine, "Allah'ın şu sözüdür" cümlesi kullanılmıştır.¹⁵⁰

Örnek: 17

والارض جميعا قبضته يوم القيمة

"Halbuki kıyamet günü yer, tamamen O'nun avucu içindedir"¹⁵¹ âyeti ile ilgili olarak Hz. Âişe şunu nakleder: "Rasûlullah'a bu âyet hakkında, insanlar o gün nerededir? diye sordum. O da: "Sırat üzerinde" buyurdu."¹⁵²

Örnek: 18

واصر لحكم ربك فانك باعيننا وسبح بحمد ربك حين تقوم ❁ ومن اليل فسيحه وادبار

النجوم ❁

"Rabbinin hükmüne sabret, çünkü sen, gözlerimizin önünde (korumamızda)sın. Kalktığın zaman Rabbin övgü ile an. Gecenin bir

¹⁴⁸ Saffât 37/164-166

¹⁴⁹ Taberi, Tefsir, X, 538; Suyuti, Celâleddin, el-Habâik fî Ehbâri'l-Melâik, (Thk: M. Said Beysûnî) Beyrut, 1988, 12.

¹⁵⁰ Taberi, Tefsir, X, 538

¹⁵¹ Zümer 39/67

¹⁵² Taberi, Tefsir, XI, 27; Müslim, es-Sahîh, Münâfikûn-29; Tirmîzi, Sünen, Tefsir 42/7; İbn Mâce, Sünen, Zühd-33; Dârimî, Sünen, Rikâk-88; İbn Hanbel, Müsned 6/35-101

kısımında ve yıldızların ardında O'nu tesbih et"¹⁵³ âyeti hakkında Hz. Âişe şöyle rivâyet etmektedir: "Rasûlullah sabah namazının iki rekâtı hakkında "O ikisi bütün dünyadan hayırlıdır" buyurdu."¹⁵⁴

Örnek: 19

هو الذي ارسل رسوله باهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون ❁

"O elçisini hidayet ve hak din ile gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu, bütün dinlere üstün getirsin"¹⁵⁵

Hiz. Âişe bu ayet hakkında şunu bildirmektedir: "Rasûlullah: Lât ve Uzza ibadet edinceye kadar gece ve gündüz gitmez diyordu. Hiz. Âişe: "Vallahi Ya Rasûlallah, Allah **"O, elçisini hak din ile gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu, bütün dinlere üstün getirsin"** âyetini indirdiği zaman bunun tamamlanacağını zannediyordum", dedi. Hiz. Peygamber: "Allah'ın dilediği şey olacak, sonra Allah güzel bir rüzgar gönderir ve kalbinde bir hardal tanesi kadar iyilik bulunan vefat eder, kalbinde iyilik bulunmayan kalır, onlar babalarının dinine geri dönerler", buyurdu.¹⁵⁶

Bu âyet, İslâm'ın diğer bütün dinlerden üstün olduğunu bildirmektedir. Âyetle ilgili olarak yapılan rivâyetten şu sonuçları ortaya çıkarmak mümkündür.

Rasûlullah'ın "gece ve gündüz gitmez" sözü, kıyâmet İslâm en üstün din kabul edilmedikçe kopmaz anlamına gelmektedir. Kıyametten önce, inanmayanlar hoşlanmasa da İslâm'ın en üstün din olduğu kabul edilecektir.

Ayrıca; Hiz. Peygamber'in "Allah güzel bir rüzgar gönderir ve kalbinde bir hardal tanesi kadar iyilik bulunan vefat eder, bulunmayanlar ise kalır ve babalarının dinine dönerler" sözü, kıyâmetin vukû bulmasından önce inananların vefat etmiş olacağına yani o günün dehşetini yaşamayacaklarına işaret etmektedir.

¹⁵³ Tûr 52/48-49

¹⁵⁴ Taberi, Tefsir, XI, 501; Tirmîzi, Sünen, Salât-307

¹⁵⁵ Saff 61/9

¹⁵⁶ Taberi, Tefsir, XII, 84

Örnek: 20

الذين هم على صلاتهم دائمون ﴿١٥٧﴾

“Onlar ki, namazlarını sürekli kılarlar (aksatmazlar)”¹⁵⁷

Hiz. Âişe bu ayetin tefsirinde Abdurrahman b. Ebû Seleme'ye, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini anlatır: “Amellerden gücünüzün yettiğini yerine getirin, muhakkak, Allah siz (ibadetten) usanıncaya kadar (sevab vermekten) usanmaz”, buyurdu. Konu ile ilgili olarak Hiz. Âişe: “Rasûlullah'a en sevimli gelen amel, kendisine devam edilen ameldir”, der.¹⁵⁸ Hiz. Âişe, Rasûlullah'ın bir hadisini naklederek, amelin (ibadetin) devamlı olduğu takdirde bir anlam taşıdığını açıklığa kavuşturmuştur.

Örnek: 21

فسوف يحاسب حسابا يسيرا ﴿١٥٩﴾

“O, kolay bir hesaba çekilecek”¹⁵⁹

Hiz. Âişe, “Rasûlullah'ın Allah'ım beni kolay bir hesaba çek” dediğini işitir ve ya Rasûlallah, kolay hesaba nedir? diye sorar. Hiz. Peygamber: “(Allah'ın) kişinin günahlarına bakması ve önem vermemesidir. Kimin hesabı tartışılırsa, o gün helâk olur” buyurur.¹⁶⁰

Hiz. Âişe, yukarıdaki rivâyetle aynı anlamda başka bir rivâyet daha nakletmektedir. Onda yalnızca “Rasûlullah'ı bazı dualarında “Allah'ım beni kolay bir hesaba çek” derken duydum” cümlesi farklıdır.¹⁶¹

Daha kısa bir rivâyet ise şöyledir: “Hiz. Âişe; “Ya Rasûlallah” diyerek yukarıdaki âyeti okur. Hiz. Peygamber; “O, sunmadır ey Âişe, kimin hesabı tartışılırsa helâk olur”, buyurur.¹⁶²

¹⁵⁷ Meâric 70/23

¹⁵⁸ Taberi, Tefsir, XII, 235; Buhârî, es-Sâhîh, İmân-32, Savm-52; Müslim, es-Sahîh, Salât-215; Nesâî, Sünen, Kible-13

¹⁵⁹ İnşikak 84/8

¹⁶⁰ Taberi, Tefsir, XII, 507; Müslim, es-Sahîh, Cennet-79; Buhârî, es-Sahîh, İlim-35; Timîzi, Sünen, Tefsir 76/2.

¹⁶¹ Taberi, Tefsir, XII, 507

Konuyla ilgili Hz. Âişe'den beş rivâyet daha bulunmaktadır. Rivâyetler birbiriyle aynı anlamdadır. Buna göre Hz. Âişe, Rasûlullah'ın "Kim kıyamet günü hesaba çekilirse, azab görür" buyurduğunu söyler ve Allah: **"O, kolay bir hesaba çekilecek"** buyurmuyor mu? diye sorar. Hz. Peygamber: "O, hesab değildir, muhakkak o, sunmadır. Fakat kıyamet günü kimin hesabı tartışılırsa azab görür" buyurur.¹⁶³

Hz. Âişe'nin "kolay hesap nedir" ve "Allah böyle buyurmuyor mu" diyerek sözkonusu âyeti okuması, hesabın ne olduğunun anlaşılması bakımından önemlidir. Açıklamalar bizi, hesaba çekilmek ile, kulun günahlarının sunulmasının yani ortaya konmasının aynı şey olmadığı sonucuna götürmektedir. Böyle bir şeyin olması da Allah'ın rahmet ve mağfiretinin büyüklüğünü göstermektedir.

Örnek: 22

إذا جاء نصر الله والفتح ❁ ورايت الناس يدخلون في دين الله افواجا ❁ فسبح بحمد ربك واستغفره انه كان توبيا ❁

"Allah'ın yardımı ve fethi geldiği ve insanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbini överek tesbih et, O'ndan mağfiret dile. Çünkü O tevbe kabul edendir"¹⁶⁴

Hz. Âişe bu âyetler hakkında şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah: "Sübhane'llahi ve bihamdihi ve estağfirullah ve etübü ileyh" sözünü çok söylüyordu. Ya Rasûlallah, bu sözü çok söylediğini görüyorum, dedim. Hz. Peygamber: "Rabbim, ümmetim hakkında bir işaret göreceğimi bildirdi. Onu gördüğüm zaman bu sözü çok söylemeye başladım. O işareti, **"Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman"** âyetinde gördüm. Mekke'nin fethinde, **"İnsanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman,**

¹⁶² Taberi, Tefsir, XII, 508; Müslim, es-Sahih, Cennet-80; Tirmizi, Sünen, Kıyame-5; İbn Hanbel, Müsned 6/47,91,108,167,206

¹⁶³ Taberi, Tefsir, XII, 507-508

¹⁶⁴ Nasr, 110/1-3

Rabbini överek tesbih et, O'ndan mağfiret dile. Çünkü O tevbeyle kabul edendir" âyetinin anlamını buldum" buyurdu.¹⁶⁵

Bu rivâyetin hemen arkasından Hz. Âişe'den üç rivâyet daha bildirilmektedir ki, onların sadece râvîleri verilerek "benzeri" kelimesiyle yukarıdaki rivâyete atıfta bulunulmuştur.¹⁶⁶

Ayrıca bu âyetle ilgili Hz. Âişe'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir: Hz. Âişe: "Rasûlullah ölmeden önce "Sübhanekellahümme ve bihamdike, esteğfiruke ve etübü ileyk" sözünü çokça söylerdi. O'na: Ya Rasûlallah, söylemeye başladığın bu kelimeler nedir? diye sordum. Hz. Peygamber: "Ümmetim hakkında bana bir işaret verildi. Onu (işareti) gördüğüm zaman (bu sözleri) söylüyorum", buyurdu, Nasr Sûresini sonuna kadar okudu"¹⁶⁷ Bu rivâyetin arkasından gelen bir başka rivâyeti, Hz. Âişe Rasûlullah'tan nakletmiştir. Fakat rivâyetin metni verilmeyip "benzeri" kelimesiyle bir önceki habere atfedilmiştir.

Taberi, bu âyetle ilgili iki rivâyeti daha Hz. Âişe'den bildirmektedir. Bu rivâyetlerden ilkinde göre Hz. Âişe şöyle demiştir: "Rasûlullah, rükûlarında ve secdelerinde çokça "Sübhanekellahümme ve bihamdike, Allahümmeğfirli, derdi. Kur'ân'ı tevil ederdi".¹⁶⁸ Diğer rivâyet ise şudur: Hz. Âişe: "Rasûlullah "Sübhanellahi vebihamdihî, estağfirullah ve etübü ileyh" sözünü çok söylüyordu. Bunu çok söylüyorsun, dedim. Hz. Peygamber: "Rabbim, bana ümmetim hakkında bir işaret göreceğimi bildirdi. Ve bana o işareti gördüğüm zaman, "Onu hamd ile tesbih etmemi, ondan mağfiret dilememi" emretti. Muhakkak ki O tevbeleri kabul edendir. Onu (işareti) **"Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman"** âyetinde gördüm" buyurdu.¹⁶⁹

Bu haberlerin hepsi birbirine yakın anlamlar taşımaktadır ve Mekke'nin fethini müjdelemektedir. Mekke'nin fethiyle insanların akın akın İslâm'a

¹⁶⁵ Taberi, *Tefsir*, XII, 729-730; Müslim, *es-Sahîh*, Salât-220

¹⁶⁶ Taberi, *Tefsir*, XII, 730

¹⁶⁷ Taberi, *Tefsir*, XII, 731; İbn Hanbel, *Müsned*, 6/35

¹⁶⁸ Taberi, *Tefsir*, XII, 731; Buhârî, *es-Sahîh*, Tefsir 115/2, Ezân-123, 139; Müslim, *es-Sahîh*, Salât-217; Nesâî, *Sünen*, Tatbîk-10, 64,65; İbn Mâce, *Sünen*, İkâme-20

¹⁶⁹ Taberi, *Tefsir*, XII, 731; İbn Hanbel, *Müsned*, 6/35

girecekleri bildirilip, Rasûlullah'ın bunu görünce Allah'a hamd ettiği anlatılmaktadır.

Örnek: 23

قل اعوذ برب الفلق ❀ من شر ما خلق ❀ ومن شر غاسق اذا وقب ❀ ومن شر النفاثات في العقد ❀ ومن شر حاسد اذا حسد ❀

“De ki: Sığınırım ben, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rabbe; yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyip tüküren büyücü kadınların şerrinden. Ve hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden”¹⁷⁰

Hiz. Âişe bu konuda şöyle rivâyet etmiştir: “Hiz. Peygamber elimi tuttu, sonra aya baktı. “Ya Âişe karanlık çöktüğü zaman gecenin şerrinden Allah'a sığın, bu karanlığı çöktüğü zaman gecedir”, dedi.¹⁷¹ Yine bir başka rivâyette Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder: “Hiz. Peygamber aya baktı ve: “Ya Âişe bunun şerrinden Allah'a sığın. Muhakkak ki bu, karanlığı çöktüğü zaman gecedir” buyurdu.¹⁷² Burada da Hiz. Âişe Felâk Sûresi'nin tefsirinde Hiz. Peygamber'in kendisine yaptığı tavsiyeyi anlatmıştır.

Şu ana kadar üzerinde durduğumuz rivâyetler Hiz. Âişe'nin Kur'ân'ı sünnetle tefsirine yönelik örneklerdir. Bu konuda Hiz. Âişe'nin üç şekilde rivâyette bulunduğu ortaya çıkmıştır. Birincisi; o, rivâyeti doğrudan Hiz. Peygamber'den nakletmiştir. İkincisi: Hiz. Peygamber'den duyduğu bir şeyi rivâyet etmiştir. Üçüncüsü ise Hiz. Peygamber'in bir davranışını anlatarak meseleyi açıklamıştır. Hiz. Âişe'nin en çok başvurduğu yöntem ise soru sorma yöntemidir. Rivâyetlerin birçoğunda, onun sorduğu sorulara verilen cevaplarla âyetlerin tefsirine katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Ayrıca naklettiği haberlerde dikkat çeken bir husus da, kendisinin olayları oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmasıdır. Bu da, konunun pek çok yönden değerlendirilmesine imkan vermesi açısından önemlidir.

¹⁷⁰ Felak 113/1-5

¹⁷¹ Taberi, Tefsir, XII, 749-750; Timîzi, Sünen, Tefsir 113/1; İbn Hanbel, Müsned, 6/215, 206, 237

¹⁷² Taberi, Tefsir, XII, 750

III- Kırâatla İlgili Rivâyetler

Kıraat, Kur'ân-ı Kerim'in kelimelerinin edasının keyfiyetini ve ihtilaflarını, nakledenlerine isnâd ederek bilmektir. Bir başka tanıma göre kıraat, Kur'ân-ı Kerim kelimelerinin nasıl okunacağını, bütün vecihleri ile nakledenlere nispet edilerek ittifak ve ihtilaflarıyla beraber nasıl edâ edileceğini öğreten ilimdir.¹⁷³

Bilindiği gibi Kur'ân sahih kabul edilen kıraatlara göre okunabilmektedir. Bazı alimler bu kıraatlerin âyetleri tefsir ettiği, bazıları da okuyuş farkı olduğu görüşündedirler. Biz burada, kıraat konusunda Hz. Âişe'den nakledilen rivâyetleri inceleyerek onun kıraatleri ne şekilde değerlendirdiğini tespit etmeye çalışacağız.

Örnek: 1

اذ تلقونه بالسستكم وتقولون بافواهكم ما لسي لكم به علم وتحسبونه هينا وهو عند الله عظيم

“Çünkü siz, onu dillerinizde alıveriyorsunuz ve hakkında hiç bilginiz olmayan bir şeyi, (düşünüp taşınmadan, hemen) ağızlarınızla söylüyorsunuz ve onu önemsiz bir iş sanıyorsunuz”¹⁷⁴ âyetindeki “تلقونه” kelimesini Hz. Âişe; “تلقونه” okuyordu ve: “O, yalanın sürekli olmasıdır, onlar sürekli ve süratle yalan söylüyorlardı, diyordu.”¹⁷⁵

Taberi'de aynı manada bir başka rivâyet daha Hz. Âişe'den nakledilmektedir.¹⁷⁶ Hz. Âişe'nin kırâatı yalan söylemeyi açıklamakta, yalanın sürekli ve süratle olduğunu vurgulamaktadır. Yani âyeti tefsir etmektedir. Sözü edilen yalan Hz. Âişe hakkında yapılan iftiradır.

Örnek: 2

والذين يؤتون ما اتوا وقلوبهم وجلة اثم الى ربهم راجعون

¹⁷³ ed-Dimyâti, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Abdulganî, İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbaa Aşer, (Thk: Ali Muhammed Dabbağ), Mısır, 1359; Ömer Dumlû, Kur'an Tefsirinde Yöntem, 25-31.

¹⁷⁴ Nûr, 24/15

¹⁷⁵ Taberi, Tefsir, IX, 285; Buhâri, es-Sahih, Megâzî-34, Tefsir 24/6

¹⁷⁶ Taberi, Tefsir, IX, 285

“Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan ürpererek verirler”.¹⁷⁷ Bu âyet hakkında Ebû Halef şunu rivâyet eder: Ubeyd b.Umeyr ile Hz. Âişe’ye gittik. Ubeyd ona: “يُؤْتُونَ” bu harfi nasıl okuyalım? diye sordu. Hz. Âişe: “يَأْتُونَ” dedi. Sanki o, bu şekilde, Allah’tan korkarak iyilik yapanları açıklıyordu.¹⁷⁸

Örnek: 3

وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين

“Oruca (güç) dayananların fidiye vermesi, bir yoksulu duyurması lâzımdır”¹⁷⁹ âyetindeki “يطيقونه” kelimesini Hz. Âişe “يطوقونه” okuyordu.¹⁸⁰

Örnek: 4

ان يدعون من دونه الا اناثا

“O (Allah’a ortak koşa)nlar, O’nu bırakıp birtakım dişilerden başkasına çağırıyorlar”¹⁸¹ âyeti kerimesi hakkında Hişâm b.Urve’nin babası, Hz. Âişe’nin mushafında “أوثانا” kelimesi yerine اناثا olduğunu rivâyet eder.¹⁸² Buna göre âyetin manası “dişilerden başkasına çağırıyorlar” yerine “putlardan başkasına çağırıyorlar” şeklinde olur.

Örnek: 5

حتى اذا استئس الرسل وظنوا انه قد كذبوا جاءهم

“Ne zaman ki, elçiler umutlarını kestiler ve kendilerinin yalancı çıkarıldıklarını (kâfirlere karşı kendilerine yapılacağı vaat edilen yardımın yapılmayacağını) sandılar, işte o zaman onlara yardımımız geldi”.¹⁸³ Ebû

¹⁷⁷ Müminûn 23/60

¹⁷⁸ Taberi, Tefsir, IX, 225; İbn Hanbel, Müsned, 6/95-144; en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, 2/393.

¹⁷⁹ Bakara 2/184

¹⁸⁰ Taberi, Tefsir, II, 143; San’ânî, Abdürrezzak b. Hemâm, el-Musannaf, I-XI, Beyrut, 1970, IV, 222.

¹⁸¹ Nisâ 4/117

¹⁸² Taberi, Tefsir, IV, 279

¹⁸³ Yûsuf, 12/110

Müleyke bu âyette bulunan ("كذبوا" kelimesini) Hz. Âişe'nin "كذبوا" olarak okuduğunu rivâyet eder.¹⁸⁴

Kırâatla ilgili rivâyetlerin tesbit edilmesi neticesinde, üç husus ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bazı rivâyetlerin bizzat Hz. Âişe'den gelmesi; ikincisi, bazılarının, Hz. Âişe'nin okuyuşunu bildiren sahabeden gelmesi; üçüncüsü de, Hz. Âişe'nin mushafında yazılı olan kıraat şeklini bildirmesidir.

Aynı zamanda Hz. Âişe'nin kırâatla ilgili rivâyetlerinin âyetleri tefsir ettiği görülmektedir. Böylece, kırâatlerin, tefsire yardımcı olduğu hususu da açıklığa kavuşmaktadır.

IV.Esbâb-ı Nüzûl İle İlgili Rivâyetleri:

Hiz. Âişe'nin, Kur'ân'ın tefsirinde başvurduğu kaynaklardan birinin de esbâb-ı nüzûl bilgisi olduğunu daha önce söylemiştik. O pek çok âyetin inmesine sebep olan hadiseleri bize aktarmıştır. Bununla ilgili örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

Örnek: 1

ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما

"Safâ ile Merve Allah'ın nişanlarındandır. Kim Ev'i hacceder; ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"¹⁸⁵

Bu âyetinin nüzûl sebebi hakkında Hiz. Âişe'nin rivâyeti şöyledir: "Câhiliyye'de Menât için telbiye eden Ensar'dan bir takım adamlar vardı. Menât, Mekke ve Medine arasında bir puttur. Adamlar: "Ey Allah'ın Nebisi, biz Menât'a ta'zim için Sâfa ve Merve arasında tavaf etmiyorduk. İkisini tavaf etmemiz gerekir mi?" dediler. Allah, bu âyeti indirdi". Urve, Hiz. Âişe'ye: "Safâ ve Merve arasında tavaf edip etmemem farketmez. Allah "kendisine bir günah yoktur"

¹⁸⁴ Taberi, Tefsir, VII, 321; Buhâri, es-Sahîh, Enbiyâ-19, Tefsir 12/6

¹⁸⁵ Bakara 2/158

buyuruyor", dedi. Hz. Âişe: "Ey kardeşimin oğlu, "Safâ ve Merve Allah'ın nişanlarındandır" buyurduğunu görmüyor musun?" dedi.¹⁸⁶

Yine bu âyet hakkında Urve b.Zübeyr Hz. Âişe'ye: Allah'ın "**Safâ ve Merve Allah'ın nişanlarındandır...**" âyetini gördün mü? Allah'a yemin ederim ki, Safâ ile Merve'yi tavaf etmeyene günah yoktur, der. Hz. Âişe: "Ey kardeşiminoğlu, söylediğin ne kötü şey. Şayet bu âyet senin te'vîl ettiğin gibi olsaydı, "Safâ ile Merve'yi tavaf etmeyene günah yoktur" şeklinde olurdu. Âyet Ensâr hakkında idi. Onlar müslüman olmadan önce Müşellel'de ibâdet ettikleri Menât'a telbiye ediyorlardı. Telbiye eden, Safâ ve Merve arasında tavaf etmekten kaçınırdı. Rasûlullah'a bunu sordukları zaman: "Ya Rasûlallah, Safâ ve Merve arasında tavaf etmekten kaçınırdık", dediler. Allah bu âyeti indirdi". "Sonra Hz. Peygamber, ikisi arasında tavafı meşru kıldı. Onun arasında tavafı terkeden kişi için günah yoktur", dedi.¹⁸⁷ Urve b.Zübeyr yukarıdaki rivâyetle aynı anlamda bir başka rivâyeti, Hz. Âişe'ye sorduğunu söyleyerek anlatır.¹⁸⁸

Ayrıca, bu âyet hakkında Hz. Âişe şunu söyler: "Hayatım üzerine yemin ederim ki Safâ ve Merve arasında sa'y yapmayan kişinin haccı olmaz" Çünkü Allah "**Safâ ve Merve Allah'ın nişanlarındandır**" buyurdu.¹⁸⁹

Burada Hz. Âişe'nin kendi görüşü ile âyeti tefsir ettiği görülmektedir. Hz. Âişe, bu olaydan bahsederek, âyetin manasının netleşmesini sağlamaktadır. Eğer, bu âyetin hangi olay üzerine indiği anlatılmamış olsaydı, farklı yorumlar ortaya çıkabilirdi. Hz. Âişe, âyetin gerçek manasını açıklamış ve sebebi nüzûlünü de belirtmiştir.

Örnek: 2

يا ايها الرسول بلغ ما انزل اليك من ربك وان لم تفعل فما بلغت رسالته والله يعصمك من الناس ان الله لا يهدي القوم الكافرين ❁

¹⁸⁶ Taberi, Tefsir, II, 51; Müslim, es-Sahîh, Hac-259-260,261,262; Tirmîzi, Sünen, Tefsîr 2/2965

¹⁸⁷ Taberi, Tefsir, II, 51; Buhârî, es-Sahih, Hac-79

¹⁸⁸ Taberi, Tefsir, II, 54-55; Buhârî, es-Sahîh, Hac-259-260; Ebû Dâvûd, Sünen, Hac-56

¹⁸⁹ Taberi, Tefsir, II, 52; Müslim, es-Sahîh, Hac-260

“Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan, O’nun mesajını duyurmamış olursun. Allah, seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kafirler toplumunu yola iletmez”¹⁹⁰

Hiz. Âişe “Nebi’nin (a.s.) (muhafızlar tarafından) korunduğunu, bu âyet indiğinde, Hiz. Peygamber’in başını çıkarıp: “Ey insanlar, dağılın muhakkak Allah beni koruyacaktır” buyurduğunu nakleder”.¹⁹¹ Hiz. Âişe’nin anlattığına göre bu âyet ininceye kadar, Rasûlullah’ı insanlar koruyordu. Âyetin inmesiyle onların korumaları sona ermiştir.

Örnek: 3

يا ايهاالذين امنوا لاتحرموا طيبات ما احل الله لكم ولا تعتدوا ان الله لا يحب المعتدين

“Ey insanlar, Allah’ın size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haram etmeyin, sınırı aşmayın. Çünkü Allah, sınırı aşanları sevmez”¹⁹²

Bu âyetin iniş sebebini bize rivâyet eden Süddî’dir. Anlattığı olay şudur: “Rasûlullah’ın ashabından, içlerinde Ali b. Ebi Talib ve Osman b. Ma’zun’un da bulunduğı bir grup insan: “Eğer bir iş yapmasaydık korkmazdık, Hristiyanlar nefislerine haram kıldılar, biz de haram kılıyoruz” dediler. Onların bazıısı et yemeğı ve yağı, bazıısı çok yemek yemeğı, bir kısmı da kadınları haram kılmıştı. Osman b. Mâ’zûn kadınları haram kılanlardan idi. O ailesine, ailesi ona yaklaşmıyordu. Karısı Hiz. Âişe’ye geldi. Ona Havlâ deniyordu.-Yanında Rasûlullah’ın hanımları olduğı halde Hiz. Âişe ona: “Ya Havlâ, ne düşünüyorsun? Rengin değişik, süslenmemişsin, iyi görünmüyorsun”, dedi. Havlâ: “Nasıl güzel görünür ve süslenirim. Kocam benimle şu vakitten beri münasebette bulunmuyor, durum böyle”, dedi. Onun sözlerine gülmeye başladılar. O sırada Hiz. Peygamber girdi ve: “Niçin gülüyorsunuz”, diye sordu? Hiz. Âişe: “Ya Rasûlallah, bu Havlâ, onun durumunu sordum Havlâ, kocasının onunla münasebette bulunmadığını söyledi, dedi. Rasûlullah, (Osman’a) birini yolladı ve onu çağırdı: “Ey Osman, nasılsın?” dedi. Osman b. Ma’zûn: “Onu

¹⁹⁰ Maide, 5/67

¹⁹¹ Taberi, Tefsir, IV, 647; Timîzî, Sünen, Tefsir, 5/4.

¹⁹² Maide 5/87

(nefsini) ibâdet etmesi için Allah'a bıraktım", dedi ve durumunu anlattı. Osman, nefsi mahrum etmek istiyordu. Rasûlullah: "Senden ailene dönmeni ve mübâşeretle bulunmanı istiyorum", dedi. Osman: "Oruçluyum, dedi. Rasûlullah: Orucunu boz", buyurdu, o da orucunu bozdu ve ailesine döndü. Daha sonra, Havlâ Hz. Âişe'ye geldi, sürme çekmiş, süslenmiş ve güzel görünüyordu. Hz. Âişe güldü ve: "Halin nasıl ey Havlâ", diye sordu, dün eşi ona gitmişti. Rasûlullah: "Kadınlara yaklaşmayı, yemek yemeyi ve uyumayı haram kılan kavimlerin hali nedir? Dikkat edin, ben uyurum, gezerim, iftar eder ve oruç tutarım, kadınlarla nikahlanırım. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir", buyurdu ve bu âyet nâzil oldu. Rasûlullah, Osman'a: "Nefsini mahrum etme, muhakkak ki bu haddi aşmaktır", dedi ve onlara yeminlerinin keffaretini ödemelerini emretti. **"Allah sizi yeminlerinizdeki lağv (kasıtsız olarak yaptığınız yemin)lerden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sizi sorumlu tutar"**¹⁹³ âyetini okudu.¹⁹⁴

Örnek: 4

قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ايام ماتدعوا فله الاسماء الحسنی ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت
بما وابتغ بين ذلك سبيلا

"De ki: "İster Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız en güzel isimler O'nundur. Namazında pek bağırma, pek de sesini gizleme, bu ikisinin arasında bir yol tut"¹⁹⁵ âyeti hakkında Hz. Âişe; "Bu âyet duâ hakkında nâzil oldu" demiştir.¹⁹⁶

Yukarıdaki rivâyetle aynı anlamda üç rivâyeti daha Hz. Âişe bildirmektedir.¹⁹⁷ Hz. Âişe bir rivâyet daha zikreder ki, rivâyet bu âyetin, teşehhüd hakkında nâzil olduğunu belirtir".¹⁹⁸

¹⁹³ Maide 5/89

¹⁹⁴ Taberi, Tefsir, V, 11; Buhâri, es-Sahîh, Nikâh-1; Müslim, es-Sahîh, Nikâh-5. Bu olay Ramazan ayında vukû bulmamıştır. Sözü edilen sahabeler bütün zamanlarını bu şekilde geçirmek istemişlerdir.

¹⁹⁵ İsrâ, 17/110

¹⁹⁶ Taberi, Tefsir, VIII, 166; Buhâri, es-Sahîh, Tefsir-17/14

¹⁹⁷ Taberi, Tefsir, VIII, 166

¹⁹⁸ Taberi, Tefsir, VIII, 170

Örnek: 5

ولا ياتل اولوا الفضل منكم والسعة ان يؤتوا اولى القربى والمساكين والمهاجرين فى سبيل الله وليغفوا وليصفحوا الا تحبون ان يغفر الله لكم والله غفور رحيم ﴿١٩٩﴾

“Sizden fazilet ve servet sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler, affetsinler, hoş görsünler. Allah’ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? “Allah bağışlayandır, esirgeyendir”¹⁹⁹ âyeti ile ilgili olarak Hz. Âişe şunu bildirir: “O yalan haberi getir (ip ortaya at)anlar, içinizden bir topluluktur”²⁰⁰ âyeti indiği zaman yakını ve ihtiyaç sahibi olduğu için Mistah’a yardım eden Ebû Bekir: Vallahi, Âişe hakkında bunları söyledikten sonra, Mistah’a hiçbir zaman yardım etmeyeceğim”, dedi. Allah, bu konuda âyetini indirdi. Bunun üzerine Ebû Bekir: “Vallahi ben Allah’ın beni affetmesini istiyorum”, dedi ve Mistah’a yapmakta olduğu yardımı tekrar yapmaya başladı, kendisinden (yardımı) esirgemeyeceğini söyledi.²⁰¹

Mistah da, Hz. Âişe hakkında dedikodu yapanlardan idi. Hz. Âişe, âyetin inmesine vesile olan olayı anlatmış ve âyetin manasının anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Âyette, mü’minlerden daha hoşgörülü olmaları istenmiştir.

Örnek: 6

قد سمع الله قول الذى تجادل فى زوجها وتشتكى الى الله والله يسمع تحاور كما ان الله يسمع بصير ﴿٢٠٠﴾

“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikayette bulunan kadının sözünü işitti. Allah, ikinizin birbirinizle konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, görendir”²⁰²

Urve b. ez-Zübeyr, bu konuda Hz. Âişe’nin şöyle dediğini rivâyet eder: “İşitmesi her şeyi kuşatan Allah’a hamdolsun. Havle binti Sa’lebe’nin sözlerinin bir kısmını işitiyor, bazısını da duyamıyordum. O, kocasını Rasûlullah’a şikayet

¹⁹⁹ Nûr, 24/22

²⁰⁰ Nûr, 24/11

²⁰¹ Taberî, Tefsir, IX, 289; Buhârî, es-Sahîh, Tefsir-24/6

²⁰² Mücâdele, 58/1

ederek: "Ya Rasûlallah, geçliğimi bitirdi, ona çocuk doğurdum, yaşlandığım ve çocuğum olmadığım zaman bana zihar yaptı. Allah'ım sana şikayet ediyorum", dedi. Urve: Cebrâil, söz konusu âyetleri indirinceye kadar kadın ile kocasının durumlarında bir değişiklik olmadığını bildirerek, kocanın Evs b. Sâmit olduğunu söyledi.²⁰³

Taberi'de bu âyetle ilgili biri Ebû'l-Âliye'den, dördü Hz. Âişe'den olmak üzere beş rivâyet daha yer almaktadır.

Bu rivâyetlerden biri oldukça uzun olup, Davud, Ebu'l-Âliye'den işittiğini söyler. Kadının ismi Huveyle olarak geçmektedir. Olay anlatıldıktan sonra, Rasûlullah, kadına: "Ona haram oldun", der. Kadın bunu duyunca: "İhtiyacımı Allah'a şikayet ediyorum", diyerek bağıırır. Vahiy nâzil olur, bu sırada Hz. Âişe, Rasûlullah'ın başını yıkamaktadır, kadına susması için işaret eder. Hz. Âişe: "Vahiy nâzil olduğu zaman, Rasûlullah'ı uyku hali gibi bir hal aldı. Vahiy bitince Rasûlullah: "Kocanı çağır", dedi ve ona (kocasına) âyeti okudu.²⁰⁴ Adama: "Bir köle azad etmeye gücün yeter mi?" diye sordu. Adam: "Hayır", dedi. Rasûlullah: "Buna imkan bulamayan aralıksız iki ay oruç tutmalıdır"²⁰⁵ âyetini okudu. Adam: "Hayır Ya Rasûlallah, ben günde üç öğün yemediğim zaman, gözümün görmemesinden korkuyorum", dedi. Rasûlullah: "Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurmalıdır"²⁰⁶ âyetini okudu. "Altmış fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" diye sordu. Adam: "Hayır Ya Rasûlallah, benim yardıma ihtiyacım var" dedi. Rasûlullah ona yardım etti ve doyurdu.²⁰⁷

Diğer dört rivâyet Hz. Âişe'den gelmektedir. Bu rivâyetlerden birinde kadının adı Cemile, birinde de Havle olarak geçmekte, ikisinde ise isim verilmemektedir.²⁰⁸

²⁰³ Taberi, *Tefsir*, XII, 7; Buhâri, *es-Sahîh*, Tevhid-9; İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime-13; İbn Hanbel, *Müsned* 6/46

²⁰⁴ *Mücâdele*, 58/3

²⁰⁵ *Mücâdele*, 58/4

²⁰⁶ *Mücâdele*, 58/4

²⁰⁷ Taberi, *Tefsir*, XII, 3-4; Beyhakî, *Sünen*, 7/382

²⁰⁸ Taberi, *Tefsir*, XII, 7; Beyhakî, *Sünen*, 7/382

Örnek: 7

واذا جاؤك حيوك بما لم يخبك به الله

“Sana geldikleri zaman seni, Allah’ın selamlamadığı bir tarzda selamlıyorlar”.²⁰⁹

Bu konuda üç rivâyet vardır. Hz. Âişe şöyle anlatmıştır: “Yahudiler, Hz. Peygamber’e geliyor ve “es-Sâmü aleyküm” diyorlardı. Rasûlullah da “Aleyküm” diyordu. Hz. Âişe: “es-Sâmü aleyküm ve gazabullah” diyordu. Hz. Peygamber: “Muhakkak ki Allah, çirkin gören her aşırı gideni sevmez” buyurdu. Hz. Âişe: Onlar es-Sâmü aleyküm, diyorlar, dedi. Rasûlullah: “Ben de “aleyküm” diyorum” buyurdu ve bu âyet nazil oldu.²¹⁰ Hz. Âişe’nin naklettiği diğer rivâyet de aynı anlamda ve birbirine yakın lafızlarla geçmektedir.²¹¹ Zühri, Hz. Âişe’nin şöyle dediğini rivâyet eder: Hz. Âişe onların sözünü anlıyordu. “Aleykümü’s-Sâmü ve ve’l-La’netü” diyordu. Nebi: “Yavaş ey Âişe, muhakkak Allah bütün işlerde yumuşaklığı sever”, dedi. Hz. Âişe: “Ey Allah’ın Nebi’si söylediklerini duymadın mı?” diye sordu. Rasûlullah: “Onlara nasıl karşılık verdiğimi duymadın mı? Aleyküm diyorum” buyurdu.²¹²

Âyeti tefsir eden bu rivâyetlerden iki sonuç çıkarabiliriz: Birincisi; Hz. Âişe’nin olaylara çok çabuk müdâhale ettiği, kızdığı ve Hz. Peygamber’in de onu teskin ettiğiidir. Nitekim ilk rivâyette Rasûlullah’ın “Allah çirkin gören her aşırı gideni sevmez”, ikinci rivâyette de “Allah bütün işlerde yumuşaklığı sever” sözleri bunu göstermektedir. İkincisi ise; Hz. Âişe’nin Resûlullah’a olan sevgisinin ve bağlılığının çokluğudur. Rivâyetten de anlaşıldığı gibi söz ile de olsa Hz. Peygamber’e bir kötülük gelmesine razı olmuyor ve bunu anında belli ediyordu.

²⁰⁹ Mücâdele 58/8

²¹⁰ Taberî, Tefsir, XII, 15; Buhârî, es-Sahîh, Da’vet-58.

²¹¹ Taberî, Tefsir, XII, 14-15

²¹² Taberî, Tefsir, XII, 15; Buhârî, es-Sahîh, İstîtâbe-4, İsti’zân-22; Müslim, es-Sahîh, Selâm-10; Tirmîzî, Sünen, İsti’zân-12.

Örnek: 8

يا ايها المزمّل ﴿ قم اليل الا قليلا ﴾ نصفه او انقص منه قليلا ﴿ او زد عليه ورتل القرآن ترتيلا ﴾

“Ey örtüsüne bürünen, geceleyin kalk (namaz kıl); yalnız gecenin birazında (uyu). Gecenin yarısında (kalk), yahut bundan biraz eksilt veya bunu arttır ve ağır ağır Kur’ân oku”²¹³ âyetidir.

Taberî’de bu âyetle ilgili Hz. Âişe’den iki rivâyet vardır. Rivâyetlerin biri şöyledir; Hz. Âişe: “Rasûlullah’a bir hasır almıştım. Gecenin evvelinde, onun üstünde namaz kılıyordu. İnsanlar onun namazını duydular ve bir cemaat oldular. Rasûlullah onların toplandığını görünce bundan hoşlanmadı, onlara (gece namazının) farz kılınmasından korkmuştu. Kızgın olarak çıktı. Onlara: “Ey İnsanlar! Gücünüzün yettiği amellerden sorumlusunuz. Muhakkak ki Allah, siz amelden usanmadıkça sevap vermekten usanmaz. Amellerin en hayırlısı az da olsa devamlı olanıdır” buyurdu ve âyet nâzil oldu”²¹⁴ der. Diğer rivâyet de aynı şekildedir. Fakat onda farklı olarak Hz. Âişe’nin “hasır aldım” lafzı yerine “hasır yaptım” dediği ve bu âyet nazil olduktan sonra onların sekiz ay bu şekilde (gece namazına) devam ettikleri, Allah’ın O’nun rızasını istemelerinden dolayı farzı yerine getirip, gece namazını terketmelerini emrettiği” de anlatılmıştır.

Örnek: 9

وذرنى والمكذبين اولى النعمة ومهلهم قليلا ﴿ ان لدينا انكالا وجحيما ﴾ وطعاما ذا غصة وعذابا اليما

“Beni ve o nimet sahibi yalanlayıcıları yalnız bırak ve onlara biraz mühlet ver. Doğrusu, bizim yanımızda bukağılar ve cehennem var. (Dikenli) Boğazı tırmalayan bir yiyecek ve acı veren bir azap var”²¹⁵ Âyet müşriklerden bahsederek onlara biraz mühlet verilmesini, fakat daha sonra azaba uğrayacaklarını belirtmektedir. Hz. Âişe, bu âyet nâzil olduğunda,

²¹³ Müzzemmil 73/1-4

²¹⁴ Taberî, Tefsir, XII, 279; Buhârî, es-Sahîh, İmân-32, Teheccüd-18; Savm-52; Müslim, es-Sahîh, Müsâfirûn-215; Nesâî, Sünen, Kible-13

²¹⁵ Müzzemmil 73/11-13

Rasûlullah'ın: "Bedir vak'ası olana kadar ancak kolaylık vardır" buyurduğunu rivâyet eder.²¹⁶ Rivâyetten anlaşıldığına göre, âyet nâzil olduğunda henüz Bedir savaşı gerçekleşmemiştir. O zamana kadar da müslümanların, müşriklere mühlet vermeleri istenmektedir. Hz. Peygamber, sanki Bedir savaşında onların yenilgiye uğrayacaklarını önceden bildirmek istemiştir.

Örnek: 10

فيم انت من ذكرها ❁ الى ربك متيها ❁

"Allah "Sen nerede onun vaktini söylemek nerede? Onun bilgisi Rabbine aittir"²¹⁷ âyetini indirinceye kadar, Rasûlullah'a kıyametin zamanı soruluyordu", demiştir.²¹⁸

Kıyametin ne zaman kopacağı ile ilgili sorular Rasûlullah'a çok soruluyordu. Hz. Âişe'nin de belirttiği gibi bu konudaki sorular, yukarıdaki âyet nâzil oluncaya kadar devam etmiş, daha sonra da sorulmamıştır.

Örnek: 11

عبس و تولى ❁

"Surat astı ve döndü"²¹⁹ âyetinin sebab-i nüzûlü konusunda Hz. Âişe şunu bildirir: "Bu âyet, Ümmü Mektûm hakkında indi. O, Rasûlullah'a geldi ve: Beni irşad et", demeye başladı. Hz. Peygamber'in yanında müşriklerin ileri gelenlerinden bazı kimseler vardı. Nebi, ondan yüz çevirdi, diğerini kabul etti. Âyet bu konuda nazil oldu".²²⁰

Hz. Âişe, görüldüğü gibi pekçok âyetin iniş sebebi hakkında bilgi vermektedir. Bunların bir kısmına kendi yaşadığı bir olay sebep olmuş ve bunu anlatmışken, bazılarını da şahit olmuş ve olayı nakletmiştir. Anlattığı nüzûl sebeplerini, zaman zaman en ince ayrıntılarına inerek dile getirmiş, sanki dinleyen kişinin o tabloyu canlandırmasını istemiştir. Aslında detaylara inmesi,

²¹⁶ Taberi, Tefsir, XII, 288; Ebû Ya'la, Mavsîlî, Müsned, Beyrut, 1968, VI/56

²¹⁷ Naziat, 79/43-44

²¹⁸ Taberi, Tefsir, XII, 441; Ebû Nuaym, Hilye, 7/314

²¹⁹ Abese 80/1

²²⁰ Taberi, Tefsir, XII, 443; Tirmîzi, Sünen, Tefsir, 80/2

insan hayatının gerçeklerini göstermesi açısından da önemlidir. Kendisinden, âyetlerin iniş sebepleriyle ilgili oldukça fazla nakil olması, onun vahiyle nasıl iç içe ve yakından bir ilişki içinde olduğunun göstergesidir. Çoğu zaman bu olayların birinci dereceden tanığı olmuştur. Vahyin doğrudan muhatabı olan Hz. Peygamber’le birlikte yaşaması ona bu imkanı tanımış ve konumunu farklılaştırmıştır.

V- Neshle İlgili Rivâyet

Örnek: 1

وان تبدوا ما في انفسكم او تخفوه بحاسبكم

“ İçlerinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker”²²¹

Dahhâk, Hz. Âişe’nin bu ayetle ilgili olarak şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Kim bir kötülük yapmaya niyetlenir de onu yapmazsa, Allah ona niyetlenip yapmadığı kötülük sebebiyle sıkıntı, üzüntü verir. Bu onun keffareti olur.”²²²

Yine Dahhâk bu konuda bir rivâyette daha bulunmuştur. Buna göre Hz. Âişe: “Her hangi bir kul, bir kötülük veya günaha niyet eder, yahut onu kendi kendine söylese, Allah onu dünyada hesaba çeker, (o kişi) korkar, üzülr, sıkıntısı artar. (Fakat) Niyetlendiği ve yapmadığı kötülük gibi, bunlardan ona bir şey isâbet etmez”²²³ demiştir. Ayrıca, Dahhâk yukarıdaki anlamda fakat daha kısa bir rivâyet nakletmektedir.²²⁴

Bu rivâyetlerden anlaşıldığı kadarıyla, kişi bir kötülük veya günah işlemeye niyet edip bunu yapmazsa, niyetinin karşılığını üzüntü, sıkıntı veya korku olarak dünyada görecektir. Fakat, bu âyetle ilgili olarak Katâde’den, Hz. Âişe’nin: “Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi

²²¹ Bakara, 2/284

²²² Taberi, Tefsir, III, 149

²²³ Taberi, Tefsir, III, 149

²²⁴ Taberi, Tefsir, III, 149

zararınadır”²²⁵ ayeti “İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker” âyetini neshetti²²⁶ dediği rivâyet edilmiştir.

Sonuç olarak, Hz. Âişe, önceki çalışmaları, âyet neshedilmeden önce yapmış olmalıdır. Daha sonra da bu âyetin neshedildiğini bildirmiştir. Taberi, Hz. Âişe’den nâsîh ve mensuh ile ilgili tek rivâyet vermektedir. Böyle de olsa bu rivâyet, en azından Kur’ân-ı Kerîm’de nesh olayının olduğunu bildirmesi açısından önemlidir. Ayrıca, Hz. Âişe’nin neshediliğini söylediği âyete göre insan sadece yaptıklarından değil, düşüdüklerinden de hesaba çekilecektir. Daha sonra gelen âyet ise, yalnızca fiiliyâta dökülen düşüncelerden dolayı bir sorumluluktan bahsetmektedir.

VI-Kıssalarla İlgili Rivâyetler

a-Nûh Kavmi:

Örnek:

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْ عَلَيْهِ مَلَا مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿١٠١﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مِنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿١٠٢﴾

“Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı” Siz bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz? dedi. “Yakında bileceksiniz: İnsanı rezil eden azap kime geliyor, sürekli azap kimin başına konuyor”.²²⁷

Nûh kavminin, Hz. Nuh’la alay edip ona inanmadığını ifade eden âyeti kerime hakkında, Hz. Âişe Ebu Rabia’ya şunu rivâyet eder: Rasûlullah: “Eğer Allah, Nûh kavminden birine merhamet etseydi küçük çocuğun annesine merhamet ederdi. Nûh, kavminin içinde 950 sene yaşadı. Ömrünün sonuna kadar onları, Allah’a çağırdı. Bir ağaç ekti, ağaç büyüdü ve uzadı. Sonra onu kesti, bir gemi yapmaya başladı. (Kavmi) ona uğruyor ve soruyorlardı, o da,: Bir

²²⁵ Bakara, 2/286

²²⁶ Taberi, Tefsir, III, 147; Buhârî ve Tirmîzi, bu hadisi Tefsir kitabında farklı ravilerden nakletmişlerdir.

²²⁷ Hûd, 11/38-39

gemi yapıyorum, diyordu. Onunla alay edip: Karada bir gemi yapıyorsun! Nasıl yüzecek? diyorlardı. Nuh: “Öğreneceksiniz”, diyordu. Gemiye bitirince su kabardı, sokaklarda çoğaldı. Bunun üzerine sâbinin annesi, onun için korktu, onu çok seviyordu. Su üçte bir yüksekliğe ulaşıncaya kadar dağa çıktı, (çocuğu) gözledi, su kendisine ulaştığı zaman onu götürünceye kadar iki eliyle kaldırdı. Eğer Allah, onlardan birine merhamet etseydi, sâbinin annesine merhamet ederdi”, buyurdu.²²⁸

Râvi, olayı Hz. Âişe'nin bildirdiğini söylemektedir. Anlatılan olay gayet açıktır. Nûh (a.s.) kavmi tûfan ile helak edildiği zaman, küçük çocuğu için üzülen anne dâhil kimse bu azabtan kurtulamamıştır.

b- Mûsâ-Hârûn

Örnek: 1

يا اخت هرون ما كان ابوك امراسوء وما كنت املك بغيا

“Ey Hârûn’un kızkardeşi, baban kötü bir adam değildi, anne de fahişe değildi (sen ne yaptın böyle)”²²⁹

Muhammed b. Sîrîn, (33/653) Kâb’ın şöyle dediğini bildirir: (Kâ'b): “Ey Hârûn’un kızkardeşi” cümlesi hakkında; “Hârûn, Mûsâ’nın kardeşi değildir, dedi. Hz. Âişe ona: “Yalan söyledin”, dedi. Ka'b: “Ey mü'minlerin annesi, en iyi bilen ve haber veren Allah’ın Rasûlü söylememiş olsaydı, (ben de söylemezdim). Ancak ben ikisi arasında altı yüz sene buluyorum”, dedi. Hz. Âişe, sükût etti.²³⁰

Burada, Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber’in söylemiş olduğu bir söz karşısında, zıt bir görüş ileri sürmeyerek sessiz kaldığını görüyoruz. Bu da onun Hz. Peygamber’e olan sevgi ve saygısını ifâde etmektedir. İkinci olarak ayeteki Harun olarak bahsedilen kişi hakkında bazı görüşler vardır. Kabul edilen görüşe göre Hârûn, Hz. Musâ’nın kardeşi olan Hârûn değildir. Zaten bu, tarihsel açıdan

²²⁸ Taberi, Tefsir, VII, 35; en-Nisâbü’rî, el-Müstedrek, 2/342.

²²⁹ Meryem 19/28

²³⁰ Taberi, Tefsir, VIII, 335; Buharî, es-Sahih, İlim-44

da mümkün değildir. Bu bakımdan, Hz. Âişe, kendisine söylenilen açıklamadan sonra, belki de hakkında fazla bilgisi olmadığı düşüncesiyle fikrinde ısrarcı olmamıştır. Bu davranışı onun ilmi bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir.

c-Yahudiler:

Örnek: 1

وانزل الذين ظاهروهم من اهل الكتاب من صياصيههم وقذف في قلوبهم الرعب فريقا تقتلون وتأسرون فريقا ۞ واورثكم ارضهم وديارهم واموالهم وارضا لم تطؤها وكان الله على كل شى قديرا ۞

“Kitab ehlinden onlara yardım eden (Kureyza yahûdi)lerini de kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. (onlardan) bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz. Onların topraklarını, evlerini ve henüz ayak basmadığınız bir toprağı size miras verdi. Allah, herşeye kadirdir”.²³¹

Bu âyet, Kureyza yahudileri ile yapılan savaştan ve Kureyza kuşatmasından bahsetmektedir. Bu kuşatma sonunda, müslümanların kaleyi ele geçirdiklerini anlatmaktadır.

Hiz. Âişe, bu âyetle ilgili olarak şunu anlatır: “Onların kadınlarından bir kadın hariç kimse öldürölmemişti. Vallahi o kadın yanımda idi. Allah'ın elçisi erkeklerini çarşıda öldürtürken, birisi: “Falan kadın nerede” diye bağıınca: “O benim”, dedi. “Senin neyin var?” dedim. “Öldüröleceğim”, dedi. “Niçin?” dedim. “Yaptığım bir iş için”, dedi. Götürölüp boynu vuruldu. Öldüröleceğini bildiğı halde kadının cana yakınlığını ve gülüşünü hiç unutamayacağım”.

²³²

Hiz. Âişe'nin rivâyetinden, bu kuşatma sırasında, sadece bir kadının öldürölldüğünü öğreniyoruz. Öldürölren kadın da, zaten kendi yaptığı bir iş sonucunda öldürölleceğini bildiğini söylemiştir. İbni Hişam es-Sîre'sinde aynı rivâyete yer vermiştir. Ayrıca o, kadının, Hallâd b.Süveyd'in üzerine el değirmeni

²³¹ Ahzâb 33/26-27

²³² Taberi, Tefsir, X, 286-287; Ebû Dâvûd, Sünen, Cihâd-121; İbn Hanbel, Müsned, 6/277

düşürerek öldürdüğünü de ekler. Dipnotta da, kadının, Hasan el-Kurazi'nin karısı olduğunu zikreder.²³³

Örnek: 2

فارسنا عليهم الطوفان والجراد والقمل والضفادع والدم آيات مفصلات فاستكبروا وكانوا

قوما مجرمين ❁

“Biz de onların üzerine ayrı ayrı mucizeler olarak tufan, çekirge, kımil, kurbağalar ve kan gönderdik; ama yine büyüklük tasladılar ve suçlu bir topluluk oldular”²³⁴

Bu konuda biri Hz. Âişe'den, diğeri de yine onun kanalıyla Hz. Peygamber'den olmak üzere iki rivâyet vardır. İkisi de aynı manadadır. Rivâyet şöyledir; Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in: “Tufan, ölümdür” buyurduğunu bildirmektedir.²³⁵ Âyet, İsrailoğullarının başlarına gelen birtakım olayları anlatmakta ve onların karakterlerini vurgulamaktadır.²³⁶

d)Havârilere

Örnek:

اذ قال الحواريون يا عيسى ابن مريم هل يستطيع ربك ان يترل علينا مائدة من السماء قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين ❁

“Havârilere demişlerdi ki: “Ey Meryemoğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi? (İsa): “İnanıyorsanız Allah'tan korkun!” dedi”²³⁷

İbn Ebî Mûleyke'nin rivâyetine göre, Hz. Âişe bu âyet hakkında şöyle der: “Havârilere, Allah'ın onlara bir sofrayı indirmeye kâdir olduğundan şüphe etmiyorlardı. Fakat, ey İsa Rabbinin gücü yeter mi? dediler”.²³⁸

²³³ İbni Hişâm, *es-Sire*, Beyrut, 1407, III, 252-253

²³⁴ A'râf 7/133

²³⁵ Taberi, *Tefsir*, VI, 32; el-Hindî, Alâüddin, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl*, I-XVI, Halep, 1969, 2896.

²³⁶ Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Sayı, *Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz.Musa*, İstanbul, 1992, 148-164

²³⁷ Mâide 5/112

Hiz. ÂiŖe'nin ŖŖzleri, Havâriilerin kesin olarak ŖŖpheye dŖŖmediklerini, ancak Ŗanki bunun gerçekteŖmesini temenni ettiklerini anlatmaktadır.

e)TŖbba' Kavmi:

Ŗrnek:

اهم خير ام قوم تبع والذين من قبلهم اهلكنا هم انهم كانوا مجرمين ❁

"Onlar mı hayırlı, yoksa TŖbba' kavmi ve onlardan Ŗnce gelen (kavim)ler mi? Suç iŖledikleri iin biz onların hepsini helâk ettik."²³⁹

Âyeti kerimede ŖŖzŖ edilen TŖbba' kavmi, Sebe SŖresi'nde anlatılan Sebelilerdir. TŖbba', Yemen krallarına verilen Ŗnvandır. Yemen'deki Hımyer krallarına TŖbba' denirdi. AteŖe taparlardı.²⁴⁰

Katâde, Hiz. ÂiŖe'nin: "TŖbba'a ŖŖvmeyin, muhakkak ki o sâlih bir adamdı", dediğini rivâyet etmiŖtir. Yine Katâde'den bir rivâyet daha vardır. Buna gŖre Hiz. ÂiŖe: "TŖbba' salih bir adamdı", demiŖtir.²⁴¹ Sehl b.Sa'd; Hiz. Peygamber'in: "TŖbba'a ŖŖvmeyin, ŖnkŖ o mŖslŖman oldu", buyurduğunu nakletmiŖtir.²⁴² Bu iki rivâyet karŖılaŖtırıldıığında, TŖbba'nın mŖslŖman olduğu ortaya ıkmaktadır.

VII-Hiz. ÂiŖe'nin İtihâdî Olarak Yaptığı Tefsirler

Kur'ân'ın, Kur'ân'la ve sŖnnetle tefsir edilmesi metodundan sonra sahabenin kullanmıŖ olduğu bir ŖŖncŖ metod vardır ki, bu da itihadla yapılan tefsirdir. Bilindiğı gibi, ilk iki yŖntem kullanıldıktan sonra, uygulamasını Hiz. Peygamber'in de onayladığı bu metodu Hiz. ÂiŖe de kullanmıŖtır.

Ŗrnek: 1

واقموا الحج والعمرة لله فان احصرتم فما استيسر من الهدى ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدى محله فمن كان منكم مريضا او به اذى من رأسه ففدية من صيام او صدقة او نسك فاذا امتتم

²³⁸ Taberi, Tefsir, V, 130

²³⁹ Duhân 44/37

²⁴⁰ İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim Beyrut, 1969, IV, 144

²⁴¹ Taberi, Tefsir, XI, 241; TŖbba ile ilgili geniŖ bilgi iin bkz. İbn HiŖâm, es-Sire, I, 24-25

²⁴² Ahmed b.Hanbel, V, 340

فمن تمتع بالعمرة الى الحج فما استيسر من الهدى فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام في الحج وسبعة اذا رجعتم تلك عشرة كاملة ذلك لمن لم يكن اهله حاضري المسجد الحرام

“Allah için haccı ve umreyi tamamlayın. Eğer engellenmiş olursanız, kolayınıza gelen kurbanı (gönderin); kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. İçinizden hasta olan ya da, başından bir rahatsızlığı bulunan (bundan ötürü traş olmak zorunda kalan) kimse, oruçtan, sadakadan veya kurbandan (biriyle) fidye (versin). Güvene kavuştuğunda, hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. (Kurban) bulamayan kimse üç gün hac da yedi gün de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu, ailesi Mescid-i Haram (civarın)da oturmayanlar içindir”.²⁴³

Âyet, hac veya umreyi yerine getiren kişinin yapması gereken görevlerden birini, herhangi bir sebeple ifâ etmediği zaman, ne yapılacağını bildirmektedir. Bununla ilgili olarak Abdurrahman b.Kâsım, Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini haber verdi: “Helâl olan bir şeyin Kâbe'den başka (bir yerde) haram kılındığını bilmiyorum”.²⁴⁴

Âyette, ihramlının, ihramdan çıkmadan evvel traş olamayacağı bildirilmektedir. Aslında, bu normal şartlarda haram sayılan davranışlardan değildir. Yasak, ihramlı kişi için ve ihramdan çıkana kadar geçerlidir. Hz. Âişe, bu tür yasakların sadece Kâbe'de ve sözkonusu şartları taşıyan kişiler için olduğunu belirtmiştir.

Örnek: 2

ليس بامانيكم ولا امانى اهل الكتاب من يعمل سؤا يجز به

“(İş) ne sizin kuruntularınızla, ne Kitab ehlinin kuruntularıyla olmaz. Kötülük yapan, onunla cezalandırılır”²⁴⁵ âyeti hakkında Ebû Mehleb

²⁴³ Bakara 2/196

²⁴⁴ Taberi, Tefsir, II, 233

²⁴⁵ Nisâ 4/123

şöyle rivâyet etmiştir: Bu âyeti sormak için Hz. Âişe'ye gittim: Hz. Âişe: Bu, dünyada başınıza gelen şeydir", dedi.²⁴⁶

Rivâyet, âyeti açıklayarak, insanların yaptıkları şeylerden dolayı dünyada da cezalandırılacağını anlatmaktadır.

Örnek: 3

لكن الراسخون في العلم منهم والمؤمنون يؤمنون بما انزل اليك وما انزل من قبلك والمقيمون
الصلوة والمؤتون الزكوة والمؤمنون بالله واليوم الآخر اولئك سنؤتيهم اجرا عظيما

"Fakat içlerinde ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükafat vereceğiz."²⁴⁷

Hişam b.Urve'nin babası, Hz. Âişe'ye bu âyetteki **"namazı kılanlar"** cümlesi ile **"inananlar, yahudiler, sâbiiler"**²⁴⁸ ve **"bunlar iki büyücü"**²⁴⁹ âyetlerini sordu. Hz. Âişe: "Ey kardeşimin oğlu! Bu yazacının işidir. Onlar yazıda hata yaptılar", dedi.²⁵⁰ Âyette geçen **"kılanlar"** المقيمون kelimesi hakkında, birkaç görüş vardır.²⁵¹ Burada kelime nasb durumundadır. Hz. Âişe, bunun bir yazıcı hatası olduğu ve bu hatayı yazanların yaptığı görüşündedir.

Örnek: 4

ياايها الرسول بلغ ما انزل اليك من ربك

"Ey Elçi, Rabbinden sana indirilene tebliğ et"²⁵²

²⁴⁶ Taberi, Tefsir, IV, 291; en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, 2/308.

²⁴⁷ Nisâ 4/162

²⁴⁸ Mâide 5/69

²⁴⁹ Tahâ 20/63

²⁵⁰ Taberi, Tefsir, IV, 364; Said b. Mansur, es-Sünen, (Thk: Said b. Abdullah), I-IV, Riyad, 1414, 4/1507.

²⁵¹ Bu görüşler için bkz. Taberi, Tefsir, IV, 364-365; Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1994, III, 295-296

²⁵² Mâide 5/67

Şa'bî, âyet hakkında Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivâyet eder: "Kim, Hz. Muhammed (bir şey) gizledi derse yalan söylemiş ve Allah'a karşı en büyük iftirayı atmıştır". Allah: **"Ey Elçi Rabbinden sana indirileni duyur"** buyurdu.²⁵³

Bir başka rivâyet de Mesrûk'tan gelmektedir: Mesrûk: "Birgün Hz. Âişe'ye gittim. Onun şöyle dediğini işittim: "Hz. Muhammed, vahiyden bir şey gizledi diyen kişi en büyük iftirayı atmıştır. Allah: **"Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni tebliğ et"**, buyurdu".²⁵⁴ Mesrûk, bu âyetle ilgili Hz. Âişe'nin iki görüşünü daha bildirmektedir. Onlar da yukarıdaki rivâyetlerle aynı manadadır.²⁵⁵

Hz. Âişe, bu âyetle Hz. Peygamber'in, vahyi bildirmekle görevli olduğunu ve onun görevini yerine getirdiğini belirtmektedir. Aksi düşüncede olanların ise yalancı ve müfteri olduklarını söyleyerek, âyeti de delil göstererek kendi görüşlerini ifade etmiştir.

Örnek: 5

قل لا يعلم من في السموات والارض الغيب الا الله وما يشعرون ايان يعثون

"De ki: Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybi bilmez. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler".²⁵⁶

Mesrûk, bu âyetle ilgili olarak Hz. Âişe'nin: "Kim Allah'tan başkası da gaybı bilir derse, yalan söylemiştir. Allah'a en büyük iftirayı atmıştır. Allah **"Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez"** buyurdu" dediğini rivâyet etmiştir.²⁵⁷

Âyette ve rivâyette, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilmediği belirtilmektedir. Gayb, duyularla algılanamayan şeydir. Yani, insanın başına ne geleceği, nerede öleceği, kıyametin ne zaman kopacağı gibi insan duyularını ve deney sahasını aşan olaylardır. İşte rivâyet, âyette de geçtiği gibi Allah'tan

²⁵³ Taberi, Tefsir, IV, 648; Müslim, es-Sahih, İmân-287; Tirmîzi, Sünen, Tefsir 5/7

²⁵⁴ Taberi, Tefsir, IV, 648

²⁵⁵ Taberi, Tefsir, IV, 648

²⁵⁶ Neml 27/65

²⁵⁷ Taberi, Tefsir, X, 7; Buhârî, es-Sahih, Tefsir 53/1; Müslim, es-Sahih, İmân-287; Tirmîzi, Sünen, Tefsir 6/5

başka hiç kimsenin gaybi bilemeyeceğini belirterek, bunu bildiğini söyleyenlerin yalancı ve iftiracı olduklarını anlatmaktadır.²⁵⁸

Örnek: 6

واذ تقول للذي انعم الله عليه وانعمت عليه امسك عليك زوجك واتق الله وتخفى في نفسك ما الله مبديه وتخشى الناس والله احق ان تخشيه

“Allah’ın nimet verdiği, senin de kendisine nimet ver(ip hürriyete kavuştu)duğun kimseye: “Eşini yanında tut, Allah’tan kork” diyordun, fakat Allah’ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun, insanlardan çekiniyordun; oysa asıl çekinmene layık olan, Allah idi”²⁵⁹

Hiz. Âişe bu âyet hakkında: “Eğer Rasûlullah, Allah’ın Kitabından kendisine vahyedilenlerden bir şey gizleseydi, bu âyeti gizlerdi” dedi.²⁶⁰

Âyet, Hiz. Peygamber’in, Zeyneb ile evlenmesi hakkındadır. Bilindiği gibi Zeyneb daha önce Rasûlullah’ın evlatlığı ve azadlı kölesi olan Zeyd’le evliydi. Cahiliyye geleneklerinde, kişi evlatlığının boşadığı kadınla evlenemezdi. Burada, Hiz. Peygamber’in Zeyd’e eşiyile ayrılmamasını söylediği belirtilmektedir. Fakat, sonuçta Zeyd, eşiyile boşanmış ve Hiz. Peygamber, Zeyneb ile evlenmiştir. Bu evlilik konusunda âyetin ifadesine göre Rasûlullah insanlardan çekinmiştir. İşte Hiz. Âişe de, eğer Hiz. Peygamber bir şey gizleseydi, bu âyeti gizlerdi diyerek, Rasûlullah’ın vahiyden bir şey gizlemediğini söylemiştir. Çünkü bu âyette Hiz. Peygamber açıkça uyarılmıştır. Hiz. Âişe, bu âyeti dahi gizlemeye Rasûlullah’ın hiçbir âyeti de gizlemediğini böyle bir akıl yürütmeyle açıklamıştır.

Hiz. Âişe âyetleri açıklarken kendi görüşlerine de yer vermiştir. Bunu yaparken bazı yöntemlere başvurduğunu görmekteyiz. İlk olarak o, bir âyeti açıklarken, konuyla ilgili bir başka âyeti, örnek göstererek tefsirde bulunmuştur. İkinci olarak açıklama yaparken seçtiği kelime veya cümleleri, âyetin manasını

²⁵⁸ Gayb konusu çok tartışılan konular içerisinde. Konuyla ilgili olarak şu eserlere bakılabilir; Halis Albayrak, Kur’ân’da İnsan-Gayb İlişkisi, İstanbul, 1993; Şadi Eren, Kur’ân’da Gayb Bilgisi, İzmir, 1995

²⁵⁹ Ahzâb 33/37

²⁶⁰ Taberi, Tefsir, X, 303; Müslim, es-Sahîh, İmân-287

netleştirecek özellikte seçmesi ve kullanmasıdır. Öyle ki dinleyen kişi, âyetten başka bir mânâ çıkarmamaktadır.

Bazen de muhâkemesine başvurmuş çeşitli akıl yürütmelerde bulunmuştur. Bu da onun kişisel özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. BÖLÜM

BAZI FIKHÎ KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER

I- GENEL KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER

A-Teyemmüm-Abdest

Örnek: 1

ياايها الذين امنوا لا تقربوا الصلوة وانتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون ولا جنبا الا عابري سبيل حتى تغسلوا وان كنتم مرضى او على سفر او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا فامسحوا بوجوهكم وايديكم ان الله كان عفوا غفورا ﴿٤٣﴾

“Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki, ne dediğinizi bilesiniz. Yoldan geçici olmanız dışında, cünüp iken de yıkanınca kadar (namaza yaklaşmayın) Eğer hasta, yahut yolculukta iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (bu durumlarda) su bulamadığınız takdirde temiz toprağa teyemmüm edin: (toprağı) yüzlerinize ve ellerinize sürün.”²⁶¹

Bu âyetle ilgili olarak Hz. Âişe şunu rivâyet eder: “Rasûlullah ile yolculuktaydım. Zatü'l-Ceyş'te iken gerdanlığım kayboldu. Bunu Hz. Peygamber'e haber verdim. Onu aramak için emir verdi, arandı ama bulunamadı. Hz. Peygamber ve insanlar deveyi çöktürdüler, bu şekilde geceyi geçirdiler. İnsanlar; “Âişe Peygamber'i habsetti (engelledi)” dediler. Hz. Peygamber'in başı kucağımda olduğu halde uyurken, Ebû Bekir geldi, bana kinâyeli sözler söylemeye ve beni hırpalamaya başladı. Gerdanlığın yüzünden Rasûlullah'ı alıkoydun”, diyordu. Hz. Peygamber'in uyanmasından korkarak, bana acı verdiği halde hareket etmiyordum. Nasıl yaptığımı anlamıyordum. Ona karşılık vermediğimi görünce gitti. Nebi (a.s.) uyandığı ve namaz kılmak istediği zaman su bulamadı. Ve Allah, teyemmüm, âyetini indirdi. İbni Hudayr: “Ey Âl-i

²⁶¹ Nisâ 4/43

Ebû Bekir, bu sizin ilk hayrınız (inmesine vesile olduğunuz ilk âyet) değil" dedi.²⁶²

Taberi bu âyetle ilgili iki rivâyete daha yer verir. Bunlardan ilki, olayı kısaca anlatır, ayrıntılara girmez, Hz. Âişe gerdanlığı, Esmâ'dan ödünç aldığını söyler, teyemmüm âyetinin indiğini anlatır.²⁶³ Diğer rivâyette de Hz. Âişe, gerdanlığın kendisine ait olduğunu zikrettikten sonra olayı anlatır. Bu rivâyette, nâzil olan âyetin Mâide Sûresi'nin **"Ey inananlar, namaza dur (mak iste)diğiniz zaman"**²⁶⁴ âyeti olduğunu belirtir.²⁶⁵ Bu rivâyetler, ibâdetlerin yapılabilmesi için gerekli olan fikhî bir hükmü vurgulamaktadır. Bu hüküm de teyemmümdür. Âyet, su bulunmadığı zaman geçerli olan bir abdesti açıklamıştır.

Örnek: 2

ياايها الذين امنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وايديكم الى المرافق وامسحوا برؤوسكم وارجلكم الى الكعبين

"Ey inananlar, namaza duracağınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın."²⁶⁶

Taberi'de, âyetle ilgili altı rivâyet vardır. Bunların en kapsamlı olanı şudur: Ebû Sâlim şöyle anlatır: "Abdurrahman b.Ebû Bekir ile ben, Sa'd b.Ebi Vakkâs'ın (55/674) cenâzesinden çıktık, Abdurrahman'ın kızkardeşi Âişe'nin odasına gittik. Abdurrahman abdest almak istedi. Bu sırada Âişe'nin: "Ey Abdurrahman, abdesti tam al, ben Rasûlullah'ın: "İslanmayan topukların vay haline" buyurduğunu işittim", diye seslendiğini duydum".²⁶⁷

Diğer rivâyetlerin ikisini yine Sâlim ikisini Ebû Seleme ve birini de Ebû Abdullah anlatmaktadır. Olayın detaylara inilmeden kısaltıldığı ve sadece Hz.

²⁶² Taberi, Tefsir, IV, 109; Buhâri, es-Sahih, Tefsir 4/5

²⁶³ Taberi, Tefsir, IV, 110

²⁶⁴ Mâide, 5/6

²⁶⁵ Taberi, Tefsir, IV, 110; Buhâri, es-Sahih, Hudûd-39, Tefsir-4/5

²⁶⁶ Mâide, 5/6

²⁶⁷ Taberi, Tefsir, IV, 473; İbn Mâce, Sünen, Tahâret-55; Müslim, es-Sahih, Tahâret, 25

Âiše'nin sözlerinin verildiği rivâyetlerdir.²⁶⁸ Abdest bazı ibâdetlerin yapılabilmesi için (mesela namaza kılmak) gerekli olan fikhî bir hükümdür. Bu bakımdan her iki âyetle ilgili rivâyetler abdest ve teyemmümün önemini ifade etmektedir.

B-Namaz

Örnek: 1

حافظوا على الصلوات والصلوة الوسطى وقوموا لله قانتين

“Namazları ve orta namazı koruyun, gönülden bağlılık ve saygı ile Allah’ın huzuruna durun”²⁶⁹

Taberî bu âyet hakkında sekiz rivâyete yer vermiştir. Humeyd bint Abdurrahman, Hz. Âiše'ye “orta namazı” sorduğunda Hz. Âiše: Biz onu Rasûlullah zamanında harfi harfine bu şekilde okuyorduk, demiştir.²⁷⁰ Bir başka rivâyette Hz. Âiše (orta namaz) ikindi namazıdır, demektedir.²⁷¹ Daha sonra gelen iki rivâyet de yukarıdaki ile aynı manadadır.²⁷² Ayrıca biri Hişam b.Urve'nin babasından diğeri de Hamide binti Yunus'tan olmak üzere Hz. Âiše'nin mushafında “ikindi namazı” olduğunu belirten iki rivâyet daha bulunmaktadır.²⁷³ Hz. Âiše'nin, Rasûlullah'tan “ikindi namazı” olarak işittiğini söylediği bir rivâyet daha vardır.

Rivâyetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki âyette geçen “orta namaz”dan kasıt ikindi namazıdır. Taberî, sözünü ettiğimiz bu son rivâyetin sadece ravilerini vermiş ve daha önce geçen Âmir b. Râfi'nin Hz. Hafsa ile ilgili anlattığı olaya atıfta bulunmuştur. Bu bakımdan Âmir b.Râfi'nin rivâyetini vermek yerinde olacaktır. Âmir b.Râfi şöyle anlatır: “Hafsa beni çağırdı, ona bir mushaf yazdım. Hz. Hafsa: “Namaz âyetine gelince bana haber ver”, dedi. Âyeti yazdığımda Hafsa: “Ve ikindi namazı” bunu Rasûlullah'tan duyduğuma şehâdet ederim”,

²⁶⁸ Taberî, *Tefsir*, IV, 472-473; Mâlik, *Muvatta'*, İstanbul, 1981, Tahâret-5

²⁶⁹ Bakara, 2/238

²⁷⁰ Taberî, *Tefsir*, II, 570; Müslim, *es-Sahih*, Mesâcid-207; Tirmîzi, *Sünen*, Tefsir 80,69; Nesâî, *Sünen*, Salât-14

²⁷¹ Taberî, *Tefsir*, II, 571

²⁷² Taberî, *Tefsir*, II, 571

²⁷³ Taberî, *Tefsir*, II, 571

dedi.²⁷⁴ Taberi işte bu rivâyetin sadece ravilerini vermiş ve Hz. Âişe'den aynı şekilde deyip, geçmiştir.

Örnek: 2

واذا ضربتم في الارض فليس عليكم جناح ان تقصروا من الصلوة ان خفتم ان يفتنكم الذين

كفروا

“Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkar edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur”,²⁷⁵ âyeti hakkında, Abdurrahman b.Ebû Bekir şunu rivâyet eder: “Babamın şöyle dediğini işittim; (Ebu Bekir), Âişe, seferde namazlarınızı tamamlayın”, diyordu. “Rasûlullah seferde iki rekat kılıyordu”, dediler. Âişe: “Rasûlullah harpte idi ve korkuyordu, siz korkuyor musunuz?” dedi.²⁷⁶ Burada Hz. Âişe, namazı kısaltmanın sebebini açıkça belirtmekte ve korkulmadığı takdirde kısaltılmamasını söylemektedir.

Örnek: 3

وسبح بحمد ربك حين تقوم ❀ ومن الليل فسبحه وادبار النجوم ❀

“Kalktığın zaman Rabbini övgü ile an. Gecenin bir kısmında ve yıldızların ardından da O’nu tesbih et”²⁷⁷ âyeti ile ilgili olarak Hz. Âişe, Rasûlullah’ın: “O ikisi (sabah namazının iki rekati) bütün dünyadan hayırlıdır,” buyurduğunu rivâyet etmiştir.²⁷⁸ Böylece sabah namazının değerini ifade etmiştir.

Örnek: 4

ياايها المزمّل ❀ فم الليل الا قليلا ❀ نصفه او انقص منه قليلا ❀ او زد عليه ورتل القرآن

²⁷⁴ Taberi, Tefsir, II, 578

²⁷⁵ Nisâ, 4/101

²⁷⁶ Taberi, Tefsir, IV, 246; Beyhakî, Sünen, III/142

²⁷⁷ Tûr, 52/48-49

²⁷⁸ Taberi, Tefsir, XI, 501; Tirmîzi, Sünen, Salât-307

“Ey örtüsüne bürünen, geceleyin kalk (namaz kıl); yalnız gecenin birazında (uyu). Gecenin yarısında (kalk), yahut bundan biraz eksilt. Veya bunu arttır ve ağır ağır Kur’ân oku”²⁷⁹

Taberi, bununla ilgili Hz. Âişe'den iki rivâyet verir. Rivâyete göre Hz. Âişe şunu anlatır: “Rasûlullah’a bir hasır almıştım. Gecenin evvelinde, onun üstünde namaz kılıyordu. İnsanlar onun namazını işittiler ve bir cemaat oldular. Rasûlullah onların toplandığını görünce bundan hoşlanmadı, onlara (gece namazının) farz kılınmasından korkmuştu. Kızgın bir şekilde eve girdi. (İnsanlar) Peygamber, yanlarına çıkıncaya kadar sesli olarak öksürmeye başladılar. Rasûlullah: “Ey insanlar, muhakkak ki Allah, siz usanıncaya kadar usanmaz (yani sevab vermekten usanmaz) Gücünüzün yettiği amellerden sorumlusunuz. Amellerin en hayırlısı az da olsa devamlı olanıdır” buyurdu ve âyet nâzil oldu.²⁸⁰ Diğer rivâyet de bu anlamdadır. Yalnızca Hz. Âişe'nin “hasır aldım” lafzı yerine “hasır yaptım” dediği ve bu âyet nazil olduktan sonra onların, sekiz ay bu şekilde (gece namazına) devam ettikleri, Allah'ın O'nun rızasını istedikleri için farzı yerine getirip, gece namazını terketmelerini emrettiği, farklı olarak geçmiştir.

Namazla ilgili rivâyetler tesbit edildiğinde, sabah, ikindi ve gece namazlarının açıklığa kavuşturulduğu, aynı zamanda sefere çıkıldığında şayet korkulacak bir durum söz konusu ise, namazların kısaltılabileceği hakkında ifadeler bulunduğu ortaya çıkmıştır.

C-Oruç

Örnek: 1

فمن شهد منكم الشهر فليصمه

“İçinizden kim o aya yetişir (ayı görür)se oruç tutsun”²⁸¹ âyeti hakkında Ümmü Zerre şunu rivâyet eder: “Ramazan ayında Âişe'ye geldim.

²⁷⁹ Müzzemmil 73/1-4

²⁸⁰ Taberi, Tefsir, XII, 279; Müslim, es-Sahîh, Müsâfirûn-215

²⁸¹ Bakara, 2/185

Nereden geldin? dedi. Kardeşimin yanından, dedim. Ona ne oldu? diye sordu. Yolculuğa çıkmak istiyor, ona veda ettim, dedim. Âişe: Ona uğra, selâm söyle. Yola çıkmasın. Eğer ben yoldayken Ramazan ayına erişseydim, ikâmet ederdim”, dedi.²⁸² Ayrıca Abdurrahman’dan şöyle bir haber de gelmektedir. (Abdurrahman): “İbrahim b.Talha, selam vererek Âişe’ye geldi. Hz. Âişe’ye Umre’ye gitmek istediğini söyledi. Hz. Âişe: “(Ramazan) ayı gelinceye kadar oturdun, o ayda çıkmak istiyorsun?” diyerek²⁸³ bunu onaylamadığını belirtmiştir.

Örnek: 2

ثم اتموا الصيام الى الليل

“Sonra tâ gece oluncaya dek orucu tamamlayın”²⁸⁴ âyeti hakkında Katâde, Hz. Âişe’nin: “Oruçları geceye kadar tamamlayın” dediğini –yani onun birleştirmeyi hoş görmediğini rivâyet etmiştir.²⁸⁵

Örnek: 3

فاذا امتتم فمن تمتع بالعمرة الى الحج فما استيسر من الهدى فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام في الحج وسبعة اذا رجعتم تلك عشرة كاملة

“Güvene kavuştuğunuzda hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. (Kurban) bulamayan kimse üç gün hacda, yedigün de döndüğü zaman (olmak üzere) on gün oruç tutar”²⁸⁶ âyeti, hacca kadar umre yapmak isteyen kişinin kurban kesmesini, kurban bulamadığı takdirde oruç tutması gerektiğini anlatır.

Hz. Âişe, bununla ilgili olarak Sâlim ve Abdullah b.Ömer’den şöyle dediklerini rivâyet eder: “Teşrik günlerinde oruç tutmaya izin verilmedi, ancak, kurban bulamayan kimse için izin verildi.”²⁸⁷ Hz. Âişe burada râviler arasında bulunmakta ve başkasının rivâyetini nakletmektedir.

²⁸² Taberi, Tefsir, II, 153

²⁸³ Taberi, Tefsir, II, 153

²⁸⁴ Bakara, 2/187

²⁸⁵ Taberi, Tefsir, II, 184; İbn Ebî Şeybe, Musannaf, Karaçi, 1968, 3/83

²⁸⁶ Bakara, 2/196

²⁸⁷ Taberi, Tefsir, II, 258; Buhâri, es-Sahîh, Savm-68; Tirmîzi, Sünen, Savm-59

Örnek: 4

التائبون العابدون الحامدون السائحون الراكعون الساجدون الامرون بالمعروف والنهون عن
المنكر والحافظون لحدود الله وبشر المؤمنين ﴿٦٨﴾

“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah’ın sınırlarını koruyanlar, işte o mü’minleri müjdele (ne mutlu onlara)”²⁸⁸ âyetinde geçen “seyahat edenler” cümlesi hakkında Hz. Âişe şöyle der: “Bu ümmetin seyahati oruçtur”.²⁸⁹ Yani o, seyahat edenleri, oruç tutan kimseler olarak açıklamakta, seyahat edenlerle oruç tutanlar arasında bir benzerlik görmektedir. Buna göre, seyahat edenler, nasıl mûkim insanlar gibi dünya nimetlerinden tamamen yararlanamıyorsa, uzak durmak zorunda kalıyorlarsa, oruç tutanlar da belli şartlar dahilinde bazı nimetlerden uzak durmaktadır.

D-Hac

Örnek: 1

واتموا الحج والعمرة لله فان احصرتم فما استيسر من الهدى ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ

الهدى محله

“Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer engellenmiş olursanız, kolayınıza gelen kurbanı (gönderin), kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin”²⁹⁰ âyetinde, ihramdan çıkmadan önce traş olunamayacağı belirtilmektedir. Bu yasak sadece henüz ihramda olan kişi içindir. Hz. Âişe bu konuda Abdurrahman b. Kâsım’ın bildirdiğine göre şöyle der: “Helâl olan bir şeyin Kabe’den başka (bir yerde) haram kılındığını bilmiyorum”.²⁹¹

²⁸⁸ Tevbe 9/112

²⁸⁹ Taberi, Tefsir, VI, 486

²⁹⁰ Bakara 2/196

²⁹¹ Taberi, Tefsir, II, 233

Örnek: 2

ثم افيضوا من حيث افاض الناس واستغرو الله

“Sonra insanların akın akın döndüğü yerden, siz de akın edin ve Allah’tan mağfiret dileyin.”²⁹² âyetinin iniş sebebini anlatan Hz. Âişe şunu rivâyet etmiştir: “Kureyş ve Kureyş dinine mensup kişiler-onlar humsdur-Müzdelife’de vakfe ederlerdi. Biz Allah’ın sakinleriyiz, derlerdi. Onların dışındaki kişiler Arafat’ta vakfe ediyorlardı. Allah bu âyeti indirdi”.²⁹³ Bir başka rivâyet daha vardır. Olay aynı şekilde anlatılmaktadır. Sadece, “Müzdelife” yerine “Kuzah”ta vakfe yaptığı farklı olarak geçer.²⁹⁴

Örnek: 3

واذكروا الله في ايام معدودات فمن تعجل في يومين فلا اثم عليه ومن تاخر فلا اثم عليه لمن اتقى واتقوا الله واعلموا انكم اليه تحشرون ﴿٢٠١﴾

“Sayılı günlerde Allah’ı anın (tekbir alın). Kim hemen iki gün içinde (Mina’dan Mekke’ye) dönerse ona günah yoktur. Kim geri kalırsa korunduğu takdirde ona da günah yoktur”.²⁹⁵

Âyette geçen “iki gün”ün ne olduğu konusunda Hz. Âişe’den üç rivâyet vardır ve ikisini de Hz. Peygamber’den rivâyet eder: “Rasûlullah: “Muhakkak ki bu günler yeme, içme ve Allah’ı anma günleridir” buyurdu. Diğerinde ise: “Rasûlullah, teşrik günlerinde oruç tutmaktan nehyetti ve :”O günler yeme, içme ve Allah’ı anma günleridir” buyurdu²⁹⁶” demektedir.

Konuyla ilgili olarak üçüncü rivâyeti de Amrâ Hz. Âişe’den nakleder: “Mü’minlerin annesi Âişe’ye, haramlar ne zaman helâl olur? diye sordum. O da; Rasûlullah’ın “Şeytan taşıladığınız, kurban kestiğiniz, traş olduğunuz zaman kadınlar hariç her şey size helâl olur” buyurduğunu söyledi.”²⁹⁷

²⁹² Bakara 2/199

²⁹³ Taberî, Tefsir, II, 303; Buhâri, es-Sahîh, Tefsir 2/35; Tirmîzi, Sünen, Hac-53

²⁹⁴ Taberî, Tefsir, II, 305; Nesâî, Sünen, Menâsik-22

²⁹⁵ Bakara 2/203

²⁹⁶ Taberî, Tefsir, II, 316; Tirmîzi, Sünen, Savm-59

²⁹⁷ Taberî, Tefsir, II, 323; İbn Hanbel, Müsned 6/143

Haberlerde bahsedilen günler Kurban Bayramı günleridir. Hz. Peygamber, Allah'ı anma tâbiriyle, teşrik tekbirlerini kastetmiş olmalıdır. Bilindiği gibi Kurban Bayramı günlerinde tekbir getirilir. Yeme ve içme günleridir diyerek de oruç tutulmasını nehyetmiştir. Vermiş olduğumuz her üç rivâyette açıklama Hz. Peygamber'den gelmektedir. Açıklamada geçen haramlardan kastedilenin ihrama girdikten sonraki yasaklar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yasakların bitmesi ihramdan çıkmayı anlatan ifadelerle belirtilmiştir. Önemli hususlardan biri de, Hz. Âişe'nin açıklamayı Hz. Peygamber'e yani kaynağa götürmesidir.

E-İ'tikaf

Örnek: 1

ولا تباشروهن واتم عاكفون في المساجد

"Mescidlerde ibâdete çekilmiş iken kadınlara yaklaşmayın"²⁹⁸ âyeti ile ilgili olarak Taberi Tefsiri'nde Hz. Âişe'den beş ayrı rivâyet vardır.

Bunlarda bazı farklılıklar vardır. Birinci rivâyette Hz. Âişe: "Rasûlullah itikafta olduğu zaman, başını bana yaslar ben de saçını tarardım"²⁹⁹ der.

Hız. Âişe'nin bir başka rivâyeti de şudur: "Rasûlullah (itikafta iken) ancak haceti için eve girerdi. Kendisi mescidde olduğu halde başını bana yaslar ben de saçını tarardım."³⁰⁰

Bu konudaki diğer bir rivâyet ise Hz. Âişe şöyle nakletmektedir: "Rasûlullah mescidde iken, ben odamda ve hayızlı olduğum halde başını bana yaslar, ben de başını yıkar ve tarardım."

Diğer iki rivâyetten birinde Hz. Âişe hayızlı olduğunu zikretmiş, son rivâyette ise zikretmemiştir.³⁰¹

Bu âyeti okuduğumuzda öncelikle şu sorular akla gelebilir: **"Kadınlara yaklaşmayın"** emri mutlak anlamda yaklaşmamayı mı yoksa

²⁹⁸ Bakara 2/187

²⁹⁹ Taberi, Tefsir, II, 188

³⁰⁰ Bu rivayeti Amra, Taberi Tefsiri'nde Hz. Âişe'den nakletmiştir.

³⁰¹ Taberi, Tefsir, II, 188; Buhârî, es-Sahîh, Hayz-6, Libâs-76; Malik, Muvatta', Tahâret-102

bazı şartlarda yaklaşmamayı mı ifade etmektedir? Ama söz konusu rivâyetler okunduğunda ve Hz. Peygamber'in başını, hayızlı bile olsa eşine yaslamış ve ona yıkatıp taratmış olduğu görüldüğünde, akla gelen soru ve şüpheler ortadan kalkmaktadır. **"Yaklaşmamak"** teriminin ifade ettiği mana en geniş anlamıyla açıklanmaktadır. Hz. Âişe'nin bu olayı anlatmaya uygun kişi oluşu, can alıcı noktalara değinmesi, Kur'ân'ın anlaşılması ve açıklanmasındaki bilgisini ve metodunu ortaya çıkarmaktadır.

F-Yemin

Hiz. Âişe'nin fıkhî konularla ilgili rivâyetlerinden bir kısmını da yeminler oluşturmaktadır.

Örnek: 1

ولا تجعلوا الله عرضة لآيمانكم ان تبروا وتتقوا وتصلحوا بين الناس

"Allah'ı, yemin (ettiğiniz iş)lerinize (yani) iyilik etmenize, (kötülüklerden) korunmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın"³⁰² âyeti, yeminin iyiliklere engel yapılmamasını içermektedir.

Hiz. Âişe bu konuda şöyle der: "Eğer itaat ediyorsanız Allah adına yemin etmeyin".³⁰³ Hiz. Âişe'nin "Allah" adına yemin etmeyin" sözü, Allah'ı iyiliklerinize engel yapmayın manasında anlaşılmalıdır. Eğer buna riâyet edilmiyorsa, en iyi hareket Allah'ın adını kullanarak yemin etmemektir.

Örnek: 2

لا يؤاخذكم الله باللغو في إيمانكم ولكن يؤاخذكم بما كسبت قلوبكم

"Allah, sizi yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz; fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar"³⁰⁴ âyeti ile ilgili olarak Hiz. Âişe, Rasûlullah'ın: "Kim akraba ziyaretini kesmeye veya Allah'ın günah saydığı bir şeye yemin ederse, onun için iyi olan

³⁰² Bakara 2/224

³⁰³ Taberi, Tefsir, II, 414

³⁰⁴ Bakara 2/225

yeminini bozması ve yemininden dönmesidir” buyurduğunu söyler.³⁰⁵ Urve b. ez-Zübeyr’in rivâyetine göre Hz. Âişe: “Lağv yeminler, içinde şüphe, şaka ve düşmanlık olan kalbin ona itimâd etmediği sözdür”, demiştir.³⁰⁶ Yine Hz. Âişe bu âyet hakkında; “Hayır vallahi” ve “Evet vallahi” sözleridir”, der.³⁰⁷

Taberi, yukarıdaki rivâyetle aynı manada onbeş rivâyete yer vermiştir. Bunlardan yedi rivâyeti yine Hz. Âişe verir. Biri Urve b. ez-Zübeyr, diğerleri de Atâ b. Ebî Rabah yoluyla Hz. Âişe'den anlatılmaktadır. Yalnız bu rivâyetlerden bazılarında, bu sözlerden sonra, “kalbin itimad etmediği” sözdür, şeklinde fazlalıklar vardır. Hz. Âişe bir rivâyette de şöyle der: Bu, bir konuda münakaşa eden bir topluluktur. Birisi, “hayır vallahi”, “evet vallahi”, “asla vallahi” der. Münâkaşa sırasında kalbleri ittifak etmeksizin bu lafızları kullanırlar.³⁰⁸

Örnek: 3

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْإِيمَانَ

“Allah, sizi yeminlerinizdeki lağv (kasıtsız olarak yaptığınız yemin)lerden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sizi sorumlu tutar”³⁰⁹ âyeti de, yine yeminlerden bahseder. İbni Şihâb’ın rivâyetine göre, Hz. Âişe: “Yeminlerden keffâreti, adamın ciddi olarak içinde kızgınlık veya başka bir şekilde “mutlaka yapacağım”, terkedeceğim” gibi ettiği her yemindir ki, işte bu, Allah’ın keffâreti farz kıldığı yeminlerin akdidir” demiştir.³¹⁰ Yine, Atâ, Hz. Âişe’nin: “Yeminin lağvı, yemin edenin kalbinin ona inanmadığı şeydir”, dediğini nakleder.³¹¹

Bir önceki âyet ve bu âyette, yeminler; lağv ve bilerek yapılan yeminler olarak belirtilmiş, rivâyetler de bunu açıklamıştır.

³⁰⁵ Taberi, Tefsir, II, 424; İbn Mâce, Sünen, Keffâret-8; Dârimî, Sünen, Eymân-7

³⁰⁶ Taberi, Tefsir, II, 424

³⁰⁷ Taberi, Tefsir, II, 417

³⁰⁸ Taberi, Tefsir, II, 417

³⁰⁹ Mâide 5/89

³¹⁰ Taberi, Tefsir, V, 15-16; Beyhâki, Sünen, X/49

³¹¹ Taberi, Tefsir, V, 15-16

G-Yetim (Öksüz)

Cahiliyye toplumunda problemlili olan konulardan biri de yetimler ve onların malları idi. İnsanlar, yetimlerin mallarından faydalanmak için onlarla evlenme yolunu tercih ediyorlardı. İslam, bu sosyal probleme de el atmış ve çözümler sunmuştur.

Örnek: 1

ويسئلونك عن اليتامى قل اصلاح لهم خير وان تخالطوهم فاعوانكم

“Ve sana öksüzlerden soruyorlar. De ki: “Onları(n durumlarını) düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışır (onlarla bir arada yaşar)sanız, (onlar) sizin kardeşlerinizdir.”³¹²

Hız. Âişe, yetim malı konusundaki bu âyetin tefsirinde: “Muhakkak ben yetim malının yanımda (yemeğinin yemeğime, içeceğinin içeceğime karışmasına kadar) utanç vesilesi olmasından hoşlanmam”, demiştir.³¹³ Hız. Âişe, yetimlerle yaşayan kişilerin çok dikkatli olmalarını vurguluyor ve mal ayırımına önem vermelerini istiyor.

Örnek: 2

وابتلوا اليتامى حتى اذا بلغوا النكاح فان انستم منهم رشدا فادفعوا اليهم اموالهم ولا تاكلوهـ اسرافا وبدارا ان يكبروا ومن كان غنيا فليستعفف ومن كان فقيرا فلياكل بالمعروف

“Nikah çağına varıncaya kadar öksüzleri deneyin, eğer onlarda bir olgunluk görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüsünler diye alıkoyup israf ile tez elden onların mallarını yemeğe kalkmayın. Zengin olan çekinsin; yoksul olan da (malın muhafazası için gösterdiği çabaya ve ihtiyacına) uygun şekilde yesin”³¹⁴ Hız. Âişe bu âyette geçen velinin (ihtiyaç halinde olması durumunda) hareket tarzına açıklık getirerek: “Yetimin velisi,

³¹² Bakara 2/220

³¹³ Taberi, Tefsir, II, 385

³¹⁴ Nisâ 4/6

muhtaç olduğu zaman gördüğü vazife karşılığı olan miktarda yiyebilir”, demiştir.³¹⁵

I-Vasiyyet

Örnek: 1

كتب عليكم اذا حضر احدكم الموت ان ترك خيرا الرصية للوالدين والاقرين بالمعروف حقا

على المتقين

“Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) bırakacaksa, anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyyet etmek, korunanlar üzerine bir borçtur”.³¹⁶ Bu âyet, vasiyyet etmenin farz olduğunu ifâde eder. Abdullah b. Uyeyne veya Utbe, şunu anlatmıştır: “Çok çocuğu olan bir adam vasiyyet etmek istedi, dört yüz dinar bıraktı. Hz. Âişe: “Ben onda bir fazilet görmüyorum”, dedi.³¹⁷ Hz. Âişe, âyetin zaten vasiyyeti farz kıldığını bildiği için, adamın vasiyyet etmesinde bir fazilet olmadığını, yapılması gereken bir görev olduğunu belirtmiştir.

II-KADINLARLA İLGİLİ KONULAR

A-Hz. Peygamber’in Hanımlarıyla İlgili Rivâyetler:

1)İlk Olayı:³¹⁸

Peygamber Benû Mustalık Gazâsına Hz. Âişe’yi de götürmüştü. Dönüşte ordu, bir yerde konaklarken, Hz. Âişe ihtiyacı için gittiği yerde gerdanlığını düşürdü. Fakat, bunu sonra farketti ve binekten inerek, onu aramaya gitti. Hz. Âişe, hevdec (bineğin üzerindeki kapalı mekân) içinde sanılarak hareket ettiler. Hz. Âişe döndüğü zaman ordu oradan ayrılmıştı, orada

³¹⁵ Taberî, Tefsir, III, 602; Müslim, es-Sahîh, Tefsir 11-15

³¹⁶ Bakara 2/180

³¹⁷ Taberî, Tefsir, II, 126; Abdürrezzak, el-Musannef, IX, 63.

³¹⁸ İlk olayı ile ilgili geniş bilgi için bkz: Arif b.Ahmed el-Müneyyir,el-Husûnü'l-Menâ Fî Berâeti Seyyideti Âişe es-Sıddika, Yazma, 1310

bekledi. Ordunun arkasında bıraktıklarını kontrol eden (artçı) Safvan, onu gördü, hayvanından inip onu bindirdi ve ordugâhına yetiştirdi. Bunun üzerine bazı kimseler, olayı dedikodu meselesi yaptılar. Kısaca anlattığımız bu olay;

Örnek: 1

ان الذين جاؤا بالافك عصبة منكم لا تحسبوه شرا لكم بل هو خير لكم لكل امرئ منهم ما اكتسب من الاثم والذي تولى كبره منهم له عذاب عظيم ﴿٣١٩﴾

“O yalan haberi getir(ip ortaya at)anlar, içinizden bir topluluktur. Siz onu sizin için şer sanmayın. Tersine o, sizin için hayırdır. Onlardan her kişi, işlediği günahın cezasını görecektir. Onlardan o (yala)nın en büyüğünü idâre edene de büyük bir azab vardır”³¹⁹ âyetinde ifade edilmektedir.

Âmir, Hz. Âişe'nin bu konu hakkında şunu söylediğini rivâyet eder: Hassân'ın (40/660) şiirinden daha güzel bir şey işitmedim. Onu ancak, cennet umarak söyledim ki, o da Ebû Süfyan için söylediği şiirdir:³²⁰

Muhammed'i hicvettin ben de onun yerine cevap verdim
Allah katında bu konuda mükâfat vardır
Benim babam ve onun babası, benim ırzım
Muhammed'in ırzı için size karşı bir kalkandır
Sen ona denk olmadığın halde ona sövüyorsun
İkinizin en kötüsü en hayırlınıza feda olsun
Benim dilim kendisinde kusur olmayan keskin bir kılıçtır
Benim söz denizimi kovalar bulandıramaz.

Ey Mü'minlerin annesi, bu bir lağv değil midir? denildi. Hz. Âişe: “Hayır, muhakkak ki lağv, kadınların yanında söylenilen şeydir, dedi. Allah: “Onlardan o (yala)nın en büyüğünü idâre edene de büyük bir azab vardır” buyurmuyor

³¹⁹ Nûr, 24/11

³²⁰ وعند الله في ذلك الجزاء
لعرض محمد منكم وقاء
فشر كما لخير كما الفداء
وبحري لا تكدره الدلاء

هجوت حمدا فأجبت عنه
فان ابى ووالده وعرضى
اتشتمه ولست له بكفء
لسان صارم لا عيب فيه

mu? denildi. Hz. Âişe, "ona isâbet eden büyük bir azab değil mi? Ona kılıç ile vuruldu", dedi.³²¹

Hz. Âişe hakkında dedikodu yapanlardan biri de Hassân b.Sâbit³²² idi. Aslında o münafıklardan değildi fakat münafıklara aldanmıştı. Safvan b.Muattal da, söyledikleri yüzünden Hassân'ı yaralamıştı, bu yüzden de bir gözü kör olmuştu.

Mesrûk bu konuda şunu rivâyet eder: "Hz. Âişe'nin yanıdaydım. Hassân b.Sâbit geldi. Âişe, ona bir minder verilmesini emretti. O çıktığı zaman Âişe'ye: "Niye böyle yaptın? Allah şunu şunu söyledi", dedim. Hz. Âişe: "Allah: **"Onlardan o(yala)nın en büyüğünü idare edene de büyük bir azab vardır"**", buyurdu, o görmesini kaybetti, belki Allah, onun kör olmasını büyük azab kıldı, dedi.³²³

İfk hadisesini anlatan bu âyette, dedikodu yapanlardan bahsedilmektedir. Hassân b.Sâbit'in de onlardan biri olduğunu belirtmiştik. Hz. Âişe, onun kör olmasını Allah'ın bir azabı olarak görmektedir. Çevresindekiler, Hz. Âişe'nin Hassân'a bir minder vermesini hoş karşılamasalar da, bu davranış onun asâletini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Hassân , Allah'ın verdiği azaba uğramış biridir. Hz. Âişe, kendi aleyhinde konuşan Hassân b. Sabit'e ayrıca kötü davranmamış ve Allah'ın onu cezalandırdığını vurgulamıştır. Öte yandan Hz. Âişe: "O (yala)nın en büyüğünü idâre edenin, Abdullah b.Übeyy b.Selûl, olduğunu söylemiştir.³²⁴ Yine Hz. Âişe bir başka rivâyetinde, kendisi hakkında dedikodu yapanları saymış ve onların, münafık Abdullah b.Übeyy b.Selûl bu yalanı insanların kafasına sokan o idi, Mistah ve Hassân bin Sâbit, olduğunu bildirmiştir.³²⁵ Bu konuda bir başka haberi de, Muhammed b. Abdullah b. Cahş rivâyet eder: "Zeyneb ve Âişe karşılıklı övünüyorlardı. Zeyneb: "Ben, evliliğim konusunda vahiy inen biriyim", dedi. Âişe: "Ben de, İbn Muattal beni binek

³²¹ Taberi, *Tefsir*, IX, 276-277; ez-Zehebi, *Nübelâ*, II/515

³²² Hassan b.Sâbit bkz: Hüseyin Elmalı "Hassan b.Sâbit" D.İ.A. XVI, 399-401

³²³ Taberi, *Tefsir*, IX, 277; Buhâri, *es-Sahîh*, Megâzi-34

³²⁴ Taberi, *Tefsir*, IX, 277

³²⁵ Taberi, *Tefsir*, IX, 277

üzerinde taşıdığında özüüm (iffetim) hakkında Allah'ın kitabında vahiy nazil olan biriyim", dedi. Zeyneb: "Ey Âişe, bindiğin zaman ne dedin?" diye sordu. Hz. Âişe: "Allah bana yeter, O ne güzel vekildir", dedim. Zeyneb: "Mü'minlerin sözünü söyledin", dedi.³²⁶

Örnek: 2

ان الذين يرمون المحصنات الغافلات المؤمنات لعنوا في الدنيا والاخرة ولهم عذاب عظيم

"O namuslu bir şeyden habersiz, inanmış kadınlara zina iftira edenler, dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azab vardır."³²⁷ âyeti de yine ifk olayı ile ilgilidir.

Ömer b. Ebû Seleme'nin babası şöyle rivâyet etmiştir: "Hz. Âişe: "Ben habersiz olduğum halde iftira atıldı. Sonra bu (iftira) bana ulaştı. Rasûlullah, yanımda otururken birden vahiy geldi. Rasûlullah'ın o zaman uyku hali gibi bir durumu olurdu, sonra yüzünü meshederek oturdu ve: "Ey Âişe sevin" dedi. "Allah'a hamdolsun, sana değil", dedim. Sonra bu âyeti **"Bunlar onların söylediklerinden uzaktırlar"**³²⁸ âyetine kadar okudu".³²⁹

Bu rivâyet, Hz. Âişe'nin suçsuzluğunu bildiren âyetin indiği zamanı anlatmaktadır. Hz. Âişe, kendisini temiz çıkardığı için Allah'a hamd etmiştir.

2-Tahyir

Örnek: 1

ياايها النبی قل لازواجک ان کتم تردن الحیوة الدنیا وزیتها فتعالین امتعکن واسرحکن
سرحا جمیلا * وان کتم تردن الله ورسوله والدار الاخرة فان الله عد للمحسنات منکن اجرا
عظیما

"Ey Peygamber! Eşlerine söyle: "Eğer siz dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size mütâ (boşanma bedeli) vereyim ve sizi güzellikle salayım." Eğer siz Allah'ı, Elçisini ve âhiret yurdunu istiyorsanız,

³²⁶ Taberi, Tefsir, IX, 277

³²⁷ Nûr 24/23

³²⁸ Nûr 24/26

³²⁹ Taberi, Tefsir, IX, 290-291; Buhâri, es-Sahîh, Şehâdet-15

(biliniz ki) Allah, sizden güzel hareket edenlere büyük bir mükafat hazırlamıştır".³³⁰

Rasûlullah'ın hanımları, kendisinden zinet eşyaları, elbiseler daha çok nafaka, daha iyi geçim istemeğe başlamışlardı. Bunun üzerine âyet indi. Hz. Âişe bu âyetle ilgili olarak şunu rivâyet eder: "Nebi, hanımlarıyla ilgili tahyir emreden âyet indiği zaman bana geldi ve " Sana bir şey söyleyeceğim, babana danışıncaya kadar acele etme", dedi. "O nedir? Ey Allah'ın Nebisi" diye sordum. Rasûlullah: "Sizlerle ilgili tahyirle emredildim" dedi ve tahyir âyetlerini okudu. "Babanla istişare edene kadar acele etme dediğin şey nedir? Ben Allah'ı ve Rasulünü seçtim", dedim. Buna sevindi ve hanımlarına arzetti. "Hepsi Allah'ı ve Resulünü seçtim" dediler.³³¹

Yukarıdaki rivâyetle aynı manada biri Hz. Âişe'nin, diğer ikisini de Abdurrahman b.Ebû Seleme'nin naklettiği üç rivâyet daha vardır.³³² Bu rivâyetlerde de gördüğümüz gibi, Hz. Âişe sözkonusu olayla ilgili olarak anne babasına danışmadan ve düşünmeden Allah'ı ve Rasulünü seçtiğini söylemektedir. Bu da ondaki Allah ve Peygamber sevgisini ortaya çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in onun cevabına sevinmesi de, Rasûlullah'ın kendisini sevdiğine ve onun cevabından memnun olduğuna bir işarettir.

3-Dışarı Çıkmaları

Örnek:

واذا سألتموهن متاعا فسلوهن من وراء حجاب ذلكم اطهر لقلوبكم وقلوبهن وما كان لكم ان تؤذوا رسول الله ولا ان تنكحوا ازواجه من بعده ابدا ان ذلكم كان عند الله عظيما

"Onlardan (yani peygamberin hanımlarından) bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalplerinizin, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Sizin, Allah'ın Elçisini incitmeniz ve

³³⁰ Ahzâb 33/28-29

³³¹ Taberi, Tefsir, X, 290; İbn Hanbel, Müsned, 3/328

³³² Taberi, Tefsir, X, 290-291; Tirmîzi, Sünen, Tefsîr 33/6; Nesâî, Sünen, Talak-26; İbn Hanbel, Müsned, 6/248

kendisinden sonra onun eşlerini nikahlamanız asla olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük (bir günah)tır".³³³

Hiz. Âişe, bu âyetle ilgili tefsirde bulunurken şöyle rivâyet eder: "Hicab âyeti nazil olduktan sonra, Sevde haceti için dışarı çıktı, uzun boylu bir kadın idi. Ömer (23/643) onu gördü ve: "Ey Sevde, Vallahi sen bizce tanınmamış değilsin, nasıl dışarı çıktığına, nasıl yaptığına bir bak", diye seslendi. Sevde evine geldi. O sırada Rasûlullah akşam yemeği yiyordu. Ona olanı ve kendine söyleneni anlattı. Hiz. Peygamber'in elinde kemikli bir et parçası vardı. Vahiy geldi. Vahyin etkisi kayboldu. Kemikli et parçası elinde olduğu halde Rasûlullah: "Siz kadınların, ihtiyaç için evden çıkmalarına izin verildi", dedi.³³⁴

Hiz. Âişe bir başka rivâyette de şunu nakleder: "Nebi'nin eşleri geceleyin ihtiyaç olduğu zaman Menâsı'a³³⁵ çıkıyorlardı. Ömer, Hiz. Peygamber'e: "Senin hanımlarından utanıyorum", dedi. Sevde bint Zem'a bir akşam çıktı, uzun boylu bir kadındı. Ömer yüksek sesle hicabın inmesini dileyerek ona seslendi: "Ey Sevde, seni tanıdım", dedi. Allah, hicabı indirdi, bu âyet nâzil oldu.³³⁶

Rivâyetler, bize Rasûlullah'ın hanımlarının gece dışarı çıktıkları ve buna izin verildiği, daha sonra da hicab âyetinin nazil olduğunu bildirmektedir.

4-Muhannes

Örnek:

وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن ويحفظن فروجهن ولا يبدین زینتهن الا ما ظهر منها
وليضربن بخمرهن علی حیوھن ولا یبدین زینتهن الا لبعولتهن او ابائھن او ابناء بعولتهن او
ابناء بعولتهن او اخوانھن او بنی اخوانھن او نسائھن او ما ملکت ایمانھن او التابعین غیر
اولی الاربة من الرجال او الطفل الذین لم یظهروا علی عورات النساء

"İnanan kadınlara da söyle: "Bazı bakışlarını kıssınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini göstermesinler. Ancak kendiliğinden görünenler

³³³ Ahzâb 33/53

³³⁴ Taberi, Tefsir, X, 326; Buhari, es-Sahîh, Vudû'-13, Tefsir-33/8; Müslim, es-Sahîh, Selâm-18.

³³⁵ Menâsı', rivâyette geniş bir plato olarak açıklanmıştır. Bkz. Taberi, Tefsir, X, 326

³³⁶ Taberi, Tefsir, X, 326.

hariç. Başörtülerini (göğüs) yırtmaçlarının üstüne koysunlar. Süslerini kimseye göstermesinler. Yalnız kocalarına, yahut babalarına yahut kocalarının babalarına, yahut oğullarına, yahut kocalarının oğullarına, yahut kızkardeşlerine, yahut kardeşlerinin oğullarına, yahut kızkardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına yahut ellerinin altında bulunan (köle)lerine, yahut kadına ihtiyacı bulunmayan erkek tâbilerine, yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklara gösterebilirler³³⁷ âyeti ile ilgili olarak Hz. Âişe şu olayı nakleder: "Muhannes³³⁸ bir adam, Nebî'nin hanımlarının yanına giriyordu. Onu erkek olarak görmüyorlardı. Hz. Peygamber bir gün eşlerinden birinin yanına girdi, Muhannes oradaydı ve bir kadını anlatıyordu. Rasûlullah: "Dikkat edin, ben bu adamın kadınlarda neler olduğunu bildiği düşüncesindeyim, yanınıza girmesin", buyurdu. Eşleri de o adama görünmediler".³³⁹ Rivâyet, muhannes olarak da bilinse, daha dikkatli ve tedbirli olmayı belirtmekte ve uyarmaktadır.

B-Kadınlarla İlgili Rivâyetler

1-Hayız

Örnek:

فاعتزلوا النساء في الحيض ولا تقربوهن حتى يطهرن

"Âdet halinde kadınlardan çekilin, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın".³⁴⁰

Hız. Âişe, hayız halindeki bir kadının durumunu anlatan yukarıdaki âyetle ilgili olarak (hayızlı kadının) kocası için izârın üstü vardır" demiştir.³⁴¹

³³⁷ Nûr 24/31

³³⁸ Muhannes: Kendisinde hem kadınlık hem de erkeklik organı bulunan kişi demektir. Bkz. Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, İstanbul, 1305, I, 653

³³⁹ Taberî, *Tefsir*, IX, 309; Buhârî, *es-Sahîh*, Megâzi-56; Müslim, *es-Sahîh*, Selâm-33

³⁴⁰ Bakara 2/222

³⁴¹ Taberî, *Tefsir*, II, 395; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Vudû'-107

Nafi'nin rivâyetine göre, Hz. Âişe hayızlı kadının yatağı hakkında, "izârın üstü olduğunda bir beis yoktur", demiştir.³⁴²

Ebû Kilâbe de şöyle rivâyette bulunur: "Mesrûk girdi ve: "Ben utandığım halde sana bir şey sormak istiyorum", dedi. Hz. Âişe: "Ben senin annenim, sen de benim oğlumsun", dedi. Mesrûk: Karısı hayızlı iken adama (helâl olan) nedir?" diye sordu. Hz. Âişe: "Cinsel ilişki hariç herşey", dedi.³⁴³ Bu rivâyetlerle aynı anlamda dört rivâyet daha vardır. Yalnız birisinde soru "haram olan nedir?" şeklindedir. Birisinde de Hz. Âişe'nin "cima hariç herşey" şeklindeki cevabı farklıdır.³⁴⁴

Rivâyetler oldukça açıktır. Hayız halindeki bir kadının kocası, belli sınırlara uymak zorundadır.

2-Talak

Örnek: 1

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ بَرِصًا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ أَفَؤُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٠﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

"Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler için ancak dört ay bekleme (hakkı) vardır. Eğer (o süre) içinde dönerlerse Allah, bağışlayan merhamet edendir. "Eğer boşamaya kesin karar verirlerse, şüphesiz Allah işitendir, bilendir".³⁴⁵

Boşanma ile ilgili hükümleri bildiren âyet hakkında Ebû Müleyke, Hz. Âişe'nin: "Dört ayın bitiminde koca bekler, ister geri döner, isterse boşar", dediğini rivâyet etmiştir.³⁴⁶

Taberi'de bununla ilgili olarak aynı anlamda üç rivâyet daha vardır. İkisi Hz. Âişe'ye ait olup, bunların özelliği ravilerinin verilmiş metinlerinin verilmemiş

³⁴² Taberi, Tefsir, II, 395

³⁴³ Taberi, Tefsir, II, 395

³⁴⁴ Taberi, Tefsir, II, 395

³⁴⁵ Bakara 2/226-227

³⁴⁶ Taberi, Tefsir, II, 447; Beyhâkî, Sünen, VII/378

olmasıdır.³⁴⁷ Diğer rivâyette Hz. Âişe: “Adam hanımına dokunmamaya yemin ettiği zaman, dört ay geçtiğinde ya Allah’ın emrettiği gibi onu tutar, ya da boşar. Bir talakta bulunması gerekmez” demiştir.³⁴⁸

Örnek: 2

الطلاق مرتان فامسك بمعروف او تسريح باحسان ولا يخل لكم ان تاخذوا مما اتيتموهن شيئا
الا ان يخافا الا يقيما حدود الله فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به تلك
حدود الله فلا تعتدوها ومن يتعد حدود الله فالتك هم الظالمون ﴿٤٨﴾

“Boşama iki defadır. (bundan sonra kadını) ya iyilikle tutmak, ya da güzelce salıvermek (lâzım) dır. Onlara verdiklerinizden bir şey geri almanız, size helâl değildir. Şayet erkek ve kadın, Allah’ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer erkek ve kadının, Allah’ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidye (hakkından vazgeçmesin) de ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın. Kim(ler) Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zâlimlerdir”.³⁴⁹

Hiz. Âişe bu âyetle ilgili olarak şu rivâyette bulunur: “Habibe bint Sehl, Kays b. Sâbit b. Şemmâs’ın nikahı altındaydı. Sâbit onu dövdi, omuzunu kırdı. Sabah olunca (Habibe) Rasûlullah’â gitti, onu şikâyet etti. Rasûlullah Sâbit’i çağırdı ve : “Onun malının bir kısmını al ve ondan ayrıl”, dedi. Sâbit: “Bu doğru olur mu Ya Rasûlallah”, diye sordu. Hiz. Peygamber: “Evet” dedi. Sâbit: “Ona iki bahçeyi mehir olarak vermiştim. İkisi de onda”, dedi. Hiz. Peygamber: “İkisini al ve onu boş”, buyurdu. O da böyle yaptı.”³⁵⁰

Hiz. Âişe’nin rivâyet ettiği bu hadise, âyet-i kerimedeki fidye kavramını açıklığa kavuşturmaktadır. Fidyeden kast edilen kadına verilen mehirdir.

Örnek: 3

فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره

³⁴⁷ Taberi, Tefsir, II, 448

³⁴⁸ Taberi, Tefsir, II, 448

³⁴⁹ Bakara 2/229

³⁵⁰ Taberi, Tefsir, II, 475; Ebû Dâvûd, Sünen, Talak-7

“Erkek yine boşarsa, artık bundan sonra kadın, başka bir kocaya varmadan kendisine helâl olmaz”³⁵¹

Hiz. Âişe âyetle ile ilgili olarak şunu nakleder: “Rasûlullah’a karısını boşayan bir adam hakkında soruldu. Karısı başka bir adamla evlenmişti. Adam onunla zifafa girdi ve münasebetten önce kadını boşadı. Kadın ilk kocasına helal olur mu? denildi. Hiz. Peygamber: “Hayır, kadın evlendiği kişiyle münasebette bulunmadıkça ilk kocasına helal olmaz”, buyurdu.”³⁵²

Taberî, benzer bir olayı Rifâ’a el-Kurazî’nin karısı ile ilgili olarak nakletmiştir. Aynı yerde bu konuda Hiz. Âişe’den ayrıntılı iki hâdise zikredilir. Birinde “Peygamber’e soruldu.” denirken, diğesinde de “Rifâ’a el-Kurazî’nin hanımı Peygamber’e geldi” denilmektedir.³⁵³ Ayrıca, sadece ravileri verilmiş olan, Hiz. Âişe’nin Hiz. Peygamber’den naklettiği bir başka rivâyet de “benzeri” tabiriyle geçmektedir.

Rifâ’a el-Kurazî’nin hanımı hakkında üç rivâyet daha bulunmaktadır. Bunlar da yine Hiz. Âişe kanalıyla nakledilir. İki rivâyet “benzeri” kelimeleriyle, metin verilmeden geçmektedir. Son rivâyette ise Hiz. Âişe, kadın olayı anlatırken Ebû Bekir’in Hiz. Peygamber’in yanında oturduğunu, Hâlid b. Velîd’in odanın kapısında olduğunu ve Ebu Bekir’e: “Ey Ebu Bekir, bunu (kadını) Rasûlullah’ın huzurunda açıkladığından dolayı niçin kovmuyorsun, diye bağırdığını zikreder.³⁵⁴ Aynı âyetle ilgili ve yukarıdaki anlamda dört kısa rivâyet de yine Hiz. Âişe tarafından anlatılmıştır.³⁵⁵

Geçen rivâyetlerin hassas konuları içermesi, Hiz. Âişe’nin günümüz kadınlarına örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir. O, bunları, anlatılması

³⁵¹ Bakara 2/230

³⁵² Taberî, **Tefsir**, II, 489; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Talak-49; İbn Hanbel, **Müsned**, 2/62; Dârimî, **Sünen**, Talak-9

³⁵³ Taberî, **Tefsir**, II, 489; Buhârî, **Sahîh**, Şehâdet-3, Talak-4; Tirmîzî, **Sünen**, Nikâh-27; Nesâî, **Sünen**, Nikâh-43

³⁵⁴ Taberî, **Tefsir**, II, 490; Buhârî, **Sahîh**, Edeb-68, Libâs-6; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Talak-7; Darimî, **Sünen**, Talak-4

³⁵⁵ Taberî, **Tefsir**, II, 490; Buhârî, **es-Sahîh**, Talak-4; Dârimî, **Sünen**, Talak-12

gereken konular olarak görmüş, ilim olarak değerlendirmiş ve muhtemel problemlere çözümler getirmiştir.

3-İddet

Örnek: 1

والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلثة قروء

“Boşanmış kadınlar, (üç âdet veya üç temizlik süresi bekleyip) kendilerini gözetlerler (hamile olup olmadıklarına bakarlar)”³⁵⁶ âyeti iddet miktarından söz eder.

Hiz. Âişe bununla ilgili olarak şöyle rivâyet etmiştir: “Kurû’ (قرؤ) temizlik süresidir”.³⁵⁷ Yukarıdaki rivâyetle aynı manada üç rivâyet daha vardır.³⁵⁸ Ayrıca Hiz. Âişe’nin bir başka rivâyeti de şudur: “Boşanmış kadın üçüncü hayıza girdiğinde kocasından ayrılır. (Başka biriyle) evlilik helâl olur”.³⁵⁹

Hiz. Âişe, rivâyetlerde kuru’ kelimesini açıklamaktadır. Buna göre, boşanmış kadının iddet müddeti üç hayız ve takib eden üç temizlenme süresidir. Ancak sözü edilen süre geçtiği takdirde evlenmenin helâl olacağını ifâde etmiştir.

Örnek: 2

والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجا يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشرا فاذا بلغن اجلهن فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن بالمعروف

“İçinizden ölenlerin, geriye bıraktıkları eşleri, dört ay on gün (bekleyip) kendilerini gözetlerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için uygun olanı yapmalarında size bir günah yoktur”³⁶⁰

Hiz. Âişe, kocası ölen kadının iddeti bitinceye kadar kocası için yas tutması, renkli elbise giymemesi, ismid³⁶¹ hariç gözü ağrısa bile sürme

³⁵⁶ Bakara 2/228

³⁵⁷ Taberi, Tefsir, II, 455; Malik, Muvatta’, Talak-2; Beyhakî, Sünen, I/349

³⁵⁸ Taberi, Tefsir, II, 455-456

³⁵⁹ Taberi, Tefsir, II, 455; Beyhâki, Sünen, VII/415

³⁶⁰ Bakara 2/234

³⁶¹ Ismid: Sürme taşı. Âsım Efendi, Kâmûs, I, 653

sürmemesi, sabir³⁶² sürebileceği, zinet takmaması, beyaz giymesi, siyah giymemesi hakkında fetva veriyordu.³⁶³

Burada Hz. Âişe yine kocası ölen kadının iddet süresince dikkat etmesi, yapması ve yapmaması gereken davranışları açıklamıştır. Bu da her toplumda kocası ölen kadınların yapmaları veya yapmamaları gereken davranışları, örfün belirlediğine bir işâret teşkil etmektedir.

4-Karı-Koca Arasında Sulh

Örnek:

وان امرأة خافت من بعلها نشوزا او اعراضا فلا جناح عليهما ان يصلحا بينهما صلحا والصلح خير

“Ve eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan, yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Barış daima iyidir.”³⁶⁴

Bu âyet hakkında Hz. Âişe şu açıklamada bulunmuştur: “(Âyet) adamın nikâhı altında bulunan, yaşı geçmiş, çocuğu olmayan ve evlilik yaşantısı olmayan kadın hakkındadır. Kadın (kocasına); “Beni boşama, sen istediğini yapmakta serbestsin” der.³⁶⁵ Aynı şekilde daha kısa bir rivâyet daha aynı yerde geçmektedir.

Bir başka rivâyette de: Bir adamın, biri yaşlı diğeri genç iki karısı olduğunu yaşlı olanın böyle bir istekte bulunduğunu anlatmıştır.³⁶⁶ Yine Hz. Âişe, bu âyetin, yaşı ilerlediğinde gününü başka bir kadına devreden kadın hakkında nazil olduğunu bildirmiştir.³⁶⁷

³⁶² Sabir: Sarı sabır veya öd ağacı denilen bir bitki.

³⁶³ Taberi, Tefsir, II, 527

³⁶⁴ Nisâ 4/128

³⁶⁵ Taberi, Tefsir, IV, 306; Müslim, es-Sahîh, Tefsir 4/13-14; İbn Mâce, Sünen, Nikâh-48

³⁶⁶ Taberi, Tefsir, IV, 306; Buhâri, es-Sahîh Nikâh-95

³⁶⁷ Taberi, Tefsir, IV, 306

5-Tesettür

Örnek

وليضربن بخمرهن على حيوبهن

“Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar”³⁶⁸ âyeti hakkında Hz. Âişe’nin Taberi’de iki rivâyeti vardır. O şöyle demiştir: “Allah ilk muhacir kadınlara rahmet etsin, bu âyet indiği zaman elbiselerinden kesip onu hımar yaptılar”.³⁶⁹ Aynı manada bir nakil daha vardır. Yalnız onda “Allah ilk muhacir kadınlara rahmet etsin” cümlesi yoktur.³⁷⁰

Hz. Âişe, bize söz konusu âyet indiği zaman, kadınların ne yaptığını bildirmiştir. Hz. Âişe’nin bu rivâyeti, tesettür âyeti geldiğinde, o günün toplumunda yaşayan kadınların, böyle bir alışkanlıklarının olmadığını açıklamaktadır. Çünkü, bu âyet gelince kadınların elbiselerinden örtü yaptıklarından bahetmekte ve kadınların giyim tarzı hakkında önemli bir bilgi aktarmaktadır.

6-Hamilelik

Örnek:

الله يعلم ما تحمل كل انثى وما تغيض الارحام وما تزداد وكل شيء عنده بمقدار

“Allah, her dişinin neyi yüklediğini ve rahimlerin neyi eksiltilip artırdığını bilir. O’nun yanında her şey, bir miktar iledir.”³⁷¹

Hz. Âişe bu konuda şöyle demiştir: “Hamilelik, bir iğn (ip eğirme âleti) gölgesinin hareket edeceği miktarda dahi iki seneden fazla olmaz”.³⁷²

Bu sözüyle o, hamileliğin belli bir süresi olduğunu, her halükarda değişiklik gösterse de değişikliğin çok az miktarda olacağını anlatmak istemiştir.

³⁶⁸ Nûr 24/31

³⁶⁹ Taberi, Tefsir, IX, 306; Buhârî, es-Sahîh, Tefsir 24/16

³⁷⁰ Taberi, Tefsir, IX, 306

³⁷¹ Râd 13/8

³⁷² Taberi, Tefsir, VII, 347; Dârekutnî, es-Sünen, 3/322.

7-Bey'at

Örnek:

ياايها النبي اذا جاءك المؤمنات يبايعنك على ان لا يشركن بالله شيئا ولا يسرقن ولا يزنين ولا يقتلن اولادهن ولا ياتين ببهتان يفتريه بين ايديهن وارجلهن ولا يعصينك في معروف فبايعهن واستغفر
لهن الله ان الله غفور رحيم

“Ey peygamber, inanmış kadınlar sana gelip Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, iyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda sana biat ederlerse onların biatlerini al ve onlar için Allah’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir”.³⁷³

Kadınlardan da bey’at alınmasını emreden bu âyet hakkında Zühri Hz. Âişe’nin şöyle dediğini nakletmiştir: “Rasûlullah, mü’min kadınları ancak bu âyetle imtihan ediyordu”.³⁷⁴

Aynı konuda Urve b.Zübeyr’in rivâyetine göre Hz. Âişe: “Mü’min kadınlar, Rasûlullah’a hicret edince, Mümtetine 12. âyetle imtihan ediyordu. Mü’min kadınlardan kim bunu kabul ederse, Rasûlullah da (bey’atini) severek kabul etmişti. Onlar sözleriyle kabul edince Hz. Peygamber: “Gidin, bey’at ettiniz”, diyordu. (Hz. Âişe): “Hayır vallahi Rasûlullah’ın eli kesinlikle bir kadının eline dokunmadı. Onların bey’atlerini sözlü olarak kabul etti. Hz. Peygamber, ancak Allah’ın emrettiği şeyle kadınları kabul etti. Onları kabul ettiği zaman da, söz ile; “Bey’at ettiniz, diyordu.”³⁷⁵

Bu haberler, Hz. Âişe’nin aktarmasıyla bize intikal etmiştir. Rivâyetler, Hz. Peygamber’in kadınlarla nasıl bey’atleştğini ve kadınların ne şekilde bey’at ettiğini açıklamaktadır.

³⁷³ Mümtetine 60/12

³⁷⁴ Taberi, Tefsir, XII, 64; Buhâri, es-Sahîh, Megâzi-35

³⁷⁵ Taberi, Tefsir, XII, 64; Buhâri, es-Sahîh, Tefsir 60/2, Talak-20; Müslim, es-Sahîh, İmâre-88; İbn Mâce, Sünen, Cihâd-43; İbn Hanbel, Müsned, 6/270

III. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERLE İLGİLİ RİVÂYETLER

I-İlk Vahiy

Örnek:

اقرأ بسم ربك الذي خلق

“Yaratan Rabbinin adıyla oku”³⁷⁶

Bilindiği gibi bu âyet, ilk inen Kur’ân âyetlerindendir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Âişe’nin açıklamaları elbette önem arz eder.

Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber’e ilk vahyin gelişini şu şekilde anlatır: “Rasûlullah’a ilk gelen vahiy, rüyâ-i sâdıkadır, o (rûya) sabah aydınlığı gibi çıkardı. Sonra Rasûlullah’a yalnızlık sevdirdi. Ailesine uğramadan önce Hira mağarasında birçok gece inzivâyâ çekiliyor, sonra ailesine dönüyor ve erzak temin ediyordu. Ona hak geldi ve: “Ey Muhammed, Sen Allah’ın Rasûlüsün”, dedi. Rasûlullah (o anı şöyle) anlattı: “Ayakta idim, dizlerimin üstüne çöktüm, sonra titremeye başladım. Hatice’ye gittim: Beni örtün, dedim. Korkum gidene kadar beni örttüler. Bana tekrar geldi: “Ey Muhammed, ben Cibril’im, sen de Allah’ın Rasûlüsün, oku”, dedi. Kendi nefsimden endişelendim. Yine: “Ey Muhammed, ben Cibril’im, sen de Allah’ın Rasûlüsün, oku”, dedi. “Ne okuyayım?” dedim. Beni alıp üç kere sıktı, sonra “Yaratan Rabbi’nin adıyla oku” dedi, okudum. Hatice’ye geldim: “Kendimden korkuyorum, dedim. Ona olanları anlattım. Hatice: “Allah’a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmaz, sen akrabânı ziyaret edersin, yoksullara yardım edersin, emânete riâyet edersin, misafir ağırlarsın, hak yolunda yardım edersin”, dedi. Sonra beni Varaka b.Esed’e³⁷⁷ götürdü. “Kardeşinin oğlu ne diyor?” dinle dedi. O bana

³⁷⁶ Alak 96/1

³⁷⁷ Taberi’de ismi Varaka b. Esed olarak geçen kişi, Varaka b. Nevfel’dir. Kendisi Esedoğullarından olduğu için rivayette bu şekilde geçmiştir.

sordu, ben anlattım. Varaka: "Bu, Mûsâ'ya indirilen Nâmus-u Ekber'dir. Keşke genç olsaydım, seni kavmin çıkaracağı zaman yaşasaydım", dedi. "Onlar beni çıkaracaklar mı?" diye sordum. "Evet, senin gibi gelen hiç kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Eğer senin (davet ettiğin) günlere yetişirsem, sana yardım ederim", dedi. Sonra bu âyetlerin ardından **"Nûn, Kâleme ve (kalemle) yazdıklarına andolsun. Sen Rabbinin nimetiyle cinlenmiş (deli) değilsin. Senin için kesintisiz bir mükafat vardır. Ve sen büyük bir ahlak üzerindesin. (sen de) Göreceksin, onlar da görecekler"**³⁷⁸, **"Ey örtüsüne bürünen, kalk uyar"**³⁷⁹, **"Kuşluk vaktine andolsun. Sakinleşen geceye andolsun ki"**³⁸⁰ âyetleri nâzil oldu.³⁸¹ Bu âyetler, Rasûlullah'ın Cebrâil'i ilk gördüğü zamanı ve ilk inen âyetlerin hangileri olduğunu anlatmaktadır. Hz. Âişe: "Kur'ân'dan ilk inen sûre **"Yaratan Rabbinin adıyla oku"**³⁸² diyerek bu durumu açıkça ifade etmiştir. Yukarıdaki rivâyetle aynı anlamda iki rivâyet daha vardır.

2-Tebliği:

Örnek:

وانذر عشيرتك الاقرين

"En yakın akrabanı uyar"³⁸³ âyeti inince Hz. Âişe, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu anlatır: "Ey Safiyye bint Abdulmuttalib, Ey Fâtıma bint Muhammed, Ey Beni Abdülmuttalip, muhakkak ben Allah'a karşı sizin için birşeye mâlik değilim, malımdan dilediğinizi isteyin".³⁸⁴

³⁷⁸ Kalem 68/1-5; ﴿وانك لعلي خلق عظيم﴾ ﴿ما اتم بركة﴾ ﴿وان لك لاجرا غير ممنون﴾ ﴿وانك لعلي خلق عظيم﴾ ﴿فستصرون﴾

³⁷⁹ Müddesir 74/1-2; ﴿يا ايها المدثر﴾ ﴿قم فانذر﴾

³⁸⁰ Duhâ 93/1-2; ﴿والضحى﴾ ﴿والليل اذا سجي﴾

³⁸¹ Taberi, Tefsir, XII, 644-645; Buhâri, es-Sahîh, Bedü'l-Vahy-3

³⁸² Taberi, Tefsir, XII, 645

³⁸³ Şuarâ 26/214

³⁸⁴ Taberi, Tefsir, IX, 481; Beyhâki, Sünen, II/176

Taberi, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'den naklettiği bir rivâyetini ise, sadece "benzeri" kelimesiyle metinsiz vermiştir. Rasûlullah, âyet iner inmez en yakın akrabalarını uyarmış ve görevini yerine getirmiştir.

3-Hz. Peygamber'in Ahlâkı

Örnek:

وانك لعلی خلق عظیم

"Ve sen büyük bir ahlâk üzerindesin"³⁸⁵ âyeti ile ilgili olarak Katâde'den şu rivâyet gelmektedir: Katâde: "Hz. Âişe'ye Rasûlullah'ın ahlâkını sordum. O da: Onun ahlâkı Kur'ân idi", dedi.³⁸⁶ Yukarıdaki rivâyetle aynı anlamda üç rivâyet daha vardır. Bunlardan birinde Hz. Âişe'nin "Sen Kur'ân okumuyor musun?" sözü farklıdır.³⁸⁷

4-Hz. Peygamber'in Allah'ı ve Cebrail'i Görmesi

Örnek:1

ثم دنى فتدلى * فكان قاب قوسين او ادنى * فاوحى الى عبده ما اوحى * ما كذب الفؤاد ما رأى

"Sana yaklaştı, (yere doğru) sarktı. (Muhammed ile arasındaki mesafe) iki yay uzunluğu kadar, yahut daha az kaldı. Kuluna, vahyettiğini vahyetti. Gönül gördüğünde yanılmadı (yalan söylemedi, gerçeği gördü)"³⁸⁸.

Necm Sûresi'ne ait olan yukarıdaki âyet hakkında Hz. Âişe şu rivâyette bulunmuştur: "Rasûlullah, Cebrail'i birgün rüyasında yarış atlarıyla gördü. Sonra ihtiyacını gidermek için çıktı. Cibril ona seslendi: "Ey Muhammed, Ey Muhammed." Rasûlullah üç defa sağa sola baktı, bir şey göremedi. Sonra çıktı

³⁸⁵ Kalem 68/4

³⁸⁶ Taberi, Tefsir, XII, 179-180; Müslim, es-Sahîh, Mûsâfirûn-139

³⁸⁷ Taberi, Tefsir, XII, 179-180

³⁸⁸ Necm 53/8-11

ve onu gördü. İşte bu âyette (sarkan) Cibril'dir. Hz. Muhammed ile onun arasında "iki yay uzunluğu yahut daha az kaldı".³⁸⁹

Mesrûk, Hz. Âişe'ye bu âyetlerin ne anlama geldiğini sordu? Hz. Âişe: "Muhakkak o Cibril'dir. O, ona adamlar şeklinde gelirdi, bu kez de kendi şeklinde geldi, göğün ufkunu kapattı", dedi.³⁹⁰ Necm Sûresi'ndeki bu âyetlerde Rasûlullah'ın Cebrâil'i gördüğü anlatılmaktadır. Hz. Âişe, sarkan ve yaklaşan Cebrâil olduğunu söylemektedir. Yani, bu âyetle Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğü gibi bir kanaat, Hz. Âişe'nin haberine göre doğru değildir.

Örnek: 2

افتما رونه على ما يرى * ولقد راه نزلة اخرى * عند سدره المنتهى * عندها جنة الماوى * اذ يغشى السدره ما يغشى *

"Onun gördüğünden kuşku mu duyuyorsunuz? Andolsun, onu bir inişinde daha görmüştü; Sidretü'l-Müntehâ (uzak ağaç)ın yanında, ki Cennetü'l-Me'vâ onun yanındadır. O (gördüğü zaman) Sidre'yi kaplayan kaplıyordu,".³⁹¹

Bu âyetler de, yukarıdaki âyetlerin devamıdır ve yine Hz. Peygamber'in Cebrâil'i görmesi anlatılmaktadır.

Hiz. Âişe'den gelen bir rivâyetle o (Mesrûk'a) "Ey Ebû Aişe, kim Muhammed'in Rabbini gördüğünü iddia ederse, o, Allah'a karşı en büyük iftiradır", dedi. Mesrûk, dayanıyordum, oturdum ve "Ey mü'minlerin annesi, bana bak ve acele etme. Allah'ın "Andolsun, onu bir inişinde daha görmüştü"³⁹² ve "(Muhammed), onu apaçık ufukta görmüştür"³⁹³ sözlerini gördün mü? Dedi. Hiz. Âişe: "O, Cebrâil'dir. Onu bir kere yaratıldığı sûrette gördü. Başka bir defa yer ve göğün arasını büyük yaratılışıyla kapatarak gökten yere indiği

³⁸⁹ Taberi, Tefsir, XI, 508; Buhâri, es-Sahîh, Bedü'l-Vahy

³⁹⁰ Taberi, Tefsir, XI, 508; İbn Hanbel, Müsned, 6/241.

³⁹¹ Necm 53/12-16

³⁹² Necm 53/14

³⁹³ Tekvîr 81/23; (ولقد راد بالافق المبين)

zaman gördü. Ben, Nebi (a.s.)'ye bu âyet hakkında soran ilk kişiyim. Rasûlullah: O Cebrail'dir", dedi.³⁹⁴

Taberi, aynı yerde Hz. Âişe'nin üç rivâyetine yer vermiş. Fakat yine sadece ravilerini verip önceki rivayete "benzeri" kelimeleriyle atıfta bulunmuştur.³⁹⁵

Burada geçen rivâyet ışığında âyetlere baktığımızda, Rasûlullah'ın Allah'ı görmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu âyetlerde anlatılan olayda Hz. Peygamber'in Allah'ı değil, Cebrâil'i gördüğü Hz. Âişe'nin "Ben bu âyeti Rasûlullah'a soran ilk kişiyim. Rasûlullah, onun Cebrâil olduğunu söyledi" şeklindeki ifadesi ile açıklanmaktadır..

5-Mirac

Örnek:

سبحان الذي اسرى بعبدہ ليلا من المسجد الحرام الى المسجد القضا الذي با ركنا حوله لنريه
من اياتنا

"Eksiklikten uzaktır. O (Allah) ki, gecenin bir vaktinde kulunu âyetlerimizden bir bölümünü, kendisine göstermemiz için, Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya yürüttü".³⁹⁶

Ebû Bekir ailesinden bazı kişiler, bu âyetle ilgili olarak, Hz. Âişe'nin: "Rasûlullah'ın cesedi kaybolmadı, ancak Allah onun ruhunu yürüttü", dediğini anlattı.³⁹⁷

Âyetle, Hz. Peygamber'in miracından söz edilmektedir. Bilindiği gibi, Rasûlullah'ın miraca nasıl çıktığı konusunda, yani beden mi, ruhen mi yoksa rüyada mı olduğu hakkında bazı farklı görüşler vardır. Hz. Âişe'nin rivâyetine

³⁹⁴ Taberi, Tefsir, XI, 512; Buhâri, es-Sahih, Tevhid-4, Bedü'l-Halk-7, Tefsir 53/1; Müslim, es-Sahih, İmân-287-288

³⁹⁵ Taberi, Tefsir, XI, 512-513

³⁹⁶ İsrâ 17/1

³⁹⁷ Taberi, Tefsir, VIII, 16; İbn İshak Muhammed, es-Sîre, (Thk: Muhammed Hamidullah), Konya, 1981, 462.

göre Hz. Peygamber, sadece ruhen miraca çıkmıştır, cesedi ise bulunduğu yerde kalmıştır.

6-Evliliği

Örnek: 1

ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم

“Ne kadar istesenez de kadınlar arasında (tam) adâlet yapamazsınız”.³⁹⁸

Yukarıdaki âyetle ilgili olarak Taberi, Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber’den bir rivâyeti olduğunu bildirmiştir. Ancak bu rivâyeti bir önceki Ebû Kilâbe’nin (104/722) anlattığı rivâyete, “benzeri” kelimesiyle atfetmiş ve sadece ravilerini vermiştir. Ebû Kilâbe’nin rivâyeti şudur: “Rasûlullah, hanımları arasında nöbet taksim ediyor ve adâletli davranıyordu: “Allah’ım! Gücüm nisbetinde adâlet işte budur. Senin muktedir olduğun fakat benim muktedir olmadığım için yapmadığım (muhabbetten dolayı) beni kınama”, diyordu.³⁹⁹

Örnek: 2

ترجى من تشاء منهم وتؤى اليك من تشاء ومن ابتغيت ممن عزلت فلا جناح عليك ذلك ادق ان تقر اعينهن ولا يحزن ويرضين بما اتيتهن كلهن

“Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın. (geçici olarak) Ayrıldıklarından (tekrar birleşmeyi) arzu ettiğine (dönmekte)senin üzerine bir günah yoktur. Onların gözlerinin aydınlanıp tasalanmalarına ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına en elverişli olan budur”.⁴⁰⁰

Rasûlullah ile mehirsiz olarak evlenmek isteyen kadınlar vardı. Ahzâb sûresi 50.ayette, Hz. Peygamber’in bu gibi kadınlarla (merhir vermeden) evlenmek isterse, evlenebileceği belirtilmiştir. Bunun sadece Rasûlullah için geçerli olduğu da açıklanmıştır. Hz. Âişe bununla ilgili olarak şöyle bir rivâyette

³⁹⁸ Nisâ 4/129

³⁹⁹ Taberi, Tefsir, IV, 314; Tirmîzi, Sünen, Nikâh-42; Ebû Dâvûd, Sünen, Nikâh-38; Dârimî, Sünen, Nikâh-25

⁴⁰⁰ Ahzâb 33/51

bulunmuştur: “Kadın, nefisini (mehirsiz) erkeğe hibe etmekten utanmaz mı?” dedim. Allah âyetini indirdi. Rasûlullah’a: “Rabbin, senin arzunun gerçekleşmesini istiyor”, dedim.⁴⁰¹ Konuyla ilgili bir rivâyet daha vardır ve aynı manadadır.⁴⁰²

Hiz. Peygamber, daha önce hanımları arasında, günleri taksim ederken, âyetin inmesiyle serbest bırakılmıştır. Hiz. Âişe de, Rasûlullah’a bunu söyleyerek, Allah’ın onayardım ettiğini bir kez daha ifade etmiştir.

Örnek: 3

لايحل لك النساء من بعد ولا ان تبدل بهن من ازواج ولو اعجبك حسنهن الا ما ملكت

يمينك

“Bundan sonra artık sana (başka) kadınlar(la evlenmek), güzellikleri hoşuna giden kadınlar olsa da, bunları o eşlerle değiştirmek helâl değildir. Yalnız elinin altında bulunan(cariye)ler bunun dışındadır”.⁴⁰³

Bu âyet Hiz. Peygamber’in eşlerine Allah’ı, Rasûlünü ve âhireti seçmelerinden dolayı bir memnuniyet ifadesidir. Çünkü burada, Rasûlullah’ın cariyeler dışında güzellikleri hoşuna gitse de eşlerinden başka kadınlarla evlenmeleri haram kılınmıştır. Sonra Allah, bu sıkıntıyı Rasûlullah’tan kaldırmış ve onun evlenmesini helâl kılmıştır.

Taberi’de yer alan dört rivâyette Hiz. Âişe bunu şu şekilde nakleder: “Hiz. Peygamber vefat etmeden önce Allah Teâla diğer kadınlarla evlenmesini helal kıldı.”⁴⁰⁴

Örnek: 4

يا ايها النبي لم تحرم ما احل الله لك تبتغي مرضات ازواجك والله غفور رحيم

“Ey Peygamber niçin, Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayandır, esirgeyendir”.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Taberi, Tefsir, X, 314; Buhâri, es-Sahîh, Nikâh-29; Müslim, es-Sahîh, Radâ'-50; İbn Mâce, Sünen, Nikâh-57

⁴⁰² Taberi, X, 314

⁴⁰³ Ahzâb 33/52

⁴⁰⁴ Taberi, Tefsir, X, 320; İbn Hanbel, Müsned, 6/41, 180, 201; Dârimî, Sünen, Nikâh-44

Bu âyet, Rasûlullah'ın zevcelerinden Mâriye'yi kendine haram kılması hakkındadır. Bazı rivâyetlere göre Hafsa'nın, bazı rivâyetlere göre de Hz. Âişe'nin gününde, Mariye ile birlikte olduğu için, Hz. Âişe ile Hafsa, kendisine kızdılar. Ve bunun üzerine Rasûlullah, Mariye'yi kendine haram kıldı.⁴⁰⁶ Hz. Âişe bunu şöyle rivâyet eder: Rasûlullah yemin etti ve Mariye'yi kendine haram kıldı. Ona "ilâ"⁴⁰⁷ konusunda keffaret emredildi. Ve haram kılma hakkında da bu âyet nazil oldu.⁴⁰⁸ Burada, Rasûlullah'ın özel yaşamıyla ilgili bir haber bulunmakta olup, bunu bize bildirebilecek en sağlam kaynak -konunun hassas olması bakımından- yine Hz. Âişe'dir.

7-Ehl-i Beyt:

Örnek:

انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهر كم تطهيرا

"Ey Ehl-i Beyt (ey Peygamber'in ev halkı), Allah sizden, kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"⁴⁰⁹

Ehl-i Beyt, ev halkı manasına gelir ve Rasûlullah'ın aile fertlerine verilen bir addır. Safiyye binti Şeybe, Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivâyet etti: "Bir sabah Rasûlullah üstünde siyah kıldan bir aba olduğu halde çıktı. Hasan geldi, Rasûlullah onu abanın altına soktu, sonra bu âyeti okudu".⁴¹⁰

Hız. Âişe'nin anlattığı bu olay Hasan'ın Ehl-i Beyt'ten olduğunu ifâde etmektedir. Ehl-i Beyt'in içine Hz. Peygamber'in hanımları, Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin girmektedir. Zaten Ahzâb sûresini bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman, pekçok âyetinde Rasûlullah'ın hanımlarından söz ettiğini görebiliriz.⁴¹¹

⁴⁰⁵ Tahrim 66/1

⁴⁰⁶ Taberi, Tefsir, XII, 148-149; Beyhâki, Sünen, VII/352-353

⁴⁰⁷ İlâ:Kocanın karısıyla münasebette bulunmamak üzere yaptığı yemindir. Ö. Nasuhi Bilmen, Hukûk-u İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, 1968, II, 178

⁴⁰⁸ Taberi, Tefsir, XII, 150

⁴⁰⁹ Ahzâb 33/33

⁴¹⁰ Taberi, Tefsir, X, 296; Müslim, es-Sahih, Libâs-36; İbn Hanbel, Müsned 6/212

⁴¹¹ Ahzâb 33/6,28,29,30,31,32,33,51,53,55

IV.BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KONULARLA İLGİLİ RİVÂYETLER

I-Şahıslarla İlgili Rivâyetler

A)Hz. Ebû Bekir ve Zübeyr (36/656)

Örnek:

الذين استجابوا لله وللرسول من بعد ما اصابهم القرع للذين احسنوا منهم واتقوا اجر عظيم

“O (mü’mini)nler ki, yaralandıkları halde yine Allah’ın ve Elçisinin çağrısına uydular; onlardan güzel davrananlar ve (günahlardan) korunanlar için pek büyük ecir vardır”.⁴¹²

Âyet, çok zor dönem ve şartlarda dahi Hz. Peygamber’e eşlik eden samimi müslümanlardan bahsetmektedir. Hz. Ebû Bekir ve Zübeyr bunlardandır. Hz. Âişe bununla ilgili olarak Abdullah b. Zübeyr’e şöyle dedi: “Ey kızkardeşiminoğlu, Vallahi senin baban ve deden –yani Ebû Bekir ve Zübeyr – o kimselerden dir ki Allah onlar hakkında: **“O (mümi)nler ki yaralandıkları halde yine Allah’ın ve Elçinin çağrısına uydular”** buyurdu.”⁴¹³ Aynı anlamda bir rivâyet de yine Hişam b.Urve’nin babası tarafından nakledilmiştir.⁴¹⁴

B) Hz. Ebû Bekir’in Ölümü

Örnek:

وجئت سكرة الموت بالحق ذلك ما كنت منه تحيد

“Ölüm sarhoşluğu gerçekten geldi. İşte (ey insan) bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir”.⁴¹⁵ Hz. Ebû Bekir, ölüm döşeğinde iken aralarında geçen bir konuşmayı Hz. Âişe: “Bu (an), şâirin:

⁴¹² Âl-i İmrân 3/172

⁴¹³ Taberî, Tefsir, III, 519-520; Beyhâki, Sünen, VI/368

⁴¹⁴ Taberî, Tefsir, III, 519-520

⁴¹⁵ Kâf 50/19

“Bir gün hırıltı çıktığında, cana dar gelir” dediği gibidir”, dedi. Ebû Bekir de: “Bana bunu söyleme. Ama o (ölüm anı) Allah’ın dediği gibidir: **“Ölüm sarhoşluğu gerçekten geldi. İşte (ey insan) bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir”**.”⁴¹⁶ Bu rivâyetle, ölüm anı geldiğinde Hz. Ebû Bekir’in söylediği söz anlatılmaktadır. Ölümden kimsenin kaçamayacağı vurgulanmaktadır. Hz. Ebû Bekir de, ölüm anının geldiğini anlamış ve bunu âyetle dile getirmiştir.

II-Mescid-i Dırar

Örnek:

والذين اتخذوا مسجدا ضارا وكفرا وتفريقا بين المؤمنين وارصادا لمن حارب الله ورسوله من قبل وليحلفن ان اردنا الا الحسنى والله يشهد انهم لكاذبون ❁

“(Seferden geri kalanlar arasında) Zarar vermek, nankörlük etmek, mü’minlerin arasını açmak ve önceden Allah ve Elçisiyle savaşmış olan (adamin gelmesin)i gözetlemek için bir mescid yapanlar da var. “İyilikten başka bir niyetimiz yoktu” diye de yemin edecekler. Oysa Allah onların yalan söylediklerine şahittir”.⁴¹⁷

Âyet, Ganem İbn Avfoğulları’nın yapmış oldukları mescid hakkında inmiştir. Hz. Peygamber, Medine’ye hicret ettiğinde Kubâ’da kalmış ve orada kendisine bir namazgah yeri çevrilmişti. Daha sonra Kubâ halkı orada bir mescid yaptılar. Kubâ’da bir başka mahalle daha vardı ki, sakinleri Ganem b. Avfoğullarındandı. İki yüzlü insanlardı. Bunların yanına Hz. Peygamber’in düşmanı olan Ebû Âmir adlı kişi gidip gelirdi. Hazrecli idi. Bu adam hristiyan olmuştu ve rahiplik yapıyordu. Bu yüzden Hazreciler yanında itibarı vardı. Hz. Peygamber’in gelişiyle din liderliği elinden gittiği için ona düşman olmuştu. Kureyş’i müslümanlara karşı kışkırtmıştı. Kubâ’daki münafıklar Kubâ’da onun için bir mescid yaptılar. Âyetten anlaşıldığına göre, müslümanlara kötülük yapmak niyetindedirler. Hz. Âişe’nin rivâyetine göre, Ebû Âmir er-Râhib Şam’a

⁴¹⁶ Taberi, Tefsir, XI, 417

⁴¹⁷ Tevbe 9/107

gitti. Mescid-i Dırar'ı yapanlar: "İçinde Ebû Âmir'in namaz kılması için onu inşa ettik", dediler.⁴¹⁸

III-Sihir

Örnek:

ولكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر وما انزل على الملكين ببابل هاروت وماروت

"Fakat o şeytanlar küfre gittiler: İnsanlara büyü ve Bâbil'de Hârut ve Mârut adlı melekler(den ilhâm alan iki kişiy)e indirileni öğretiyorlar".⁴¹⁹

Bu âyetle ilgili olarak, Hz. Âişe Medine'ye gelen bir kadının hikâyesini anlatarak, o kadının Bâbil'de, Irak'ta bulunduğunu, Hârut ve Mârut'un ona geldiğini ve ikisinden sihri öğrendiğini, söyledi.⁴²⁰

Hz. Âişe bu konudaki bir başka olayı da şöyle aktarır: "Dûmetü'l-Cendel ehlinden bir kadın bana geldi. Rasûlullah yeni vefat etmişti. Hz. Peygamber'e bir şey soracağını söyledi. Kendisine sihir yapıldığını, ancak onun yapmadığını belirtti. Hz. Âişe, Urve'ye: "Ey kardeşiminoğlu, onu kendisine şifa vermesi için Rasûlullah'ı bulamadığı zaman ağlarken gördüm, acıdım. Kadın: "Mutlaka ben helâk olacağımdan korkuyorum. Bir kocam vardı. Benden ayrıldı. Bana yaşlı bir kadın geldi. Durumu ona şikâyet ettim. Yaşlı kadın: "Eğer sana söyleyeceğimi yaparsan kocan gelir", dedi. Gece olunca iki siyah köpek geldi. Birine ben, diğerine o bindi. Bâbil'de durana kadar bir şey olmadı. Orada ayaklarından asılı iki adam vardı. "Niye geldiniz?" diye sordular. "Büyü biliyor musunuz?" dedim. "Biz sadece fitneyiz, küfretme, geri dön" dediler. Ben, geri dönmek istemeyerek, "hayır", dedim. "Şu fırına git ve oraya bevlet", dediler. Gittim, korktum yapmadım. Geri döndüm. "Yaptın mı?" diye sordular. "Evet", dedim. "Bir şey gördün mü?" dediler. Görmediğimi söyledim. "Bunu yapmadın, memleketine geri dön, küfre girme", dediler. Olduğum yerde kaldım, gitmek istemedim. Aynı şeyi bir kere daha tekrarladık. Sonra oraya gittim ve bevlettim. O anda demirden zırhlara bürülü bir süvarinin benden çıktığını gördüm. Göğşe doğru gitti,

⁴¹⁸ Taberi, Tefsir, VI, 472

⁴¹⁹ Bakara 2/102

⁴²⁰ Taberi, Tefsir, I, 505

göremeyeceğim şekilde benden kayboldu. İkisine gittim ve yaptığımı söyledim. "Ne gördün?" diye sordular. Gördüğümü anlattım. "Doğru söyledin, senden çıkan şey imanındır, git" dediler. Ben kadına: "Vallahi ben bir şey bilmiyorum. İkisi bana bir şey söylemediler", dedim. (Yaşlı kadın): "Evet, artık ne istersen olur. Şimdi şu buğdayı al ve ek", dedi. Ektim, "ol", dedim, oldu. "Yeşer", dedim yeşerdi. "Kuru" dedim, kurudu. "Un haline gel", dedim un haline geldi. "Ekmek ol", dedim. Ekmek oldu. Ne istersem olduğunu görünce, Allah'a andolsun ki, pişman oldum ve hiçbir şey yapmadım. Ey Mü'minlerin annesi ebediyyen de yapmayacağım".⁴²¹

Hiz. Âişe'nin naklettiğı olay budur. Hiz. Âişe, kendisine gelen bir kadının söylediklerini nakletmiştir. Âyet ve rivâyet bize sihrin küfre vesile olduğunu bildirmektedir. Olayın inandırıcılığı ve doğruluğı ise tartışılabilir. Fakat, âyetin devamına bakıldığında: "Halbuki onlar: **"Biz bir fitneyiz, sakın küfre gitme(yin)" demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı**"⁴²² cümleleri yer almaktadır. Kadının anlattığı olayda bulunan iki adam da aynı cümleyi söylemişlerdi. Bu iki cümle birbiriyle aynı anlama gelmektedir. Bu bakımdan doğru veya yanlış olması, Hiz. Âişe'yle değil olayı anlatan kadınla ilgili bir konudur.

Hiz. Âişe sihir hakkında iki rivâyet daha bildirmektedir. Bunlar da "Rasûlullah'a sihir yapıldığı zaman, yapmadığı şeyi yaptığını zannediyordu" şeklindedir. Aralarındaki tek fark, rivâyetlerden birinde sihir yapan kişinin yahudi Lebîd b. el-A'sam olduğunun ifade edilmesidir.⁴²³

IV-Şiir

Örnek:

وما علمناه الشعر وما ينبغي له

⁴²¹ Taberi, Tefsir, I, 506; Beyhâki, Sünen, VIII/137

⁴²² Bakara 2/102

⁴²³ Taberi, Tefsir, I, 505; Buhâri, es-Sahîh, Cizye-14, Bedü'l-Halk-11, Tıb-5, Edeb-56, Dâvet-57; Müslim, es-Sahîh, Selâm-43; İbn Hanbel, Müsned 6/50, 57,63,96; İbn Mâce, Sünen, Tıb-45

“Biz ona (Muhammed’e) şiir öğretmedik, (şiir) ona yakışmaz da”.⁴²⁴

Katâde, Hz. Âişe’ye bu âyet hakkında: “Rasûlullah şiirden birşeyi örnek veriyor muydu?” denildi. Hz. Âişe: “Şiir Hz. Peygamber’in en hoşlanmadığı şeydi. Yalnız Beni Kays’ın kardeşlerinden bir şâirin beytini örnek getirir, ancak başını sonuna, sonunu da başına koyardı”, dedi. Ebû Bekir ona: “O böyle değil”, dedi. Allah’ın Nebi’si “Ben vallahi bir şair değilim, bana yakışmaz” buyurdu.⁴²⁵

Hz. Âişe Rasûlullah’ın en hoşlanmadığı şeyin şiir olduğunu söylemiştir. Zannediyoruz ki Hz. Âişe’nin kastettiği şey, lağv (boş söz) konusundaki şiirlerdir. Daha önce “İfk olayını” anlattığımız bölümde Hz. Âişe bunu kendisi açıklamış ve Hassân b.Sâbit’in şiirini okuyarak o şiirin lağv olmadığını bildirmiştir.⁴²⁶ Çünkü biliyoruz ki, Hz. Peygamber, bazı şâirlerin şiirlerini severdi. Meselâ Hassân b.Sâbit⁴²⁷ bu konuda meşhur olmuştur.

V-Hendek

Örnek:

اذجاؤكم من فوقكم ومن اسفل منكم واذ زأغت الابصار وبلغت القلوب الحناجر وتظنون بالله الظنونا

“Hani onlar üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi, gözler (şaşkınlıktan ötürü) kaymış, yürekler (korkudan) hançerelere dayanmıştı. Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz”.⁴²⁸

Bu âyet Hicretin beşinci yılında vukû bulan ve müslümanların hayli sıkıntı çektikleri Hendek savaşına işaret etmektedir. Kureyş ve Gatafan kabileleri, Medine üzerine yürümüşler, Kureyzalılar da müslümanlarla yapmış oldukları anlaşmayı bozup onlarla birleşmişlerdi. Rasûlullah bu yüzden, hendek kazdırmış ve müslümanları mevzilendirmişti. Gatafanlılar vadinin üst tarafından,

⁴²⁴ Yâsin 36/69

⁴²⁵ Taberi, Tefsir, X, 461; Beyhakî, es-Sünen, X, 245.

⁴²⁶ Bkz. Hz. Peygamber’in Hanımları ile İlgili Rivâyet, İfk Olayı

⁴²⁷ Bkz: Hüseyin Elmalı, “Hassân b.Sâbit” D.İ.A. XVI, 399-401

⁴²⁸ Ahzâb 33/10

Kureyşliler alt tarafından gelmişlerdi. Hz. Âişe, Hendek gününü zikrederek bu âyeti okudu ve: "O, hendek günüdür", dedi.⁴²⁹

VI-Kevser

Örnek:

انا اعطينا كالكوثر

"Biz sana Kevser verdik"⁴³⁰ âyetinde geçen "kevser" in ne olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır.

Hiz. Âişe, Kevser hakkında şunları bildirmiştir: Kevser, cennetin içlerinde ve bağrında (ortasında) bir nehirdir, kıyıları içi boş halis incidir. İçinde ehli için göğün yıldızları sayısınca bardakları vardır".⁴³¹ Hz. Âişe'den aynı anlamda üç rivâyet daha zikredilmiştir.⁴³² Şakik veya Mesrûk Hz. Âişe'ye: Ey Mü'minlerin annesi, cennetin bağı nedir? diye sordum. O da: "Cennetin ortasıdır, iki sınırı mercan ve yakut saraylardır, toprağı misk, taşları mercan ve yakuttur", dedi.⁴³³

VII-Rasuller

حتى اذا استيئس الرسل وظنوا انهم قد كذبوا جاءهم نصرنا

"Ne zaman ki, elçiler umutlarını kestiler ve kendilerinin yalancı çıkarıldıklarını (kafirlere karşı kendilerine yardım edileceğı vaad edilen yardımın yapılmayacağını) sandılar, işte o zaman onlara yardımımız geldi".⁴³⁴

Urve, bu âyet hakkında Hz. Âişe'ye sordu; Hz. Âişe: "كذبوا" okuyarak, "onlar yalancılıkla suçlandıklarına inanmışlardı, dedi. Urve: "كذبوا" (değil mi)" dedi. Âişe: "Allah korusun, Resuller Rabblerinden zanna düşmezler, muhakkak ki onlar, Resullere tâbî olanlardır, onlara (Rasullere) vahiy gecikince, belâlar

⁴²⁹ Taberi, Tefsir, X, 265; İbn Ebî Şeybe, Musannaf XIV/416

⁴³⁰ Kevser 108/1

⁴³¹ Taberi, Tefsir, XII, 717; Buhâri, es-Sahîh, Tefsir 108/1

⁴³² Taberi, Tefsir, XII, 717

⁴³³ Taberi, Tefsir, XII, 717

⁴³⁴ Yûsuf 12/110

şiddetlenince, Rasuller, kendilerine tabi olanların onları yalancılıkla suçladıklarını zannettiler” dedi ve (onlara yardımımız geldi) âyetini okudu.⁴³⁵ Burada Hz. Âişe Rasulle Nebi arasında fark olduğuna işâret etmektedir. Ama bu konu tartışmaya açıktır.

Bir başka rivâyette ise Hz. Âişe şöyle der: “Peygamberler, kavimlerinden kendilerini tasdik edenlerin onların yalan söylediklerini (sanacaklarından) ümitsizliğe düştükleri, onlara inanan kimselerin kendilerini yalancılıkla suçladıklarını zannedince, o zaman Allah’ın yardımı geldi”.⁴³⁶

Taberi’de aynı anlamda iki rivâyet daha vardır. Hz. Âişe rivâyette Resullerin Rablerine karşı zanda bulunmadıklarını, onlara, Allah’ın söz verdiği zaferin gecikmesinden ötürü, kavimlerin elçilerin yalan söylediğini sandıklarını açıklamıştır.

VIII-Kıyamet

Örnek:

هل ينظرون الا ان تاتيهم الملائكة او ياتي ربك او ياتي بعض ايات ربك يوم ياتي بعض ايلات ربك لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن

“(İnanmak için) ille meleklerin gelmesini, yahut rabbinin gelmesini, ya da Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Ama Rabbinin bazı âyetleri geldiği gün, daha önce inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık inanması fayda sağlamaz”⁴³⁷ âyeti hakkında Hz. Âişe, şunu rivâyet eder: “İlk âlâmetler (âyetler) çıktığı zaman, kalemler kaldırılır, hafızalar hapsedilir, bedenler amellere şahid olur.”⁴³⁸

Âyette, kıyamet koptuğu zaman, hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini ancak daha önce inanmış olmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Hz. Âişe de, kıyametin ilk alâmetleri çıkınca, o zamana kadar kim ne yaptıysa olduğu gibi kabul edileceğini ve her şeyin bitmiş olacağını anlatmıştır.

⁴³⁵ Taberi, Tefsir, VII, 322; Buhâri, es-Sahîh, Enbiyâ-19, Tefsir 12/6

⁴³⁶ Taberi, Tefsir, VII, 322

⁴³⁷ En’âm 6/158

⁴³⁸ Taberi, Tefsir, V, 411

SONUÇ

Rasûlullah'ın yanında yetişen ve ona en yakın kişi olan Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki yarım asra yakın ömründe Müslüman toplumda hemen pek çok alanda önemli roller oynamıştır. Özellikle de Hz. Muhammed'le olan beraberliğinin kazandırdığı sünnet bilgisi onda ön plana çıkmış, gerek Kur'an tefsirinde gerekse diğer İslâmi ilimlerde bu bilgisini vazgeçilmez bir unsur olarak kullanmıştır.

İşte biz de, bu çalışmamızda Taberî Tefsiri'nde yer alan rivayetlerden yola çıkarak Hz. Âişe'nin tefsir yönünü inceleyip, onun hem Kur'an tefsirindeki yerini hem de bir müfessir olarak kullanmış olduğu metotları tespit etmeye gayret ettik.

Öncülüğünü Rasûlullah'ın yaptığı, tefsir tarihi boyunca pek çok müfessir tarafından kullanılan ve geleneksel metotlardan biri olan Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri, Hz. Âişe'nin başvurduğu metotların başında gelir. O, bu metodu kullanırken, Kur'an'ın kendini açıklayışına dikkat çekmiş ve muhatablarına vermek istemediği mesajı, bazen Hz. Peygamber'den aktarmış bazen de bizzat kendisi ifade etmiştir.

Kur'an'ın tefsirinde ikinci kaynak sünnettir. Bu görev Rasûlullah'a Kur'an tarafından verilmiştir. Sünnet olmaksızın Kur'an'ın tam ve hakkıyla anlaşılması mümkün değildir. Bu bakımdan sünneti yok sayarak sadece Kur'an'a başvurmak, Kur'an ve Sünneti birbirinden uzaklaştırmak, Kur'an'ın içeriğine de aykırıdır.

Hiz. Âişe'nin Kur'an'ı tefsir ederken sünneti diğer metotların hepsinden daha fazla kullandığı, araştırmamızın ortaya çıkardığı hususlardan biridir. O, bu tavrıyla Kur'an-Sünnet bütünlüğünü ve ayrılmazlığını dile getirmekte, aynı zamanda Kur'an'ı tek kaynak kabul edenlere de cevap vermektedir. Vaktinin çoğunu Rasûlullah'la birlikte geçiren Hiz. Âişe'nin pek çok kişinin yapmadığı şekilde böyle bir performans göstermesi, onun Kur'an'ı anlama, açıklama arzu ve isteğinden kaynaklanmaktadır.

Taberî Tefsiri'ndeki, Hz. Peygamber'in sünnetiyle ilgili rivâyetleri, Hz. Âişe'nin bize üç şekilde ulaştırdığı görülmektedir. İlk olarak, o rivayetleri doğrudan Rasûlullah'tan almış ve nakletmiştir. İkincisi, Hz. Peygamber'in sözlerini duyanlardan rivâyet etmiştir. Üçüncü olarak da, Rasûlullah'ın bir davranışına şahit olmuş ve bunu anlatmıştır. Bütün bunları aktarırken, olayları mümkün olduğunca ayrıntılara inerek vermiştir. Bu da, Hz. Âişe'nin, olayın dinleyen kişi tarafından canlandırılmasını istediği izlenimini vermektedir. Çünkü somut hâle getirilen şeylerin anlaşılması çok daha kolay ve kalıcıdır.

Hz. Âişe kendi görüşleri ile de Kur'ân'ı tefsir etmiştir. İc̣tihadı ile yaptığı yorumlarda bazen Arap dili bilgisini kullanmakta bazen de kıyaslama ve akıl yürütmeye âyetleri açıklamaktadır. Özellikle bu şekildeki açıklamaları muhâkeme kâbiliyetinin yüksek olduğunu ortaya koyar. Zira zihinsel faaliyetler zekâ ile ilgilidir.

Hz. Âişe, ayrıca sebep-i nüzûle dair rivâyetlerde de bulunmuştur. Bazı âyetlerin inişine sebep olan olayların içinde yaşayan Hz. Âişe'nin, Kur'ân'ın anlaşılması ve açıklanmasında da büyük katkıları olmuştur. Kur'ân'da bir kısım âyetler vardır ki, ilk bakışta anlamada güçlük çekeriz. Oysa, âyetin hangi olay sebebiyle indiğini bildiğimiz takdirde güçlük ortadan kalkar, âyetin mesajı netleşir.

Hz. Âişe'nin önemli özelliklerinden biri, kadınları ve âile hayatını ilgilendiren konularda rivâyette bulunmasıdır. Araştırmamızda görüldüğü gibi, kendisinin gerek Rasûlullah'ın âile hayatı, gerekse sahabenin getirdiği âilevi problemlerin çözümleri ile ilgili rivâyetlerinde bir çok açıklaması vardır. Zaten Hz. Peygamber'in aile yaşantısı hakkında bilgilerin çoğu, Hz. Âişe vasıtasıyla bize ulaşmıştır. Ayrıca o, sahabenin bazı mahrem konulardaki soruları üzerine onları cevapsız bırakmamış ve büyük bir sorumluluk duygusuyla problemlerin çözümüne gitmiştir.

O, karşılaştığı her problemi ilim olarak değerlendirmiş, gerek ilim alma gerekse faydalandırma konusunda üzerine düşeni yapmıştır.

Onun, dini ilimler başta olmak üzere pek çok sahada bilgi sahibi oluşu ve yaşantısı, günümüz müslüman kadının düşünce ve davranışlarının belirlenmesinde etkin faktörlerden biri olmalıdır.

Hiz. Âişe'nin, kıssalar, kıraatlar, fıkhî konular ve Hiz. Peygamber'in çeşitli yönleriyle ilgili rivayetleri de vardır. Her bir rivâyet, kendi alanında belli bir noktaya ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, Hiz. Âişe'nin bütün rivâyetleri incelediğinde, Kur'ân'ı yorumlamada, Kur'ân, sünnet, ictihad, kıraat vb. geleneksel metotların kullanıldığını görmekteyiz. O, bütün bu unsurları kullanmakta, Kur'ân'ı açıklama ve yorumlamada tek bir kaynakla yola çıkılmaması gerektiğini, aksi takdirde bu faaliyetlerin doğru olarak yürütülemeyeceği mesajını vermektedir.

Yine onun bir çok rivâyetindeki ortak nokta Hiz. Peygamber'e âyetler hakkında çok soru sormasıdır. Kur'ân'ın doğru anlaşılması, anlamı doğru olarak ortaya çıkaracak suallere bağlıdır. Biz, Hiz. Âişe'nin sorularının arka planında, bu gerçeğin olduğu kanaatine vardık. Kur'ân'ı anlama ve yorumlama faaliyetinde bulunanlar da, Kur'ân'ın ne söylediği, kime, niçin ve ne zaman söylediği gibi bir takım sorulara cevap aramalı ve bu sorulardan hareketle sonuca ulaşmaya çalışmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Âişe binti Ebî Bekir,

-**Hutbetü Seyyidetinâ Âişe**, Yazma (Müst: Mustafa Âşir), 1207,
Süleymaniye Kütü. Âşir Efendi Blm. Tsn.No. 297.3

Albayrak, Halis,

-**Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine**, İstanbul, 1992

-**Kur'ân'da İnsan-Gayb İlişkisi**, İstanbul, 1993

Âsım Efendi,

-**Kâmûs Tercümesi**, I-IV, İstanbul, 1305

Askeri Murtaza,

-**Ehâdisu Ümmi'l-Mü'minin Âişe**, Kahire, 1994

Âşık Nevzat,

-**Hz. Âişe'nin Hadisciliği**, İzmir, 1987

Ateş, Süleyman,

-**Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meali**, İstanbul, 1992

Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali,

-**Sünenü'l-Kübrâ**, I-X, Haydarâbâd, 1344.

Bilmen, Ömer Nasuhi,

-**Hukuk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu**, İstanbul, 1968

Buhâri, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail,

-**Es-Sahih**, I-VIII, İstanbul, 1981.

Cerrahoğlu, İsmail,

-**Tefsir Usûlû**, Ankara, 1991

Dabbî Ömer et-Temimi,

-**Kitabu'r-Ridde ve'l-Fütuh ve Kitabu'l-Cemel ve Mesîru Âişe ve Ali**,
Hollanda, 1995

Dahîl, Saîd Fâiz,

-**Mevsûâtü Fıkhı Âişe Ümmi'l-Mü'minin**, Thk: M.Kal'acî Beyrut, 1989

Dârekutnî, Ali b. Ömer

-**es-Sünen**, I-IV, Kahire, 1966.

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahim,

-**es-Sünen**, I-II, Dîmeşk, 1349.

- Demirci Muhsin,
-**Kur'ân'ın Müteşâbihleri Üzerine**, İstanbul, 1996
- Ed-Dımyâtî, Ahmed b. Muhammed Abdulgâni,
-**Ithâfu fudalâi'l-Beşer fi'l-Kırâati'l-Erbââ Aşer**, Mısır, 1359.
- Dumlu, Ömer,
-**Kur'ân Tefsirinde Yöntem**, İzmir, 1998
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî,
-**es-Sünen**, I-IV, İstanbul, 1981.
- Ebu'n-Nasr Ömer,
-**Ali ve Âişe**, Mısır, 1947
- Ebû Ya'lâ, el-Mevsılî, Ali b. el-Müsennâ,
-**Müsned**, I-XVI, Beyrut, 1968
- Efgânî, Saîd,
-**Âişe ve's-Siyâse**, Beyrut, 197
- Elmalî, Hüseyin,
-**"Hassân b.Sâbit"**, D.İ.A. XVI, 399-40
- Enbârî Muhammed b.Kâsım,
-**Şerhu Hutbeti Âişe Ümmi'l-Mü'minîn Fi Ebiha**, (Thk: Selahaddin Münecid), Beyrut, 1980
- Eren, Şâdi,
-**Kur'ân'da Gayb Bilgisi**, İzmir, 1995
- Fenisân Suud b.Abdillah,
-**Merviyâtü Ümmi'l-Mü'minin Âişe fi't-Tefsir**, Riyad, 1992
- Habeş, Refide,
-**Âişe binti Ebi Bekr es-Sıddık**, Beyrut, 1990
- Hamid, Abdüssettar,
-**Sahabe Tefsiri üzerine** (Terc: Ömer Dumlu), D.E.Ü.İ.F.D. VII, 359-374
- Hatib el-Bağdâdi, Ahmed b. Ali,
-**Cüz Fîhi Hutbeti Aîseti's-Sıddıka Yazma**, Köprülü Ktp. Tsn No: 297.9
- Hatiboğlu, M.Saîd,
-**"Hz. Âişe'nin Hadis Tenkitçiliği"** A.Ü.İ.F.D. XIX
- Heysemî, Ali b. Ebi Bekr,
-**Mecmeu'z-Zevâd**, I-X, Beyrut, 1967.

El-Hindi, Alâüddin,

-**Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl**, I-XVI, Haleb, 1969.

İbn Abdilberr, Muhammed,

-**el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, I-IV, Kahire, trs.

İbn Ebî Şeybe,

-**Musannef**, I-XV, Karaçi, 1968

İbn Hacer el-Askalâni, Ahmed b. Ali,

-**Müsnedü Ümmi'l-Mü'minin Âişe**, Beyrut, 1996

-**Tehzibu't-Tehzib**, I-XII, Beyrut, 1984

İbn Hanbel, Ahmed,

-**Müsnedü İbni Abbâs ve Âişe**, Yazma, Millet Kütp. Feyzullah Efd. Blm.

Tsn.No. 297.331

-**Müsned**, I-IV, Beyrut, 1969

İbn Hişam,

-**es-Siretü'n-Nebeviyye**, I-IV, Beyrut, 1407

İbn İshâk, Muhammed,

-**es-Sire**, (Thk: Muhammed Hamidullah), Konya, 1981.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil,

-**Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm**, Beyrut, 1969

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd,

-**Es-Sünen**, I-II, Kahire, 1952.

İbn Mansûr, Saîd,

-**es-Sünen**, (Thk. Said b. Abdullah, I-IV, Riyad, 1414.

İbn Sa'd,

-**et-Tabakatü'l-Kübra**, I-VIII, Beyrut, 1458

İsbehânî, Ebû Nuaym,

-**Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiyâ** I-X, Beyrut, 1967

Malik b. Enes,

-**Muvatta**, İstanbul, 1981

Muhammed Abdürrahim,

-**et-Tefsîrün-Nebevî**; Hasâisuhu ve Mesadiruh, Kahire, 1992

Muknâsî, Burhaneddin,

-**Tefsîru Hutbeti Âişe**, Yazma, Süleymaniye Kütp. M. Hafid Blm. Tsn. No. 297.3,

-**Muhtasar Fî Şerhi Hutbeti Âişe**, Yazma Köprülü Ktp. Tsn. No. 297.9

Müneyyir, Ârif b.Ahmed,

el-Husûnü'l-Menîa Fî Berâtî's-Seyyideti Âişe, Yazma, Marmara İ. F. Ktp. Tsn. No. 297.93

Müslim, Ebu'l-Hüseyn

-**es-Sahîh**, I-VIII, İstanbul, 1981.

Nedvî, Süleyman,

-**Asr-ı Saadet Hz. Âişe**, Terc: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1938

Nesâî, Celâleddin Suyûtî,

-**es-Sünen**, I-VIII, İstanbul, 1981.

Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah,

-**el-Müstedrek**, I-IV, Beyrut, trs.

San'ânî, Abdürrezzak b. Hemmâm,

-**el-Musannaf**, I-XI, Beyrut, 1970.

Savaş, Rıza,

-**"Hz. Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım"**
D.E.Ü.İ.F.D.IX; İzmir, 1995

Sayı, Ali,

-**Firavun Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz.Mûsâ**, İstanbul, 1992

Sicistânî, Abdullah b.Süleyman el-Eş'as,

-**Müsnedü Âişe**, Kuveyt, 1985

Suyûtî Celâleddin,

-**Aynü'l-İsâbe Fî İstidrâki Âişe Ala's-Sahabe** yazma, Süleymaniye Kütp. Süleymaniye Blm. Tsn. No. 297.3

-**el-Habâik fî Ehbâri'l-Melâik**, (Thk: M. Said b. Beysûnî Zağlul) Beyrut, 1988.

Şadiye, Fatma,

-**Ümmü'l-Mü'minin Âişetü's-Sıddıka**, İstanbul, 1322

Şimşek, Sait,

-**Kur'ân'da İki Mesele**, İstanbul, 1991

Taberi, Muhammed b.Cerir,

-Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, I-XII, Beyrut, 1992

-Târihu'l-Ümem ve'l-Muluk, I-XI, Beyrut, 1967.

Tahmaz Mahmud,

-es-Seyyidetü Âişe Ümmü'l-Mü'minin ve Âlimetü Nisâi'l-İslâm, Beyrut, 1988

Tirmizi, Ebû İlsâ Muhammed b .İlsâ

-es-Sünen, I-V, İstanbul, 1981.

Uğur, Mücteba,

-Hadis Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992

Yazır, Hamdi,

-Hak Dinî Kur'ân Dili, İstanbul, 1994

Zehebî, Ebû Abdullah Şemsüddin,

-Tezkiratü'l-Huffâz, I-IV, Haydarâbâd, 1955

Zerkeşî, Bedreddin,

-el-İcabe Li İrâdî Ma İstedrakethü Âişe Ala's-Sahabe, (Thk: Saîd Efgânî), Dimeşk, 1939